

Till statsrådet och chefen för Jordbruksdepartementet

Regeringen beslutade den 2 maj 2002 att tillkalla en särskild utredare för att utreda två olika handlingsvägar när det gäller pälsdjursnäringen i Sverige. Utredaren skulle dels redogöra för konsekvenserna av att, med utgångspunkt i Statens jordbruksverks rapport, förändra pälsdjurshållningen så att djurskyddslagen till fullo är uppfylld, dels belysa konsekvenserna av en avveckling av andra än rent djurskyddsmässiga skäl. Samma dag förordnades regionrådet i Västra Götaland Eva Eriksson som särskild utredare. Sakkunniga och experter biträder utredningen. Professorn och f.d. justitierådet Bertil Bengtsson, statsveterinären Lena Englund (SVA), djurskyddsinspektören Linda Karlsson (Jordbruksverket), djurskyddsinspektören Kenneth Laago (Kommunförbundet), etologen Lena Lidfors (SLU), f.d. verkställande direktören Östen Mörnstam (Sveriges Pälsdjursuppfödares Riksförbund), kanslirådet Lena Odland (Jordbruksdepartementet), förbundspolitiskt ansvarige Roger Pettersson (Förbundet djurens rätt) och djurhemsansvarige Berit Söderberg (Sveriges Djurskyddsföreningars Riksförbund) förordnades från den 1 februari 2003. Gemnologen Jonas Gewers (Föreningen Svensk Chinchilla) förordnades från den 4 april 2003. Hovrättsassessorn Nina Nordengren förordnades som sekreterare från den 1 oktober 2002.

Utredningen har antagit namnet Pälsdjursnäringens utredningen. Härmed överlämnar utredningen sitt betänkande "Djurens välfärd och pälsdjursnäringen".

Arbetet har bedrivits i nära samråd med berörda sakkunniga och experter. Betänkandet är därför skrivet i vi-form.

Utredningens uppdrag är slutfört.
Till betänkandet fogas ett särskilt yttrande.

Stockholm i oktober 2003.

Eva Eriksson

/Nina Nordengren

Innehåll

Sammanfattning	11
Summary	23
1 Utredningens uppdrag och uppläggning	35
1.1 Analys av direktiven.....	35
1.1.1 Bakgrund	35
1.1.2 Utredningens uppdrag.....	38
1.2 Utredningens uppläggning	41
1.3 Betänkandets disposition.....	41
2 Allmän bakgrund	43
2.1 Pälsdjursnäringen i Sverige	43
2.1.1 Mink	44
2.1.2 Chinchilla	47
2.1.3 Iller.....	49
2.2 Gällande regler för pälsdjursnäringen.....	49
2.2.1 4 § djurskyddslagen	49
2.2.2 Övriga bestämmelser i djurskyddslagen.....	56
2.2.3 Europarådets rekommendationer	57
2.2.4 Särskilda föreskrifter för mink.....	60
2.2.5 Föreslagna föreskrifter för chinchilla	61
2.2.6 Iller.....	68
2.3 Tidigare utredningar om pälsdjursnäringen	68
2.3.1 Sveriges Veterinärmedicinska sällskaps (SVS) rapport	68
2.3.2 EU:s rapport	71

2.3.3	Forskargruppens kritik.....	76
2.3.4	Jordbruksverkets rapport	77
2.3.5	Närmare om Georgia Masons studie	81
2.3.6	Annan forskning	83
2.4	Sammanfattning/analys.....	87
2.4.1	Pälsdjurens hälsa	87
2.4.2	Pälsdjurens beteende.....	88
3	Minknäringen i andra länder	95
3.1	Danmark	96
3.1.1	Regler.....	96
3.1.2	Det djuretiska rådets rapport om pälsdjursproduktion.....	97
3.2	Norge	102
3.2.1	Regelverket	103
3.2.2	Slutsatserna i ST: melding nr. 12	104
3.3	Sammanfattning och analys av förhållandena i Norge och Danmark	105
3.4	Storbritannien.....	106
3.5	Övriga Europa – en översikt.....	107
4	Etiska perspektiv – en analys	109
4.1	Etiska perspektiv	109
4.2	Djurhållningens syfte och gällande lagstiftning	112
4.3	Sammanfattning/Slutsatser	113
5	Omfattningen och lokaliseringen av pälsdjursnäringen ..	115
5.1	Mink (avsnittet bygger på uppgifter från Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbund)	115
5.2	Chinchilla (avsnittet bygger på uppgifter från Föreningen Svensk Chinchilla)	116

6	Grundlagsfrågor	117
6.1	Inledande anmärkningar	117
6.2	Lagregler	117
6.3	Angelägna allmänna intressen	118
6.4	Intressen bakom lagstiftningen.....	120
6.5	Europakonventionens regler	121
6.6	Rätten till ersättning	122
6.7	Ersättningens storlek	125
7	Minknäringens miljöeffekter	127
7.1	Positiva miljöeffekter.....	127
7.2	Negativa miljöeffekter.....	128
8	En möjlig anpassning av pälsdjursnäringen till djurskyddslagen	129
8.1	Vad krävs för att djurskyddslagen skall vara uppfylld?	129
8.1.1	Vad krävs för att minknäringen skall uppfylla djurskyddslagen?	129
8.1.2	Vad krävs för att chinchillanäringen skall uppfylla djurskyddslagen?	132
8.2	Möjliga förbättringar	134
8.2.1	Mink	134
8.2.2	Chinchilla	135
8.3	Konsekvenser för branschen	136
8.3.1	Förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor.	136
8.4	Utredningens slutsats om förutsättningarna för att bibehålla pälsdjursnäringen	137
8.4.1	Mink	137
8.4.2	Chinchilla	139

9	En möjlig avveckling av pälsdjursnäringen.....	141
9.1	Skälen för en avveckling – Djurskyddet och djurhållningens syfte	141
9.1.1	Djurskydd.....	141
9.1.2	Djurhållningens syfte.....	142
9.1.3	Sammanfattning av skälen för en avveckling.....	143
9.2	Är en påtvingad avveckling förenlig med grundlagen?	144
9.2.1	Är en påtvingad avveckling av djurskyddsskäl förenlig med grundlagen?	145
9.2.2	Är en påtvingad avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte förenlig med grundlagen?	146
9.3	Ekonomiska konsekvenser av en avveckling för pälsdjursnäringen.....	149
9.3.1	Ekonomiska konsekvenser av en avveckling för minknäringen.....	151
9.3.2	Konsekvenser för binärningar direkt knutna till uppfödningen.	154
9.3.3	Ekonomiska konsekvenser för chinchillanäringen ...	155
9.4	Samhällsekonomiska och regionalpolitiska effekter	156
9.5	Ytterligare möjliga konsekvenser	156
9.6	Olika avvecklingsstrategier	156
9.6.1	En avveckling av djurskyddsskäl	157
9.6.2	En avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte.....	158
10	Utredningens förslag.....	161
11	Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag	165
	Särskilt yttrande.....	167
	Bilagor	
	Bilaga 1 Direktiven	175
	Bilaga 2 Djurs välfärd	181

Bilaga 3 Föreningen Svensk Chinchilla.....	185
Bilaga 4 Utlåtande vidrörande chinchillainhusning	187
Bilaga 5 Länsstyrelsens utredning	193
Bilaga 6 Forskningsprogram.....	199

Sammanfattning

Uppdraget

I debatten om pälsdjursnäringen har två skilda argument förts fram som skulle utgöra skäl för att förbjuda den. Det ena är att pälsdjursnäringen inte skulle uppfylla den gällande djurskyddslagen. Det som har ifrågasatts är om näringen uppfyller 4 § djurskyddslagen. Enligt denna skall djuren ges möjlighet att bete sig naturligt. Med termen avses enligt vår tolkning att djuren skall ges möjlighet att utöva sina biologiska beteendebestånd. En särskilt omdebatterad fråga har varit om minken har ett biologiskt behov av att simma. Detta är en avgörande fråga, eftersom det skulle vara omöjligt att bedriva en konkurrenskraftig näring om djuren måste ges tillgång till simvatten. Det andra argumentet för en nedläggning av pälsdjursnäringen skulle vara att syftet med uppfödningen, produktion av skinn, av etiska skäl skulle vara oacceptabelt.

Enligt direktiven skall utredningen utreda två olika handlingsvägar för pälsdjursnäringen. Det ena alternativet är att redogöra för konsekvenserna av att med utgångspunkt i Jordbruksverkets rapport förändra pälsdjurshållningen så att djurskyddslagen är uppfylld. Det andra alternativet är att belysa konsekvenserna av en avveckling av andra än rent djurskyddsmässiga skäl. I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga omfattningen och lokaliseringen av uppfödning av djur för produktion av skinn och analysera hur en avveckling skulle kunna genomföras.

Bakgrund

Med pälsdjursnäring avses i Sverige uppfödning av mink och chinchilla för skinnändamål. Minknäringen är i särklass störst. Den producerar årligen 1,3 miljoner skinn. Det finns ca 180 minkfarmer i Sverige med en total omsättning om ca 360 miljoner kronor om

året. Minkuppfödningen har en bred geografisk spridning, men en tredjedel av näringen är koncentrerad till Sölvesborgs kommun i Blekinge. Chinchillanäringen producerar ca 2 000 skinn om året. Det finns ca 15 chinchillafarmer. Den totala omsättningen uppgår till ca 1,5 miljon kronor om året.

Den vilda minken är ett rovdjur och ett solitärt djur. De vuxna djuren lever ensamma i ett revir som är 1–6 km långt. Minken vistas den mesta tiden i lyor. Minken är till viss del anpassad för vatten. Den har funnits i fångenskap under ca 80 år. I Sverige hålls minkar i nätburar i skugghus. Valparna föds i maj. Kullen stannar hos honan till dess valparna är åtta veckor. Därefter sätts minkarna oftast parvis, en hona och en hane, i en enskild bur. Burens mått är minst 40 cm x 30 cm x 80 cm. Det finns en lya i varje bur. Under november–december avlivs de djur som inte skall användas för avel. De kvarvarande djuren sätts ensamma i varsin bur fram till dess de paras i mars. Avelshanarna avlivs oftast därefter, medan avelshonorna blir dräktiga för att sedan återigen föda upp valpar. Ett avelsdjur används under en tid om 1–3 år.

Minkhållningen har bedrivits på likartat sätt under lång tid. Under de senaste 30–40 åren har förhållandena för djuren bara förändrats marginellt. Det saknas svenska forskningsresultat om minkars beteende och om effekter av miljöberikning. Sedan 1990 finns det dock ett flertal rapporter om pälsdjur. 1990 tillsatte Sveriges Veterinärmedicinska sällskap (SVS) en utredning, som följdes upp 1996. EU-kommissionen har låtit vetenskapliga kommittén för djurs hälsa och välbefinnande utarbeta en rapport om pälsdjurs välfärd (EU-rapporten). Rapporten grundades i huvudsak på hur åtta forskare sammanfattade publicerade forskningsresultat och egna bedömningar. Bland dessa åtta forskare fanns doktor Georgia Mason, Storbritannien och doktor Vivi Pedersen, Danmark. Rapporten presenterades i december 2001. Regeringen gav i december 1999 Jordbruksverket i uppdrag att utvärdera tillgängliga forskningsresultat beträffande minkar, se över befintligt regelverk och om möjligen föreslå förbättringar i minkhållningen. Jordbruksverkets rapport överlämnades till regeringen i april 2002.

I rapporterna finns det en enighet om att minkarna uppvisar ett stereotypt beteende i alltför hög utsträckning. Ett stereotypt beteende är upprepade monotona rörelser, exempelvis upprepade huvudskakningar. Beteendet syftar till att bemästra stress. Det stereotypa beteendet skulle i huvudsak förekomma vintertid då djuret sitter ensamt i bur och ibland utfodras restriktivt. I rapporterna

förklaras den nuvarande burmiljön och utfodringsrutiner utgöra det huvudsakliga skälet för det stereotypa beteendet. Det som orsakar det stereotypa beteendet anses inte vara den begränsade ytan i buret utan att burmiljön inte erbjuder tillräcklig stimulans. Det finns åtgärder som minskar det stereotypa beteendet, såsom ändrade utfodringsrutiner, selektion i avelsledet och miljöberikning av burar. Om dessa åtgärder är tillräckliga för att begränsa det stereotypa beteendet till en acceptabel nivå är fortfarande oklart. Forskning pågår internationellt. I rapporterna är också en fråga om simning är ett biologiskt beteendebehov. SVS anför att det inte är visat att mink behöver vatten i större mängder för att vistas i eller att sysselsätta sig med. Det är inte heller visat att minken inte behöver vatten. I EU-rapporten drogs slutsatsen att minkar under experimentella förhållanden uttrycker ett starkt önskemål om att få simma. De experimentella förhållandena som åsyftas är doktor Georgia Masons forskningsresultat. EU-rapportens slutsats blev att den vanliga minkburen inte tillgodoser viktiga behov. Den forskargrupp som bistått den vetenskapliga kommittén opponerade sig dock mot denna slutsats. Den anförde att rapporten blivit negativt vinklad mot pälsdjursnäringen av politiska skäl. Forskargruppens slutsats var att brist på simvatten kan vara ett möjligt välfärdsproblem, forskningen har ännu inte kommit fram till en enhetlig slutsats. Jordbruksverkets ansåg i sin rapport att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten bör utvecklas. Därefter har det tillkommit ytterligare forskningsresultat. Doktor Vivi Pedersen har till utredningen anført att om dessa nya forskningsresultat funnits tillgängliga när forskargruppen drog sin slutsats hade den blivit att simning inte är ett biologiskt behov hos minkar. Doktor Georgia Mason har anført att ytterligare forskning krävs, men att det för närvarande inte är bevisat att simning är ett biologiskt behov. Hon betonar dock att tillgång till badvatten är en mycket kraftig miljöberikning.

Minknäringen har varit föremål för översyn och åtgärder även i andra länder. I Danmark produceras 12 miljoner minkskinn om året, vilket motsvarar 40 % av världsproduktionen. Det djuretiska rådet, som i Danmark på Justitieministerns begäran uttalar sig i djurskyddsfrågor, har i januari 2003 utarbetat en rapport om pälsdjursproduktion som skall ligga till grund för framtida lagförslag. I rapporten anges att förekomsten av stereotypier är tecknet på välfärdsproblem hos minkar. Rådet menar att det finns många möjligheter att förbättra förhållandena för djuren utan att produk-

tionen väsentligt skulle fördyras. Enligt rådet tycks forskare nu vara eniga om att minken inte har ett essentiellt behov av badvatten i sig, i stället är tillgång till vatten en miljöberikning bland andra. Näringen bör enligt rådet finansiera forskningsprojekt och ta initiativ till relevanta handlingsplaner i avsikt att förbättra djurens välfärd. Det danska samhället måste ta på sig ett medansvar för att finansiera välfärdsprojekt om man från politiskt håll vill behålla pälsdjursnäringen i Danmark. Förhållandena bör utvärderas efter fem år. I Norge har Lantbruksdepartementet gjort en översyn av all djurhållning. Om pälsdjursnäringen anförts att departementet utifrån en helhetsbedömning inte vill förorda en nedläggning. Det understryks dock att välfärden för djuren kraftigt måste förbättras. Om det inte uppnås väsentliga förbättringar för djurens mentala hälsa inom en tioårsperiod skall pälsdjursnäringen avvecklas. Simvatten uppställs inte som ett krav. I Storbritannien är det förbjudet att hålla djur med huvudsyfte att avliva dem för skinnets skull. Grunden för förbudet var en etisk princip om att syftet med uppfödning av produktionsdjur måste vara berättigat. I Italien har det fattats beslut om att minkar från år 2008 skall ha tillgång till simvatten.

Underlaget för chinchilla är mindre omfattande än vad det är för minkarna. Det betyder att de slutsatser man kan dra är osäkrare än vad som gäller för minkarna. Regeringen gav i april 2001 Jordbruksverket i uppdrag att utarbeta detaljföreskrifter om hållande av chinchilla för pälsproduktion. Jordbruksverket har redan fattat beslut om sådana föreskrifter. Majoriteten av föreskrifterna har sin grund i Europarådets rekommendationer. Det är fråga om föreskrifter som i hög grad ändrar chinchillanäringens förutsättningar. Bl.a. skall burhöjden ökas från 35–40 cm till en meter. Därutöver innebär föreskrifterna att det sker en övergång från ett polygamsystem till par- eller gruppållning.

Slutsatser

Som angetts inledningsvis skall vi utreda två olika handlingsvägar. Vi har först undersökt om pälsdjursnäringen kan anpassas till djurskyddslagen.

Utredningen anser för minkar att det bakomliggande materialet ger en samstämmig bild av att problemet är att de i alltför hög grad utövar stereotypier. Det som orsakar det stereotypa beteendet är inte den begränsade ytan i buret i sig utan att burmiljön inte

erbjuder tillräcklig stimulans och att djuren utfodras restriktivt under vissa delar av året. Beteendet indikerar att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld för minkar. Det är dock vidare klarlagt att det finns åtgärder som begränsar det stereotypa beteendet. Ett problem är att åtgärderna och effekterna av dem först behöver studeras i fält och utvärderas.

Vi anser vidare att Jordbruksverkets slutsats om att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten borde utvecklas var för långtgående. Det nuvarande kunskapsläget ger inte stöd för en slutsats om att simning är ett biologiskt beteendebestånd hos minkar. Den sammantagna slutsatsen blir därmed att det finns indikationer om att minknäringen inte uppfyller djurskyddslagen för närvarande, men att den möjligt efter förändringar kan komma att uppfylla lagen i framtiden. Det kan noteras att problembeskrivningen av minkarnas situation i Norge och Danmark är identisk med utredningens. Utredningens kärnfråga blir utifrån detta vem osäkerheten om framtiden skall drabba. Skall minknäringen bära konsekvenserna av att den i dag möjligen inte uppfyller djurskyddslagen? Vi anser att det blir fråga om en rimlighetsbedömning. Redan 1990 fann Sveriges Veterinärmedicinska sällskap (SVS) att minkar i alltför hög utsträckning utförde stereotypier. Trots detta har burmiljön varit i stort sett oförändrad under lång tid. Det innebär att minknäringen självt inte arbetat för en utveckling för att minska stereotypierna. Detta ensamt skulle i och för sig tyda på att det skulle saknas skäl att ge minknäringen ytterligare tid att utveckla djurhållningen. Det kan dock vara så att minknäringen inte ensam bär ansvaret för den bristfälliga utvecklingen. En olycklig omständighet kan vara att det inte bedrivits någon forskning i Sverige om minkars beteendebestånd. En annan omständighet kan också ha varit att inte heller ansvariga myndigheter drivit på en utveckling av minknäringen. En möjlighet skulle vara att ge minknäringen en kort tidsperiod för att förändra djurhållningen. Det som utöver rimlighets-skäl skulle tala för en sådan lösning är att den skulle vara samnordisk. Utredningens slutsats ur ett djurskyddsperspektiv är att minknäringen inom en begränsad tid skall ha förbättrat förhållandena för minkarna. Målsättningen är att det stereotypa beteendet inom denna tid skall förekomma i acceptabel utsträckning. En utvärdering bör ske inom snar framtid. Om förhållandena vad avser efterlevnaden av 4 § djurskyddslagen inte förbättras bör minknäringen läggas ner.

Utredningens slutsats om chinchilla är att chinchillanäringen efter Jordbruksverkets föreskrifter skulle uppfylla djurskyddslagen. Några ytterligare åtgärder framstår inte som nödvändiga. Det är vår uppfattning att det inte kan ankomma på utredningen att överpröva Jordbruksverkets beslutade föreskrifter. Vi kan därför inte ge en bedömning om samtliga föreslagna åtgärder verkligen var nödvändiga eller inte. Med hänsyn till att det ännu inte beslutats när föreskrifterna skall träda i kraft föreslår vi dock en förhållandevis lång övergångstid om det bedöms som möjligt. Som tidigare framgått innebär de nya föreskrifterna omfattande förändringar. Det framstår därför som rimligt att näringen och tillsynsmyndigheter ges tid att utveckla nya system. Det är enligt vår uppfattning också viktigt att dessa nya system utvärderas.

Därefter har vi även analyserat en möjlig avveckling av pälsdjursnäringen. Som framgått inledningsvis har det framförts två skilda skäl för en avveckling. Det ena skälet skulle vara djurskyddsskäl, dvs. att det är tveksamt om pälsdjursnäringen uppfyller djurskyddslagen. För närvarande föreligger inga sådana skäl för chinchillanäringen. För minknäringen är det vår ståndpunkt att näringen bör ges en kort tidsperiod för att utveckla djurhållningen. Det betyder att det för närvarande inte föreligger djurskyddsskäl för att avveckla pälsdjursnäringen. Ett ytterligare argument för en nedläggning har dock varit att syftet med pälsdjursnäringen, att producera skinn, av etiska skäl skulle vara oacceptabelt. En avgörande faktor skulle vara att päls är ett lyxföremål. Frågan om djurhållningens syfte utgår till skillnad från djurskyddsfrågan från människan och inte djuret. Avgörande är inte hur djuret behandlas under sin livstid utan att det används till en för människan onödig produkt. Vi har vidare analyserat frågan om djurhållningens syfte i förhållande till den gällande djurskyddslagen. I dag finns i denna lag som huvudregel ingen reglering för vilket ändamål det är tillåtet att hålla djur. Därmed skulle alltså i dag huvudprincipen vara att djur får hållas för vilket syfte som helst, under förutsättning att de hålls i enlighet med gällande djurskyddsbestämmelser. Enligt svensk djurskyddslagstiftning skall djuren exempelvis skyddas mot onödigt lidande och sjukdom.

Utredningens slutsats är att ett förbud mot pälsdjursnäringen grundat på etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle innebära en nyhet i svensk rätt. En etisk eller moralisk värdering har den begränsningen att den ofta i hög grad är subjektiv. Uppfattningen om att just päls i högre grad än kött är ett lyxföremål är

enligt vår uppfattning en subjektiv värdering. Det är tveksamt om det är lämpligt att lagstifta med sådana subjektiva värderingar som grund. Ett eventuellt lagstadgande av sådana värderingar innebär dessutom inte att för samhället positiva värden, t.ex. djurskydd automatiskt värnas i högre utsträckning. Det vill säga, ett förbud har ingen praktisk betydelse om djurskyddet i näringen redan kan anses tillräckligt. Det står vidare i dag självfallet var och en fritt att avstå från att bära päls. Många klädkedjor har också anslutit sig till Förbundet djurens rätts regler för pälsfria butiker, såsom exempelvis H&M, Intersport, KappAhl, JC, MQ, Lindex, Stadium och Team Sportia, jämför vidare www.modeoffer.com. Det anförda innebär att etiska värderingar avseende djurhållningens syfte bättre lämpar sig för frivilliga åtgärder än för lagstiftning. I vart fall anser vi att en sådan lagstiftning bör föregås av en översyn av syftet med all djurhållning. Man skulle behöva analysera detta syfte ur ett jämförande perspektiv och försöka ge svar på den övergripande frågan för vilka syften det är acceptabelt att hålla djur. Därutöver skulle översynen behöva värdera de olika syftena. Är det exempelvis ur ett etiskt perspektiv mer försvarbart att hålla djur för köttproduktion än skinnproduktion? Vilka syften kan ifrågasättas? Hur förhåller det sig exempelvis med tävlingsdjur, där syftet utgörs av sport och spel?

Det anförda betyder att vi anser att det för närvarande saknas skäl att avveckla pälsdjursnäringen. Trots detta har vi utvecklat hur en avveckling skulle kunna gå till, eftersom det ingår i vårt uppdrag. Vi har inledningsvis analyserat om en påtvingad avveckling skulle vara förenlig med grundlagen. Avgörande för den bedömningen är om avvecklingen skulle ske på grund av djurskyddsskäl eller på grund av att syftet, skinnproduktion, skulle vara oacceptabelt. En påtvingad avveckling av djurskyddsskäl är enligt vår bedömning förenlig med grundlagen under förutsättning att det verkligen föreligger angelägna djurskyddsskäl. Skulle det vara frågan om att näringen inte klarar den redan gällande djurskyddslagens krav skulle de som drabbas av ett förbud sannolikt inte vara berättigade till ersättning. Däremot är det tveksamt om grundlagen medger ett förbud mot pälsdjursnäringen av skäl som grundar sig på djurhållningens syfte. Ett sådant förbud skulle i vart fall kräva att de drabbade skulle tillerkännas ersättning.

En avveckling av djurskyddsskäl framstår därmed från statens synpunkt som betydligt mindre komplicerad än en avveckling på grund av djurhållningens syfte. Om det framöver kommer att stå

klart att minknäringen eller delar av den inte förmår uppfylla gällande djurskyddslag skulle uppfödning av minkar kunna förbjudas. Ett förbud skulle i sådant fall inte strida mot grundlagen. Eftersom det skulle vara frågan om att näringen inte uppfyllde den redan gällande djurskyddslagen skulle någon ersättning från statens sida sannolikt inte behöva utgå till de drabbade näringsidkarna. Det skulle betyda att en avveckling på den grunden att näringen inte uppfyller gällande djurskyddslag inte skulle medföra några direkta tvingande kostnader för staten.

En avveckling av djurskyddsskäl skulle dock få långtgående ekonomiska konsekvenser för minknäringen och dess binäring. Minknäringen har uppskattat den totala kostnaden för nedlagda investeringar till **580 miljoner kronor**. Näringsen har inte förmått uppskatta hur mycket av detta belopp som redan är avskrivet. Utredningen utgår dock ifrån att en del av beloppet redan är avskrivet, varför den verkliga kostnaden för nedlagda investeringar skulle vara lägre. Näringsen skulle vidare gå miste om sammanlagt **ca 160 miljoner** om året i vinst. Därtill skulle komma kostnader för näringsen att återställa mark och byggnader till en uppskattad totalkostnad för hela näringsen om **ca 27 miljoner kronor**. Det anförda innebär att mycket grovt uppskattat skulle en påtvingad avveckling för minknäringen under en femårsperiod kunna innebära en förlust om **drygt en miljard kronor**. Av beloppet skulle 800 miljoner kronor utgöra utebliven vinst för femårsperioden. Det kan noteras att denna mycket grova uppskattning stämmer väl överens med det belopp som skulle utgå till minknäringen i England efter det införda förbudet där. Den beräknade ersättningen från staten skulle uppgå till ett belopp om 70 miljoner kronor till 11 farmare. En utgångspunkt var bl.a. att ersättning skulle utgå för fyra års genomsnittlig vinst. Överfört till svenska förhållanden med 180 farmare ger det ett belopp om 1,1 miljard kronor.

Därutöver skulle ett förbud medföra att binäringsen gick miste om årliga intäkter om 33 miljoner kronor och att de drabbades av ökade kostnader om 65 miljoner kr. Slutligen skulle ett förbud få långtgående samhällsekonomiska konsekvenser och regionalpolitiska effekter. Minknäringen har en bred geografisk spridning. Den är en glesbygdsnäring. En tredjedel av näringsen är dock beläget på Listerlandet i Sölvesborgs kommun. Ett förbud skulle innebära mycket negativa effekter för Sölvesborgs kommun.

En avveckling av chinchillanäringsen av djurskyddsskäl framstår som något mer hypotetisk. Utredningen har bedömt att chinchilla-

näringsen efter det att Jordbruksverket fattat beslut om nya föreskrifter är förenligt med den gällande djurskyddslagen enligt dagens kunskapsläge. Ett förbud mot chinchillanäringsen av djurskyddsskäl skulle förutsätta antingen att nya forskningsresultat visade att chinchillanäringsen inte uppfyllde den redan gällande djurskyddslagen eller att djurskyddslagen skärptes. Ett sådant förbud skulle då inte strida mot grundlagen. Om det skulle vara frågan om att näringsen efter nya rön inte skulle uppfylla den redan nu gällande djurskyddslagen skulle någon ersättning från statens sida sannolikt inte behöva utgå till näringsidkarna. Det betyder att ett sådant förbud inte skulle ge några direkta ekonomiska utgifter för staten. Även en nedläggning av chinchillanäringsen skulle få ekonomiska konsekvenser. Näringsen har uppskattat värdet av inventarier och kapital i byggnader till ca **fyra miljoner** kronor. Hur stor andel som är avskriven har inte kunnat uppskattas. Den sammanlagda årsvinsten för chinchillanäringsen skulle uppgå till **600 000 kr**. Det betyder att chinchillanäringsen grovt uppskattat skulle gå miste om **5–8 miljoner** kronor under en femårsperiod. Av beloppet skulle ca hälften utgöra utebliven vinst under femårsperioden.

En avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle framstå som än mer komplicerad. Det är tveksamt om ett förbud på denna grund skulle vara förenligt med grundlagen. Det som är särskilt tveksamt är om inte en sådan lag skulle strida mot skyddet för näringsfriheten i 2 kap. 20 § regeringsformen. Om en sådan lag ändå skulle genomföras skulle de drabbade enligt 2 kap. 18 § regeringsformen ha en principiell rätt till full ersättning för den inskränkning i markanvändning som lagen skulle innebära. Detta belopp torde omfatta ersättning för investeringar och nedlagda kostnader. Däremot skulle ersättning för utebliven vinst eventuellt inte behöva ingå. Utifrån de siffror som redovisats skulle beloppet för minknäringsen grovt kunna uppskattas till **några hundra miljoner** kronor. För chinchillanäringsen skulle motsvarande belopp kunna vara **högst fyra miljoner** kronor.

Därutöver är det utredningens slutsats att ett genomförande av ett förbud även skulle kräva att de drabbade ersattes med ett skäligt belopp för inskränkning av näringsfriheten. Denna ersättning skulle inte behöva innebära en full ersättning för förlusten. I stället skulle man kunna göra en mera allmän bedömning och bestämma ersättningen utifrån vad som skulle kunna vara lämpligt och skäligt. Utredningen har angett den uteblivna årsvinsten för minknäringsen till 800 miljoner under en femårsperiod och till tre miljoner för

chinchillanäringen. Vad som utifrån dessa belopp skulle kunna utgöra ett skäligt belopp för inskränkning i näringsfriheten är mycket svårt att uppskatta. Vi kan endast anta att det utöver ersättning för inskränkning i markanvändningen om några hundra miljoner kronor skulle kunna tillkomma ytterligare ett betydande belopp för inskränningen i näringsfriheten. Sammantaget är det vår mycket hypotetiska slutsats utifrån tillgängligt material att ett förbud av etiska skäl på grund av syftet skulle kunna medföra en kostnad för staten om i vart fall 500 miljoner kronor. Vidare skulle ett sådant förbud medföra samhällspolitiska och regionalpolitiska konsekvenser.

Utredningens förslag

Utredningen har utifrån dagens kunskapsläge dragit den slutsatsen att chinchillanäringen framöver kommer att uppfylla djurskyddslagen. Vi anser också att etiska skäl avseende djurhållningens syfte inte ensamma bör ligga till grund för ett förbud. Den enda återstående frågan skulle därmed vara på vilket sätt minknäringen kan anpassas till djurskyddslagen vad gäller kravet om naturligt beteende.

Vi föreslår att djurhållningen för minkar utvecklas på sätt som även skett för andra djur, exempelvis hönsen. Djurhållningen måste bättre anpassas till djurens behov och ge dem utökad möjlighet på sätt som anges i 4 § djurskyddslagen att bete sig naturligt. En skillnad mellan minkar och övriga husdjur inom lantbruket är att ett sådant utvecklingsarbete för minkar knappt påbörjats medan det för andra djur pågått under en lång tid. Det betyder att utvecklingsarbetet för minkar måste bedrivas skyndsamt.

Det är viktigt att notera att ansvaret för att förbättra förhållandena för minkarna i dess helhet vilar på minknäringen. Vi utgår också från att det ligger i näringsens intresse att se till att indikationerna om att djurskyddslagen inte är uppfylld upphör. Som framgått anser vi att näringen skall läggas ner om inte förbättringar sker. En nedläggning skulle medföra mycket stora ekonomiska konsekvenser för minknäringen.

Ett vidare problem är dock att det krävs ytterligare forskning om minkarnas beteende för att anvisa på vilket sätt förhållandena för minkarna skall förbättras. Utredningens slutsats är att en förutsättning för att minknäringen kan anpassas till djurskyddslagen är att sådana forskningsprojekt kommer till stånd. Finansieringen för sådana projekt måste därför snarast tryggas. SLU har utarbetat ett

forskningsprojekt och angett att kostnaden skulle uppgå till knappt fyra miljoner kronor.

En fråga är hur lång tid näringen skall få på sig att förbättra förhållandena för minkarna. Vi anser med hänsyn till att förändringen skall ske skyndsamt att en tidsperiod om fem år bör vara tillräcklig för att ge näringen tid att anpassa sig. Denna tid måste dock utsträckas något, eftersom forskning skall pågå samtidigt. SLU har bedömt att forskning skulle behöva pågå till år 2007. Vi anser sammantaget att indikationerna om att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld bör ha upphört till slutet av år 2010. Om så inte har skett bör minknäringen helt eller delvis läggas ner.

Den målsättning som vi anser att minknäringen skall ha uppfyllt till år 2010 är att det stereotypa beteendet skall ligga på en acceptabel nivå. I princip uppvisar alla djurslag i fångenskap någon form av stereotyp beteende för att bemästra stress. Det är därför inte möjligt att kräva att det stereotypa beteendet helt skall upphöra utan en rimlig målsättning är att det stereotypa beteendet begränsas till en acceptabel nivå. En framtida fråga kommer förstås att vara vad som utgör en acceptabel nivå. Från utredningens sida är det inte möjligt att ytterligare beskriva vår målsättning för år 2010. Vi föreslår i stället att det skall ankomma på ett forum av experter att noga och kontinuerligt följa utvecklingen av minknäringen för tiden fram till och med år 2010. Det är särskilt viktigt att det under forskningsperioden förs en kontinuerlig dialog med företrädare för näringen och företrädare för forskningen. Forumets uppgift skulle vara att säkerställa att nödvändiga förändringar kommer till stånd. Regeringen har redan bedömt att den nya djurskyddsmyndigheten bör knyta till sig ett djurskyddsråd med bred kompetens för grundliga bedömningar och diskussioner om djurskydd. Ledamöterna skulle ha bl.a. etisk och etologisk kompetens (prop. 2001/02:189, bet.2002/03:MJU5, rskr.2002/03:98). Utredningen föreslår att det ankommer på detta djurskyddsråd att framöver följa utvecklingen av minknäringen.

Summary

Terms of reference

In the debate on the fur farming industry two separate arguments have been put forward as constituting reasons for a ban. One is that the fur farming industry does not comply with the current Animal Protection Act. The controversy concerns whether the industry complies with section 4 of the Animal Protection Act, under which the animals shall be allowed the possibility of natural behaviour. Our interpretation of the term is that the animals shall be given the opportunity to exercise their biological behavioural needs. A particularly well-discussed issue has been whether mink have a biological need to swim. This is a decisive matter, since it would be impossible to run a competitive industry if the animals must be allowed access to swimming water. The second argument for closing down the fur farming industry is that the purpose of the breeding, production of pelts, is unacceptable for ethical reasons.

According to the terms of reference the Committee shall look into two different courses of action for the fur farming industry. One alternative is to report on the consequences of changing fur-bearing animal husbandry in accordance with the Swedish Board of Agriculture's report to comply with the provisions of the Animal Protection Act. The second alternative is to illustrate the consequences of a closedown for reasons other than pure animal protection. The terms of reference also include a survey of the extent and localisation of animal breeding for the production of pelts and an analysis of how a closedown could be implemented.

Background

The fur farming industry in Sweden refers to breeding of mink and chinchilla for their pelts. The mink farming industry is by far the largest. It produces 1.3 million pelts per year. There are about 180 mink farms in Sweden with a total turnover of SEK 360 million per year. Mink breeding is widespread geographically, but a third of the industry is concentrated to the municipality of Sölvesborg in Blekinge. The chinchilla farming industry produces about 2 000 pelts per year. There are about 15 chinchilla farms. The total turnover is SEK 1.5 million per year.

The wild mink is a predator and a solitary animal. The adult animals live alone in a territory of 1–6 kilometres. The mink spends most of its time in lairs. To a certain extent the mink is adapted to water. It has been kept in captivity for about 80 years. In Sweden mink are kept in net cages in shed houses. The cubs are born in May. The litter stays with the female until the cubs are eight weeks old. After this the mink are often put in pairs, a female and a male, in individual cages. The size of the cage is at least 40 cm x 30 cm x 80 cm. There is a nest box in each cage. In November–December the animals not intended for breeding are put down. The remaining animals are put in individual cages until they are mated in March. The breeding males are usually put down after this, while the breeding females are pregnant and will then breed cubs. A breeding animal is used for a period of 1–3 years.

Mink farming has been carried on in a similar way for a long period. In the last 30–40 years the conditions in which the animals are kept have only changed marginally. There are no Swedish research results concerning the behaviour of mink and the effects of environmental enrichment. However, from 1990 there are a number of reports on fur-bearing animals. In 1990 the Swedish Society of Veterinary Medicine (SVS) set up an inquiry, which was followed up in 1996. The European Commission commissioned a report from the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare (the EU report) on the welfare of animals kept for fur production. The report was mainly based on how eight researchers summarised published research results and their own assessments. Among these eight researchers were Doctor Georgia Mason, United Kingdom and Doctor Vivi Pedersen, Denmark. The report was presented in December 2001. In December 1999 the government instructed the Swedish Board of Agriculture to evaluate available

research results regarding mink, review existing regulations and if possible propose improvements in mink farming. The report of the Swedish Board of Agriculture was submitted to the government in April 2002.

The reports are in agreement that mink exhibit stereotype behaviour to far too high a degree. Stereotype behaviour is repeated monotonous movements, such as repeated head shaking. The behaviour is aimed at mastering stress. The stereotype behaviour was said to occur mainly in the wintertime when the animal is sitting alone in its cage and is sometimes fed restrictively. The reports state that the present cage environment and feeding routines constitute the main reason for the stereotype behaviour. The cause of the stereotype behaviour is not considered to be the restricted area of the cage in itself but that the cage environment does not offer sufficient stimulation. There are measures that reduce stereotype behaviour, such as changed feeding routines, selection at the breeding stage and environmental enrichment of cages. Whether these measures are sufficient to limit the stereotype behaviour to an acceptable level is still not clear. Research is in progress internationally. The reports also include a question as to whether swimming is a biological behavioural need. SVS maintains that it has not been proved that mink need large quantities of water in which to swim or occupy themselves. Nor has it been proved that mink do not need water. The EU report draws the conclusion that minks in experimental conditions expressed a strong wish to swim. The experimental conditions referred to are Doctor Georgia Mason's research results. The EU report's conclusion was that the normal mink cage does not meet important needs. The research group that assisted the Scientific Committee, however, opposed this conclusion. They maintained that the report had been negatively slanted against fur farming for political reasons. The conclusion of the research group was that a lack of swimming water may possibly be an animal welfare problem; research has not yet arrived at a uniform conclusion. The Swedish Board of Agriculture stated in its report that a system that meets the needs of mink for swimming and bathing water should be developed. Further research results have emerged since then. Doctor Vivi Pedersen has expressed to the Committee that if these new research results had been available when the research group drew its conclusions then the conclusion would have been that swimming is not a biological need in mink. Doctor Georgia Mason has stated that further research is necessary,

but that at present it is not proved that swimming is a biological need. She emphasises, however, that access to bathing water is a very powerful environmental enrichment.

Mink farming has been the subject of supervision and measures in other countries as well. In Denmark 12 million mink pelts are produced per year, which corresponds to 40 % of world production. The Animal Ethics Council, which in Denmark issues statements on animal protection matters at the request of the Minister for Justice, prepared a report in January 2003 on fur production, which is to form the basis for future legislative proposals. The report states that the existence of stereotype behaviour is a sign of welfare problems among mink. The Council believes that there are many possibilities of improving conditions for the animals without making production appreciably more expensive. According to the Council researchers now seem to be in agreement that mink do not have an essential need for bathing water per se, but that access to water is an environmental enrichment among others. According to the Council the industry should finance research projects and take initiatives for relevant plans of action aimed at improving the animals' welfare. The Danish state must share the responsibility for financing welfare projects if there is a political wish to retain the fur farming industry in Denmark. The conditions should be evaluated after five years. In Norway the Ministry of Agriculture has made a survey of all animal husbandry. On the subject of the fur farming industry the Ministry states that on the basis of a general assessment it does not wish to advocate a closedown. It is, however, emphasised that the welfare of the animals must be substantially improved. Unless considerable improvement in the mental health of the animals is achieved within a ten-year period the fur farming industry should be closed down. Swimming water is not imposed as a requirement. In the United Kingdom it is forbidden to keep animals for the main purpose of killing them for their pelts. The ban is based on an ethical principle that the purpose of breeding production animals must be justified. In Italy a decision has been made that from 2008 mink shall have access to swimming water.

The reference material for chinchilla is less extensive than that for mink. This means that the conclusions that can be drawn are less certain than as regards mink. In April 2001 the government instructed the Swedish Board of Agriculture to draw up detailed regulations for the farming of chinchilla for fur production. The

Swedish Board of Agriculture has already made a decision on such regulations. The majority of the regulations are based on the Council of Europe's recommendations. These are regulations that to a great extent change the conditions for chinchilla farming. For example, the cage height must be increased from 35–40 cm to one metre. In addition the regulations imply a transition from a polygamous system to pair or group housing.

Conclusions

As indicated in the introduction, we are to examine two different courses of action. We have first looked into whether the fur farming industry can be adapted to the Animal Protection Act.

As regards mink, the Committee considers that the underlying material provides a consensus that the problem is that they exhibit stereotype behaviour to far too great an extent. What causes the stereotype behaviour is not the restricted area of the cage per se, but the fact that the cage environment does not offer sufficient stimulus and that the animals are fed restrictively during certain parts of the year. The behaviour indicates lack of compliance with section 4 of the Animal Protection Act. It is, however, also made clear that there are measures that restrict the stereotype behaviour. One problem is that the measures and their effects first need to be studied in the field and evaluated.

Furthermore, we consider that the Swedish Board of Agriculture's conclusion about a system to meet the need of mink for swimming and bathing water was too far-reaching. The present state of knowledge does not support a conclusion that swimming is a biological behavioural need of mink. Accordingly, all in all the conclusion is that there are indications that the mink farming industry does not comply with the Animal Protection Act at present, but that after changes it could possibly comply with the Act in the future. It can be noted that the problem definition of the situation of mink in Norway and Denmark is identical with that of the Committee. Based on this, the core question for the Committee will be whom the uncertainty about the future is to affect. Should the mink farming industry bear the consequences of its present possible failure to comply with the Animal Protection Act? We consider that it is a matter of a reasonability assessment. As early as in 1990 the Swedish Society of Veterinary Medicine (SVS)

found that to a far too high an extent mink exhibited stereotype behaviour. Despite this the cage environment has been largely unchanged for a very long time. This means that the mink farming industry itself has not worked towards reducing the stereotype behaviour. This alone would in fact indicate that there is no reason to give the mink farming industry further time to improve its animal husbandry. It may, however, be so that the mink farming industry does not bear sole responsibility for the inadequate development. One unfortunate circumstance may be that no research has been carried on in Sweden concerning the behavioural needs of mink. Another circumstance may also have been that responsible authorities did not push for a development of the mink farming industry either. One possibility may be to give the mink farming industry a short period to change its cage environment. Apart from reasons of reasonability, the factor that would favour such a solution is that it would be common to all Nordic countries.

The Committee's conclusion on chinchilla is that the chinchilla industry would comply with the Animal Protection Act on the basis of the Swedish Board of Agriculture's regulations. No further measures are considered necessary. In our opinion it cannot be within the discretion of the Committee to review the Board of Agriculture's adopted regulations. We cannot therefore give any opinion on whether all the proposed measures were really necessary or not. Considering that it has not yet been decided when the regulations are to come into force we propose, however, a relatively long transition period if this is deemed possible. As mentioned above, the new regulations imply extensive changes. It would therefore seem reasonable that the industry and the supervisory authorities be given time to develop new systems. In our opinion it is also important that these new systems are evaluated.

Thereafter we have also analysed a possible closedown of the fur farming industry. As mentioned in the introduction two different reasons have been put forward for a closedown. One is for animal protection reasons, i.e. it is doubtful whether the fur farming industry complies with the Animal Protection Act. At present there are no such reasons applicable to the chinchilla industry. As regards the mink farming industry our viewpoint is that the industry should be given a short period in which to develop its animal husbandry. This means that at present no animal protection reasons exist for closing down the fur farming industry. A further argument for a closedown has been, however, that the purpose of

the fur farming industry, to produce pelts, is ethically unacceptable. A decisive factor in this is that fur is a luxury item. The question of the purpose of the animal husbandry, unlike that of animal protection, emanates from humans and not the animals. How the animal is treated during its lifetime is not the decisive question, but rather that it is used for a product not essential for humans. We have further analysed the question of the purpose of animal husbandry in relation to the Animal Protection Act in force. At present this Act does not have any main rule concerning the purposes for which it is allowed to keep animals. Hence at present the main rule is that animals may be kept for any purpose at all, on condition that they are kept in accordance with the animal protection legislation in force. Under Swedish animal protection legislation the animals shall be protected, for example, against unnecessary suffering and illness.

The conclusion of the Committee is that a ban on the fur farming industry based on ethical reasons with reference to the purpose of keeping the animals would imply an innovation in Swedish law. An ethical or moral value has the limitation that it is often to a great degree subjective. The opinion that fur is more of a luxury item than meat is, in our opinion, a subjective value. It is doubtful if it is appropriate to legislate on the basis of such subjective values. Additionally, any enactment of such values would not automatically mean that socially positive values, such as animal protection, would be safeguarded to any greater extent. This means that a ban has no practical significance if the animal protection in the industry is already considered sufficient. Today of course each and every person is free to refrain from wearing fur. Many clothing chains have also adopted the rules for fur-free shops of the Animal Rights Sweden organisation; for example H&M, Intersport, KappAhl, JC, MQ, Lindex, Stadium and Team Sportia. See also www.modeoffer.com. What has been adduced implies that ethical values concerning the purpose for which animals are kept are more suited to voluntary measures than to legislation. In any case we consider that such legislation should be preceded by a survey of the purposes of all animal husbandry. This purpose should be analysed from a comparative perspective and an attempt made to provide an answer to the overall issue concerning for what purposes it is acceptable to keep animals. In addition the survey would need to evaluate the various purposes. For example, from an ethical perspective is it more defensible to keep animals for meat production

than for pelt production? What purposes could be called into question? What applies to competition animals, for example, where the purpose is for sport and gambling?

What has been stated above means that we believe there is no reason at present to close down the fur farming industry. Despite this we have outlined how a closedown could be implemented, since this is part of our terms of reference. We have made an initial analysis of whether a forced closedown would be compatible with the constitution. Crucial to this assessment is whether the closedown would be on the basis of animal protection or due to the fact that the purpose, production of pelts, is unacceptable. A forced closedown for animal protection reasons is in our assessment compatible with the constitution, on condition that important animal protection reasons exist. If it were a question of the industry not meeting the requirements of the existing Animal Protection Act, those affected by a ban would probably not be entitled to compensation. On the other hand, it is doubtful whether the constitution allows a ban against the fur farming industry for reasons based on the purposes of the animal husbandry. Such a ban would in any case require that those affected be awarded compensation.

A closedown for animal protection reasons would thus appear from the point of view of the government to be considerably less complicated than a closedown with reference to the purpose of the animal husbandry. If in future it becomes clear that the mink farming industry or parts of it are not able to comply with the existing Animal Protection Act, the breeding of mink could be banned. In such a case a ban would not be in contravention of the constitution. Since the issue would be that the industry did not comply with the Animal Protection Act already in existence probably no compensation from the state would need to be made to the businesses affected. This would mean that a closedown on the grounds that the industry does not comply with the existing Animal Protection Act would not imply any direct compulsory costs for the state.

A closedown for animal protection reasons would, however, have far-reaching economic consequences for the mink farming industry and its ancillary industry. The mink farming industry has estimated the total cost of investments made as SEK 580 million. The industry has not been able to estimate how much of this amount is already written off. The Committee assumes, however, that part of the amount has already been written off and therefore the actual cost

of investments made is lower. The industry would also lose a total of **about SEK 160 million** per year in profit. In addition there would be costs associated with the industry's restoration of land and buildings estimated to be a total for the entire industry of **about SEK 27 million**. This means that very roughly a forced closedown of the mink farming industry over a five-year period may imply a loss of **over one billion kronor**. Of this figure, SEK 800 million constitutes loss of earnings for the five-year period. It may be noted that this very rough estimate corresponds well to the amount that was to be paid to the mink farming industry in England after the ban imposed there. The estimated compensation from the state would amount to SEK 70 million to 11 farmers. One of the points of departure was that compensation would be payable for four years' average profit. Transferred to Swedish conditions with 180 farmers this gives a total of SEK 1.1 billion.

In addition a ban would imply that the ancillary industry would lose annual income of SEK 33 million and that they would be affected by increased costs of SEK 65 million. Finally a ban would have far-reaching socio-economic consequences and regional policy effects. The mink farming industry is spread over a wide geographical area. It is a rural industry. A third of the industry is, however, located in Listerlandet in the municipality of Sölvesborg. A ban would have very negative effects on the municipality of Sölvesborg.

A closedown of the chinchilla farming industry for animal protection reasons seems to be somewhat more hypothetical. The Committee has found that the chinchilla farming industry, after the Swedish Board of Agriculture adopted new regulations, complies with the Animal Protection Act in force as far as is known at present. A ban on chinchilla farming for reasons of animal protection would assume either that new research results proved that the chinchilla farming industry does not comply with the Animal Protection Act already in force or that the Animal Protection Act is tightened. Such a ban would then not be in contravention of the constitution. If after new findings it were shown that the industry does not comply with the Animal Protection Act now in force probably no compensation from the state would need to be paid to the businesses. This means that such a ban would not imply any direct financial expenditure for the state. A closedown of the chinchilla farming industry would also have economic consequences. The industry has estimated the value of equipment and capital in buildings to be about **SEK 4 million**. It has not been possible to

estimate how great a proportion has been written off. The total annual profit for the chinchilla farming industry is said to amount to **SEK 600 000**. This means that the chinchilla farming industry would lose roughly **SEK 5–8 million** over a five-year period. Of that amount about half would constitute loss of earnings over the five year period.

A closedown for ethical reasons with reference to the purpose of the animal husbandry would seem to be even more complicated. It is doubtful whether a ban on these grounds would be consistent with the constitution. It is particularly doubtful with regard to whether such a law would be in conflict with the legislation protecting freedom of trade in chapter 2, section 20 of the Swedish Constitution. If such a law were nevertheless to be introduced those affected under chapter 2, section 18 of the Constitution of Sweden would have the right in principle to full compensation for the restriction in land use the law would entail. This amount would probably include compensation for investments and accrued expenses. On the other hand compensation for loss of earnings would possibly not necessarily be included. On the basis of the figures reported the amount for the mink farming industry could be roughly estimated to be **a few hundred million kronor**. For the chinchilla farming industry the corresponding amount could be **a maximum of four million kronor**.

In addition it is the conclusion of the Committee that implementing a ban would also require that those affected be compensated with a reasonable amount for the restriction of freedom of trade. This compensation would not necessarily mean full compensation for the loss. Instead a more general assessment could be made and the compensation be determined on the basis of what is appropriate and reasonable. The Committee has stated the loss of annual earnings for the mink farming industry to be SEK 800 million over a five-year period and to be three million for the chinchilla farming industry. What would constitute a reasonable amount for restriction of freedom of trade on the basis of these amounts is very difficult to estimate. We can only assume that in addition to compensation for restriction in the use of land of a few hundred million kronor a further considerable amount may also be payable for the restriction in freedom of trade. Altogether it is our highly hypothetical conclusion on the basis of the material available that a ban for ethical reasons with reference to purpose could involve a cost to the state

of at least SEK 500 million. Furthermore, such a ban would entail socio-political and regional policy consequences.

The Committee's proposals

On the basis of present knowledge the Committee has drawn the conclusion that the chinchilla farming industry does comply with the Animal Protection Act. We also believe that ethical reasons referring to the purpose of keeping animals should not alone constitute the basis of a ban. The only remaining question is therefore in what way the mink farming industry can adapt to the Animal Protection Act as regards the natural behaviour requirement.

We propose that mink farming be developed in ways that have also been adopted for other animals, such as poultry. Animal husbandry must be better adapted to the animals' needs and give them a better chance of natural behaviour as specified in section 4 of the Animal Protection Act. A difference between mink and other domestic animals in farming is that such development work for mink has hardly been started, while for other animals it has been going on for a long time. This means that the development work for mink must be carried out promptly.

It is important to note that the responsibility for improving conditions for mink as a whole rests with the mink farming industry. We also assume that it is in the interest of the industry to ensure that indications of non-compliance with the Animal Protection Act cease. As has been shown we consider that the industry should be closed down unless improvements are made. A closedown would entail substantial economic consequences for the mink farming industry.

A further problem is, however, that further research is needed on the behaviour of mink in order to indicate the way in which the conditions for mink are to be improved. The conclusion of the Committee is that one condition for the mink farming industry to adapt to the Animal Protection Act is that such research projects are implemented. The financing of such projects must therefore be secured as soon as possible. SLU (the Swedish University of Agricultural Sciences) has set up a research project and stated that the cost will be just under four million kronor.

One question is how long the industry is to be given to improve conditions for mink. With reference to the fact that the change

must take place promptly we consider that a time period of five years should be sufficient to give the industry time to adapt. This time must, however, be extended somewhat, since research is to take place simultaneously. SLU estimated that research would need to be carried out until 2007. Taken together, we consider that the indications of non-compliance with section 4 of the Animal Protection Act should have ceased by the end of 2010. If this is not the case then the mink farming industry should be entirely or partially closed down.

The goal we consider that the mink farming industry should have achieved by 2010 is that the stereotype behaviour is at an acceptable level. In principle all species of animal exhibit some form of stereotype behaviour in captivity in order to overcome stress. It is therefore not possible to require that the stereotype behaviour cease altogether but a reasonable goal is that the stereotype behaviour be limited to an acceptable level. A future question will be of course what constitutes an acceptable level. On the part of the Committee it is not possible to describe our objective further for 2010. We propose instead that a forum of experts is to carefully and continuously follow developments in the mink farming industry for the period until 2010. It is particularly important that during the period of research a continuous dialogue is maintained with representatives of the industry and research representatives. The task of the forum would be to ensure that necessary changes take place. The government has already assessed that the new animal protection authority should appoint an animal protection council with broad competence for fundamental assessments and discussions concerning animal protection. The members should have both ethical and ethological competence (bill 2001/02:189, report 2002/03:MJU5, Riksdag Communication 2002/03:98). The Committee proposes that this animal protection council should be responsible for following developments in the mink farming industry in coming years.

1 Utredningens uppdrag och uppläggning

1.1 Analys av direktiven

1.1.1 Bakgrund

I Sverige föds mink och chinchilla upp för produktion av skinn. Det är oklart om det förekommer att även kanin och iller används för detta ändamål. Tidigare har det även funnits rävar på pälsfarmar.

I 4 § djurskyddslagen anges att djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Jordbruksverket får meddela ytterligare föreskrifter. Sådana föreskrifter finns i SJVFS 2003:6 (L100). Regeringen har under 2002 gett Jordbruksverket i uppdrag att utarbeta föreskrifter för chinchilla. För rävar finns dessutom en bestämmelse i djurskyddsförordningen om att deras behov av att vara tillsammans med andra rävar, röra sig, gräva och ägna sig åt annan sysselsättning skall tillgodoseas. För minkar och andra pälsdjur saknas motsvarande bestämmelse.

Jordbruksverket har i en rapport angett att farmad mink i många undersökningar uppvisar en **hög grad av stereotypier** och **onormala beteenden**. Detta skulle indikera att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld vad avser **djurmiljö** och **minkens möjlighet att bete sig naturligt**.

Verket har föreslagit en rad förbättringsåtgärder, som i huvudsak skulle vara möjliga att genomföra inom ett bursystem. Det är fråga om följande.

1. att inte dela valpkullarna före åtta veckors ålder,
2. att ge minken fri tillgång till dricksvatten
3. att anpassa fodret så att det kan ges i fri tillgång året om för att undvika restriktiv utfodring under vissa perioder
4. att ge foder med grövre struktur

5. att ge minken möjlighet till vistelse med artfränder i större utrymmen med tillgång till fler bolådor, avsatser, gömställen och tunnlar för att tillgodose minkens rörelsebehov (såsom att springa och klättra) och sysselsättningsbehov
6. att ge honor med valpkullar möjlighet till viss avskildhet genom exempelvis solida väggar eller tomma utrymmen mellan burarna,
7. att anläggningarna byggs på ett sådant sätt att djuren ges möjlighet att upprätthålla s.k. termisk komfort.

Dessutom anser Jordbruksverket – med hänsyn till den kunskap som finns i idag – att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten bör utvecklas. Bakgrunden till det är att det i en rapport från EU-kommissionens vetenskapliga kommitté för djurs hälsa och välbefinnande (härefter EU-rapporten) framgått att minkar under experimentella förhållanden är beredda att arbeta hårt för att få tillgång till sim- och badvatten.

Jordbruksverkets drar slutligen följande två centrala slutsatser.

1. Traditionella bursystem bör avvecklas, eftersom det är inte möjligt att ge minken tillgång till sim- och badvatten inom bursystemen.
2. Även om förbättringsåtgärder genomförs går det inte att dra slutsatsen att 4 § djurskyddslagen är uppfylld. Ytterligare forskning krävs för att utvärdera hur väl nya system uppfyller minkens beteendebest. Dessutom måste nya system provas som ”ny teknik”.

Utredningens analys av bakgrunden

Minkar

Det grundläggande problemet för minkar skulle alltså enligt Jordbruksverket vara att de inte kan bete sig naturligt inom det nuvarande systemet. Som en följd av detta skulle minken uppvisa stereotypier och andra onormala beteenden.

Det skulle vara möjligt att med till synes enkla medel förbättra förhållandena för minkarna inom det befintliga bursystemet genom att genomföra de åtgärder (punkterna 1–7) som verket föreslagit. Det som skulle vara oklart är om åtgärderna skulle vara tillräckliga. Det är dock därutöver minkens behov av bad- och simvatten som

tycks utgöra kärnfrågan. Detta behov skulle omöjliggöra ett traditionellt bursystem.

Jordbruksverket anger i sin rapport att bedömningen om att sim- och badvatten krävs grundar sig på den kunskap som är tillgänglig i dag.

En första fråga för utredningen är att bestämma hur vi skall förhålla oss till bakgrundsmaterialet. Enligt direktiven skall rapporten vara en utgångspunkt för utredningen. Samtidigt är dock slutsatserna i rapporten uttryckta med ett visst förbehåll.

Vi anser att det är rimligt att vi utgår från Jordbruksverkets rapport, men att vi gör en egen bedömning av slutsatserna.

Då får det ankomma på oss att utreda vilka förbättringsåtgärder som är nödvändiga för att djurskyddslagen skulle vara uppfylld. Det som då förstås är särskilt intressant är om bad- och simvatten är nödvändigt. Om så är fallet skulle nästa fråga kunna vara om verkets uppfattning om att det är omöjligt att tillhandahålla vatten i burarna är klar eller om det även kan finnas andra uppfattningar i denna fråga. Först därefter, och under förutsättning att utredningen delar verkets slutsatser, skulle det ankomma på oss att utreda om det är möjligt att finna ett alternativt system till bursystemet som uppfyller djurskyddslagen.

Chinchilla

Jordbruksverket har av regeringen fått i uppdrag att kartlägga omfattningen av chinchilla på pälsdjursfarm och att utarbeta föreskrifter för hur dessa skall hållas. Samtidigt ingår chinchilla i vårt uppdrag. Det skulle betyda att utredningen måste beakta de nya föreskrifterna och bakgrunden till dessa.

Kanin och iller

För dessa djur skulle det saknas bakgrundsmaterial. Det är också oklart om dessa djur föds upp för skinnproduktion och i så fall i vilken utsträckning. Det får ankomma på utredningen att inhämta bakgrundsmaterial.

1.1.2 Utredningens uppdrag

Utredningens uppdrag är att utreda två olika handlingsvägar för pälsdjursnäringen. Det ena alternativet är att redogöra för konsekvenserna av att med utgångspunkt i Jordbruksverkets rapport förändra pälsdjurshållningen så att djurskyddslagen är uppfylld. Det andra alternativet är att belysa konsekvenserna av en avveckling av andra än rent djurskyddsmässiga skäl. I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga omfattningen och lokaliseringen av uppfödning av djur för produktion av skinn och analysera hur en avveckling skulle kunna genomföras.

Konsekvenserna av att med utgångspunkt i Jordbruksverkets rapport förändra pälsdjurshållningen.

Detta alternativ skulle endast bestå av att utreda vilka ekonomiska och andra konsekvenser Jordbruksverkets förslag om förbättringsåtgärder skulle få för näringen. En oklarhet är hur utredningen skall kunna utreda denna handlingsväg för andra pälsdjur än minkar. Uppdraget avser enligt sin ordalydelse pälsdjurshållningen i sin helhet. Jordbruksverkets rapport skall vara utgångspunkt. Denna rapport behandlar dock bara minkar. Eftersom rapporten avser djurens beteende kan den knappast vara till ledning för andra djur än minkar.

Enligt utredningens uppfattning måste uppdraget vad avser minkarna vara vidare än vad ordalydelsen direkt anger. Om utredningen skall kunna ange konsekvenserna för att anpassa pälsdjursnäringen till djurskyddslagen måste vi först analysera vad som krävs för att djurskyddslagen skall vara uppfylld. Utredningen behöver svara på följande frågor:

1. Är samtliga de av Jordbruksverket listade förbättringsförslagen nödvändiga för att djurskyddslagen skall vara uppfylld ?
2. Krävs därutöver att minken får tillgång till sim- och badvatten?
3. Krävs det ytterligare åtgärder?
4. Kan de nödvändiga förändringarna genomföras inom ramen för ett befintligt bursystem?
5. Om inte, vilka alternativa system är möjliga?
6. Om dessa uppfyller djurskyddslagen, skulle minkarna i ett sådant system upphöra med sitt onormala beteende?

När det gäller dessa frågeställningar är det uppenbart att utredningen kommer att behöva inhämta ytterligare forskningsunderlag, eftersom det enligt vad framgått Jordbruksverkets tveksamhet bottnar i att det krävs mer forskning om minkens beteende. Om sådan forskning saknas skulle alltså utredningen vara tvingad att låta inhämta ett forskningsunderlag. Ett orosmoment är förstås om den utsatta tiden medger ett eventuellt framtagande av ett forskningsunderlag.

Först sedan utredningen kunnat ta ställning till frågan vad som skulle krävas för att djurskyddslagen skulle vara uppfylld är det möjligt att analysera konsekvenserna av de förbättringsåtgärder som utredningen skulle finna är nödvändiga. Det är då alltså konsekvenserna för pälsdjursnäringen som skall utredas. I direktiven anges ekonomiska och **andra konsekvenser**. Utredningen kan för närvarande inte se vilka andra konsekvenser än ekonomiska, direkta eller indirekta, som i denna del i första hand skulle komma i fråga. Det som därutöver skulle komma i fråga är att långtgående krav på förbättringsåtgärder i slutändan skulle kunna leda till att näringen helt eller delvis skulle välja att lägga ned sin verksamhet.

Sammantaget är det viktigt att notera att denna handlingsväg rymmer flera svåra frågor, som är tidsödande att utreda.

Till denna handlingsväg borde höras att göra en analys grundad på förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor.

Konsekvenserna av en avveckling

Denna handlingsväg är mer utvecklad i direktiven. Det skulle möjligen kunna utgöra ett skäl för att anta att uppdragets tyngdpunkt skulle ligga på en avveckling. Utredningen har dock uppfattat uppdraget som förutsättningslöst och att båda handlingsvägarna är lika angelägna att utreda.

Inledningsvis skall utredningen kartlägga omfattningen och lokaliseringen av uppfödning av djur för produktion av skinn. Syftet med denna kartläggning måste förstås vara att den skall vara ett underlag för hur en avveckling skulle slå. Här anges det uttryckligen att kartläggningen skall avse samtliga pälsdjur som hålls för produktion av skinn.

Därefter anges att vi skall analysera om en påtvingad avveckling är förenlig med 2 kap. 20 § regeringsformen. I denna anges att

begränsningar i rätten att bedriva näring eller utöva ett yrke får endast införas för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att gynna vissa personer eller företag. När det gäller en sådan juridisk analys finns det två möjliga alternativ. Utredningen skall ju också ange på vilket sätt pälsdjursnäringen kan avvecklas. Ett alternativ skulle då kunna vara att den juridiska analysen skall avse utredningens förslag om hur en möjlig avveckling skulle kunna genomföras, alltså om den föreslagna möjliga avvecklingen är förenlig med grundlagen. Det andra alternativet är att uppdraget i denna del skall uppfattas vidare, att den juridiska analysen skall omfatta alla former av en påtvingad avveckling, eller egentligen att först utreda om någon och i så fall vilken form av avveckling som är laglig. Direktiven ger närmast stöd för det senare alternativet.

Utredningen skall analysera de ekonomiska konsekvenserna av en avveckling på såväl regional som samhällsekonomisk nivå. Vidare skall vi analysera de sysselsattas nuvarande arbetssituation och konsekvenserna av en avveckling. En fråga är varför vi skall analysera de sysselsattas nuvarande arbetssituation, vad som ryms i denna formulering.

Slutligen skall vi alltså som redan nämnts analysera hur en avveckling skulle kunna genomföras. Det kan innefatta ekonomisk kompensation för näringen. I denna del skall EG:s regler om statligt stöd beaktas.

Även till denna handlingsväg borde höra att göra en analys grundad på förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor.

Slutsatser

I uppdraget ingår att beakta såväl positiva som negativa miljöeffekter av djurhållningen. Det borde betyda att miljöeffekterna skulle ha betydelse för bedömningen om pälsdjurshållningen skall få finnas kvar eller inte. Vi skall också lämna förslag till åtgärder med anledning av våra överväganden. Utredningen har i för sig uppfattat uppdraget i huvudsak på det sättet att vi skall utreda två olika handlingsvägar för att ge regeringen ett beslutsunderlag. Det som anförts tyder dock även på att vi skall lämna ett sammanfattande förslag om pälsdjursnäringen skall avvecklas eller inte. Vi uppfattar

därmed uppdraget på det sättet att vi noga skall utreda två alternativ och därutöver överlämna ett förslag på det bästa alternativet.

1.2 Utredningens uppläggning

Utredningen inhämtade inledningsvis bakgrundsmaterial samt träffade under hösten 2002 företrädare för Sveriges Pälsdjuruppfödare Riksförbund (SPR), Förbundet djurens rätt, Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och Jordbruksverket. I januari 2003 gjorde vi ett studiebesök i Danmark. Utredningen träffade företrädare för chinchillanäringen i mars 2003. Vidare har vi besökt minkfarmer och chinchillafarmer. Utredningen har hållit fem sammanträden med sakkunniga och experter. Vi har samrått med Näringslivets nämnd för regelgranskning och inhämtat ett yttrande av Länsstyrelsen i Blekinge län.

1.3 Betänkandets disposition

Den fortsatta framställningen har disponerats på följande sätt: Kapitel 2–7 utgör en bakgrundsbeskrivning. I **kapitel 2** lämnar vi en allmän bakgrund om pälsdjursnäringen. Vi redogör där för gällande regler och tidigare utredningar om pälsdjursnäringen. I **kapitel 3** beskriver vi minknäringen i andra länder. En analys över etiska perspektiv och pälsdjursnäringen lämnas i **kapitel 4**. Omfattningen och lokaliseringen av pälsdjursnäringen beskrivs i **kapitel 5**. Vi redogör för de grundlagsfrågor som skulle aktualiseras om pälsdjursnäringen skulle förbjudas eller inskränkas i **kapitel 6**. Minknäringens miljöeffekter beskriver vi kortfattat i **kapitel 7**. I kapitel 8–10 presenterar vi våra slutsatser. **Kapitel 8** handlar om en möjlig anpassning till djurskyddslagen. I **kapitel 9** behandlar vi frågan om en möjlig avveckling av pälsdjursnäringen. Våra förslag återfinns i **kapitel 10**. De ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag återges i **kapitel 11**.

2 Allmän bakgrund

I detta kapitel lämnar vi en bakgrund. Under 2.1 anger vi vilka djur som används för skinnproduktion i Sverige och beskriver dessa. I 2.2 beskriver vi regelsystemet. Uppgifter om tidigare utredningar om pälsdjursnäringen lämnas i 2.3. I 2.4 gör vi en sammanfattning och en analys av materialet.

2.1 Pälsdjursnäringen i Sverige

Med pälsdjursnäring avses i Sverige främst uppfödning av mink och chinchilla för skinnproduktion.

Enligt uppgift från Jordbruksverket och Förbundet djurens rätt kan det även förekomma uppfödning av iller i mycket begränsad omfattning i fem kommuner. Utredningen har med anledning av uppgifterna varit i kontakt med ansvariga djurskyddsinspektörer i de utpekade kommunerna. I fyra kommuner uppgav respektive djurskyddsinspektör att det inte fanns någon legal illeruppfödning för skinnproduktion i kommunen. I en kommun angav djurskyddsinspektören att en minkfarm även i liten utsträckning födde upp iller för skinnproduktion. Farmen skulle snarast inspekteras. Enligt Jordbruksverket skulle det även förekomma att kaniner av vissa raser föds upp för pälsens skull. Om detta har dock ordförande i Sveriges Kaninproducenternas Förening anfört följande: ”Vår verksamhet är baserad på kött och ull. Päls från kanin tar vi rätt på om de vid slakten är fullpälsade. Någon pälsdjursuppfödning på kanin finns inte inom föreningen. Vad jag känner till så finns det ingen sådan uppfödning i Sverige över huvud taget. För att få gångbar päls inom pälsdjursnäringen krävs att det dels är en rexkaninras dels att de uppnått en ålder på 8 månader och att den åldern är uppnådd under tiden 1/12–1/3. Rexkaninen har en för vår del för låg vikt.”

För närvarande används inte heller rävar för skinnproduktion i Sverige. Under 1990-talet var särskilt rävhållningen föremål för debatt.

1995 införde regeringen i djurskyddsförordningen en särskild paragraf som endast berör rävar. I 9 a § anges att rävar bara får hållas på ett sådant sätt att deras behov av att vara tillsammans med andra rävar, röra sig, gräva och ägna sig åt annan sysselsättning kan tillgodoses. Befintliga anläggningar fick dock användas till utgången av år 2000. Med anledning av denna paragraf har pälsdjursnäringen presenterat två alternativa förslag till nya bursystem till rävar för Jordbruksverket. Båda förslagen underkändes av verket på den grunden att förslagen inte fullt ut uppfyllde kravet på markkontakt. Jordbruksverkets beslut överklagades till länsrätten av två pälsdjursuppfödare. De anförde bl.a. att ständig markkontakt inte var möjlig, eftersom det medför parasitangrep på räven. Pälsdjursnäringen anser att det finns två paragrafer med motsägelsefullt innehåll i djurskyddslagstiftningen. Bestämmelsen om att rävar skall kunna gräva innebär med nödvändighet markkontakt. Denna bestämmelse skulle i sin tur strida mot bestämmelsen i djurskyddslagen om att djur skall skyddas mot sjukdom, eftersom rävar på mark utsätts för parasiter. I målet vid länsrätten hänvisade pälsdjursuppfödarna även till ett utlåtande av finska forskare om rävens behov av att gräva. Det anfördes i utlåtandet att det bedrivits forskning om rävars eventuella behov av att gräva. Det hade inte bevisats att grävning var viktig för rävarna. En viktig fråga enligt utlåtandet skulle vara att utröna syftet med rävars grävning. En hypotes skulle kunna vara att det är själva beteendet i sig som är viktigt inte resultatet i form av exempelvis en lya. I så fall skulle markkontakten kunna ersättas med träkonstruktioner, som räven kunde klösa på.

Såväl länsrätten som kammarrätten fastslog Jordbruksverkets beslut, (Kammarrätten i Jönköping, 2002-12-11, mål nr. 261-2002 och 262-2002).

Därmed skulle den nuvarande pälsdjursnäringen bestå av uppfödning av mink och chinchilla. Därutöver har det framkommit att uppfödning av iller för skinnändamål förekommer som bisyssla i mycket begränsad utsträckning.

2.1.1 Mink

Mink är i särklass det vanligaste djuret i Sverige som används för skinnproduktion. Det finns för närvarande enligt uppgift ca 180 minkfarmer, jämför vidare kapitel 5. Farmernas storlek är varierande.

Avgörande för storleken är antalet avelshonor som finns på farmen. Medeltalet valpar per parad hona ligger på 5 valpar. Under 2001 såldes skinn från 1,3 miljoner minkar uppfödda i Sverige. Världsproduktionen uppgick under samma år till ca 30 miljoner skinn.

Minkar (*Mustela vison*) existerar fritt i Kanada och USA. De minkar som lever fritt i Sverige i dag är denna mink av amerikanskt ursprung. Ursprungligen fanns i Sverige i det fria en minkart av europeiskt ursprung (*Mustela lutreola*). Under 1940-talet släppte minkfarmer i stor utsträckning ut farmade minkar av amerikanskt ursprung, eftersom ägarna på grund av dåliga tider hade svårt att ta hand om djuren. Eftersom att det var fråga om ett stort utsläpp av djur som endast funnits i fångenskap under kort tid lyckades dessa djur bilda en stam i det fria. Dessa större minkar trängde därefter ut den mindre europeiska minken. Däremot har de djur som i dag släpps ut från farmer av exempelvis djurrättsaktivister svårt att etablera sig i det fria.

Den vilda minken

Kroppsvikten varierar med årstiden. En hona väger som mest ca 0,6 kg och en hane som mest ca 1,2 kg. Den vilda minken är mörkt brun. Utsläppta minkar som överlever kan uppvisa andra pälsfärger, men avkomman övergår vanligtvis efter några generationer till att bli brun. Vilda minkar har oftast vita tecken på underläppen, hakan och buk/bröst. Minken är ett rovdjur. Den livnar sig på gnagare, fisk och fågel. Andelen fisk och amfibier varierar och har visats vara mellan 20–80 %. Valet av föda beror främst på tillgången till byte. Minken söker föda i vatten av två skäl. Det ena skälet är brist på föda på land, det andra att bytet i vatten kan vara lättare att fånga. Minken är ett solitärt djur och de vuxna djuren lever ensamma i revir. Ett revir är 1–6 km långt och innefattar alltid vatten. Minken är en vandrare. Reviret innehåller oftast många lyor. Det finns studier som visar att minken bara tillbringar 5–20 % av tiden utanför dessa lyor. Minken kan klättra och är bra på att simma. Den dyker under korta perioder för att fånga byten och kan simma under vatten. Minken är enligt uppgift till viss del anpassad för vatten, den har t.ex. en mekanism i tassarna som bidrar till att begränsa värmeförlust under vatten, men samtidigt är pälsen inte anpassad för långvarig vistelse under vatten (jämför EU-rapporten s. 15). Parningen är den vuxna minkens enda sociala kontakt med annan

vuxen mink. Denna sker i mars. Valparna, 4–6 stycken, föds i maj. De stannar oftast hos honan till dess de är ca 12 veckor, men är avvanda vid sex veckors ålder. 30 % av valparna beräknas dö innan de lämnar lyan. De kan leva till dess de är ca 11 år, men få lär uppnå den åldern.

Minken i fångenskap

Mink har funnits i fångenskap under endast ca 80 år. Det skulle därför stå klart att minken inte är lika anpassad till människan som exempelvis kor och grisar. En omtvistad fråga är dock till vilken grad minken hunnit anpassa sig till livet på farmen. Detta är en mycket central fråga, om minken förändrats under fångenskapen kan inte den fria minkens behov direkt överföras på mink under fångenskap. Mink på farm väger mer än dubbelt så mycket som den fria minken, men t.ex. hjärnan är mindre. Den får också fler valpar och har en snabbare tillväxt än den vilda minken. Vidare har enligt uppgift också beteendet hos flertalet minkar förändrats under de senaste decennierna, minkens rädsla för människor har minskat. Från pälsdjursnäringens sida har anförts att Jordbruksverket i sin djurskyddshandbok utgiven 1995 kommenterat minkars och rävars domesticering. Handboken är en kommentar till Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 1993:129) om djurhållning inom lantbruket m.m. samt de i anslutning till dessa och till djurskyddslagen utfärdade allmänna råden. På sidan 63 i handboken anges: ”Den farmade minken och räven är sedan ett stort antal generationer anpassad till ett liv i farmad miljö.”

Mink i Sverige hålls i nätburar i skugghus. Valparna föds i maj. Kullen stannar hos honan till dess valparna är åtta veckor. Därefter sätts minkarna oftast parvis, en hona och en hane, i en egen bur. Burens mått är 45 cm x 30 cm x 90 cm eller 40 cm x 30 cm x 80 cm. I varje bur finns en lya med halm. Vissa farmer har miljöberikat burarna med exempelvis en näthylla eller en gnagpinne. Minken får foder minst en gång om dagen och har fri tillgång till vatten. Fodret levereras oftast dagligen från ett foderkök, där maten produceras efter ett för årstiden anpassat recept. Basen är biprodukter från fisk, spannmål och kött. Fodret mals ner till en grötliknande konsistens. Den läggs på burens tak och minken äter underifrån genom nätet. Under november–december, avlivas de djur som inte skall användas för avel. De avelsdjur som blir kvar sätts ensamma i

varsin bur fram till dess de paras i mars. Det är nödvändigt att hålla dessa djur i varsin bur, eftersom de är vuxna och det i det vuxna djurets beteendemönster ingår att slåss om reviret. Ett avelsdjur används under en tid om ett–tre år. Avlivning sker på farmen. Skinnen skiljs från kroppen och torkas och behandlas på farmen. De torkade skinnen säljs på internationella auktioner.

2.1.2 Chinchilla

Chinchillanäringen är betydligt mindre än minknäringen, det finns i dag i Sverige uppskattningsvis 15–17 farmer, jämför vidare kapitel 5. Chinchillan kan utseendemässigt beskrivas som ett mellanting mellan kanin och ekorre. Den har långa öron och svans samt kraftiga bakben som möjliggör att den kan hoppa högt. Chinchillan äter vegetarisk kost. Pälsen måste rengöras regelbundet genom sandbad. Honan väger ca 800 gram, hanen ca 500 gram. Det är ett nattdjur och ett socialt djur.

Den vilda chinchillan

Den vilda chinchillan lever i dag högt uppe i Anderna i Sydamerika. Det uppskattas att det finns ca 10 000 vilda djur kvar. Chinchilla har jagats på grund av pälsen och var under 1920-talet utrotningshotad.

Livslängden i det fria är ca 10 år, i fångenskap kan den leva 15–20 år. I det fria har chinchillan sitt bo i bergsprickor och dylikt.

Chinchilla i fångenskap

Den första chinchillafarmen startade på 1920-talet, det var först när arten var utrotningshotad som man började föda upp dem. Chinchilla föds oftast upp för skinnets skull, men används i Sverige även som sällskapsdjur. Enligt uppgift finns det mycket lite forskning om chinchillans beteende, men det förhållande att den används som sällskapsdjur anses av vissa tyda på att den har lätt för att anpassa sig till människan. Chinchillan blir relativt tam om man hanterar den regelbundet och på ett vänligt sätt. Som sällskapsdjur är det inte ovanligt att chinchillan drabbas av skötselrelaterade sjukdomar/skador som t.ex. tandfel och förstoppning på grund av felaktig utfodring

eller benbrott om de hoppar ur ägarens famn. En vetenskaplig studie från 2001 har jämfört kindtändernas längd hos kranier från vilda chinchillor med dem hos chinchillor uppfödda i fångenskap, exempelvis i djurparker. Chinchillorna i fångenskap hade längre kindtänder. Det tyder på att kosten inte är anpassad.

Chinchilla hålls inomhus i farm i nätburar. Djuren har tillgång till sandbad under en kort period varje dag. Bolådor saknas ofta. I varje bur finns en träplatta, som djuren kan sitta på eller gnaga på. Djuren har fri tillgång till vatten och foder samt hö.

Honorna hålls i varsin bur. Buren är 40–60 cm bred, 35–50 cm djup och 35–40 cm hög. Oftast är burarna sammankopplade med en gång. Gången tillåter att en hane kan passera fritt mellan de sex honburarna. Han söker upp honorna, äter och dricker i någon av honornas bur och parar sig med samtliga honor. Honorna däremot är förhindrade att komma ut ur sin egen bur genom att de till skillnad från hanen bär en plastkrage, en s.k. polygamkrage. Kragens diameter är större än ingången/utgången mellan buren och hanens gång. Avsikten är att honorna inte skall ha tillgång till varandras burar, eftersom de är aggressiva mot varandra, (jämför EU-rapporten, s. 61). Chinchillan kan hoppa högt.

Det anförda betyder att chinchillorna själva bestämmer när parningen skall ske. En hona bär två–tre kullar om året. Chinchillan är dräktig under ca 111 dagar och föder välutvecklade ungar. En kull består av 1–3 ungar. Även efter födseln har hanen tillgång till honans bur och vistas då periodvis tillsammans med henne och de små ungarna under de första dagarna. När dessa blivit lite större stänger dock uppfödarna ute hanen från honans bur genom att stänga igen ingången från gången till buren. Detta är enligt uppgift från uppfödarna nödvändigt. Skälet är att ungarna, som inte bär en polygamkrage, annars lär sig att hoppa upp i hanens gång och sedan kan komma vidare till andra honor, vilket är farligt för dem. Ungarna stannar hos modern till dess de är 7–9 veckor. Därefter flyttas ungarna tillsammans till en annan bur. Vid ca fyra–fem månaders ålder sätts de i en enskild bur till dess de är könsmogna, vilket inträffar när de är 6–7 månader. Vid ca nio–tolv månaders ålder är pälskvalitén bästa tänkbara. De djur som inte skall användas för avel avlivas då med el. Detta sker på farmen på avskild plats.

2.1.3 Iller

I det begränsade bakgrundsmaterial som finns tillgängligt anges att det finns många likheter mellan mink och iller, vilket skulle indikera att iller kunde hållas på samma sätt som mink. Välfärdsproblemen hos iller liknar dem som finns hos mink (jämför EU-rapporten s. 20 och 162). Enligt SVA är dock en skillnad att iller inte söker föda i vatten.

2.2 Gällande regler för pälsdjursnäringen

2.2.1 4 § djurskyddslagen

Av 2 och 3 §§ djurskyddslagen (1988:534) följer att djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom samt skall ges tillräckligt med foder och vatten och tillräcklig tillsyn. Med lidande avses även psykiskt lidande. Till skillnad mot tidigare, då bestämmelsen var att djur såvitt möjligt skulle skyddas mot lidande, innebär paragrafen som huvudregel att djur alltid skall skyddas mot lidande. Undantag gäller enligt propositionen endast vid diagnostik och terapi av sjuka djur och vid användning av försöksdjur samt liknande. Endast i sådana fall bör kravet på skydd mot lidande få stå tillbaka. Detta uttrycks i lagtexten genom att det anges att djur skall skyddas mot **onödigt** lidande (prop. 1987/88:93 s. 51).

Den centrala bestämmelsen i sammanhanget är dock 4 § i djurskyddslagen. I denna anges att djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt. Vidare gäller att regeringen, eller, efter regeringens bemyndigande, Jordbruksverket får meddela ytterligare föreskrifter om villkor för eller förbud mot viss djurhållning. Avsikten är att 4 § skall vara ett förtydligande av 2 §.

En viktig fråga är vad som är innebörden av 4 §. Till utredningen har från flera olika aktörer anförts att lagens innehåll är oklar. Det som är svårhanterbart skulle vara att förstå vad som menas med att djuren skall ges möjlighet att bete sig naturligt. En knäckfråga skulle vara om naturligt beteende syftar på djurens medfödda eller biologiska behov eller om andemeningen är att djuren i fångenskap skall ges möjlighet att bete sig på samma sätt som de gör i det fria? De två olika tolkningarna innebär stora skillnader. Djur i det fria utövar många beteenden som inte har sin grund i biologiska behov.

Enligt uppgift från Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) är biologiska behov för minkar exempelvis att äta och vila eller sova i lya. Det som därutöver kan diskuteras är om minken har ett biologiskt behov av att simma.

Skulle däremot det fria beteendet vara måttstocken skulle självfallet att simma vara ett naturligt beteende. Därutöver skulle även exempelvis att ströva, jaga och slåss kunna vara naturliga beteenden.

Tolkningen kompliceras ytterligare av frågan om domesticering. Som tidigare anförts innebär domesticeringsprocessen att djuret efter många generationer i fångenskap förändras. Om så har skett kan det vilda djurets beteende inte fullt ut överföras till djuret i fångenskap.

Vad är då bakgrunden till 4 § i djurskyddslagen? Den nya djurskyddslagen kom till sedan lantbruksstyrelsen, numera Jordbruksverket, utarbetat ett förslag. Den hade dock i denna del enbart föreslagit en paragraf med innebörd att djur skall behandlas väl och skyddas mot smärta, ångest och annat lidande.

I propositionen anför dock departementschefen att förslaget inte var tillräckligt långtgående och anförde vidare följande:

Kritiken mot djurhållningen inom animalieproduktionen har framför allt gällt att djurmiljön har blivit karg och att den begränsar djurens möjligheter till naturliga beteenden. Många gånger kan djuren inte alls tillgodose sina beteendebeständigheter i de moderna djurstallarna. Vidare har kritik riktats mot att djurhållningen tidvis fordrar en omfattande medicinering för att hålla djuren friska.

Inom husdjursskötseln måste givetvis en avvägning ske mellan olika intressen. Å ena sidan finns djurskyddsintresset och å andra sidan ekonomiska och produktionstekniska faktorer. Enligt min mening har de sistnämnda faktorerna fått väga över i alltför stor utsträckning. En ändrad syn på djurhållningen har dock nu börjat göra sig gällande. Ökad hänsyn måste tas till att levande djur ingår i produktionen. Djurskyddshänsynen måste tillmätas betydelse i en helt annan omfattning än hittills även om detta skulle innebära minskad produktion. I den nya lagen bör detta komma till uttryck i en särskild bestämmelse som innebär att djur inom animalieproduktionen skall hållas och skötas så att det främjar en god djurhälsa och en god djurmiljö och så att djuren kan bete sig på ett naturligt sätt. En sådan bestämmelse bör också kompletteras med ett bemyndigande för regeringen, eller om regeringen bestämmer det lantbruksstyrelsen, att meddela föreskrifter om hur djuren skall hållas (prop. 1987/88:93 s. 19–20).

Det anförda innebär att 4 § i djurskyddslagen kom till utan föregående remissbehandling. Som framgår var avsikten att främja att djuren fick möjlighet att bete sig naturligt. Det är dock viktigt att notera att departementschefen avsåg att det alltjämt skulle ske en avvägning mellan djurens möjlighet att bete sig naturligt och produktionsfaktorer. Dessvärre kom detta inte till uttryck i lagtexten. 4 § är formulerat som ett absolut krav om att djuren skall kunna bete sig naturligt utan hänsyn till ekonomiska faktorer. Enligt den juridiska traditionen i Sverige har paragrafers ordalydelse företräde framför uttalanden i lagförarbeten. Först när lagtexten är oklar bör man söka ledning i förarbeten.

I samband med att regeringens proposition behandlades av lagrådet anförde detta också att lagen var en utpräglad ramlag, som grovt kunde karakteriseras dels som program- eller målsättningsstadganden, dels gränsdragningsstadganden. Innehållet skulle i stället komma att bestämmas av föreskrifter utfärdade på ett lägre plan (a.prop. s. 74).

Problematiken med 4 § i djurskyddslagen har vidare behandlats av Justitieombudsmannen. I ärende 1990/91:1 hade lantbruksstyrelsen JO-anmälts på den grunden att de utfärdade föreskrifterna om att hålla räv i burar skulle strida mot 4 § i djurskyddslagen. Lantbruksstyrelsen anförde i ärendet bl.a. att det av djurskyddslagens förarbeten framgick att en avvägning måste göras mellan å ena sidan djurskyddsintresset och å andra sidan ekonomiska faktorer. Av lantbruksstyrelsens egen utredning framgick att den funnit att räven är ett utpräglat rovdjur med stort rörelsebehov och att burmiljön avvek radikalt från djurens naturliga förhållanden och att den nuvarande pälsdjurshållningen inte kunde anses vara förenlig med den nya djurskyddslagens krav på att djuren skall kunna bete sig naturligt. Lantbruksstyrelsen föreslog dock, att pälsdjurshållningen skulle ges möjlighet att under en tioårsperiod utveckla djurhållningsformer, som skulle uppfylla djurskyddslagens krav.

JO anförde följande:

Genom att utfärda de aktuella föreskrifterna om djurhållning (LSFS 1989:20) har lantbruksstyrelsen – den på området sakkunniga, centrala tillsynsmyndigheten – således tagit ställning i den grundläggande frågan och ansett hållande av räv i bur för pälsproduktion förenligt med djurskyddslagen och –förordningen ... Då JO kan konstatera, att ett ifrågasatt myndighetsbeslut – som här – tillkommit på ett formellt oantastligt sätt och bygger på lämplighetsbedömningar, som i princip bör förbehållas en med särskild sakkunskap utrustad beslutsfattare,

brukar han i regel sätta punkt för den rättsliga granskningen. För att saken ändå skall drivas vidare förutsättes att myndighetens bedömning i något avgörande hänseende framstår som diskutabel även för den som saknar mera ingående fackkunskaper på det aktuella området. Jag anser, att en sådan situation här föreligger.

Enligt min mening synes det mot bakgrund av föreliggande utredningsmaterial svårt att hävda, att en djurhållning enligt lantbruksstyrelsens föreskrifter i de avseenden som omfattas av anmälan står i överensstämmelse med djurskyddslagens krav på att djuren skall kunna bete sig naturligt. Ett förvaringsutrymme med föreskrivna mått måste med nödvändighet på ett onaturligt sätt inskränka en rävs rörelsefrihet, och det synes med fog kunna hävdas, att räven härigenom utsätts för onödigt lidande.

Att lantbruksstyrelsen ansett sig kunna komma till ett annat resultat torde främst sammanhålla med dess principiella syn på betydelsen av lagregler respektive lagmotiv. Enligt styrelsens remissyttrande har "lagstiftaren" inte "tagit någon klar och entydig ställning enbart till förmån för djurskyddsintresset;" av djurskyddslagens förarbeten framgår nämligen att "en avvägning måste göras mellan olika intressen – å ena sidan djurskyddsintresset (bl.a. djurens naturliga beteende) och å andra sidan ekonomiska och produktionstekniska faktorer". Om man har den grundläggande inställningen, att djurskyddslagens föreskrifter är relativa i den meningen, att de – utan att detta framgår av lagtexten – skall följas i den mån inte ekonomiska och produktionstekniska faktorer vid en intresseavvägning anses böra prioriteras, är det klart, att man kan begränsa sina ambitioner beträffande den egna normgivningen på sätt lantbruksstyrelsen här gjort, oavsett om lagens krav formellt är uppfyllda, har – som det uttryckts i remissvaret "djurskyddsintresset nu fått en betydligt starkare ställning än tidigare".

För mig är ett sådant betraktelsesätt främmande och oacceptabelt. De av riksdagen genom antagandet av djurskyddslagen beslutade föreskrifterna skall självfallet tillämpas enligt sin lydelse; eventuella begränsningar och reservationer av antytt slag måste framgå av lagtexten. Lagförarbeten lämnar viktig information beträffande avsikterna med lagstiftningen etc. och kan vid oklarhet lämna vägledning vid tillämpningen av olika stadganden, en tydlig föreskrift rubbas emellertid aldrig av motivuttalanden, som pekar åt annat håll.

Min slutsats är alltså, att lantbruksstyrelsens aktuella föreskrifter svårigen kan förenas med djurskyddslagens krav. En översyn synes befogad. Det är emellertid inte en uppgift för JO att avgöra, huruvida lantbruksstyrelsen genom en skärpning av sina föreskrifter kan bringa rävållningen i harmoni med lagen, eller om verksamheten helt bör förbjudas. Skulle det sistnämnda alternativet aktualiseras, synes normgivning på högre nivå rekommendabel, även om lantbruksstyrelsen

formellt synes ha möjlighet att utnyttja det i 19 § djurskyddsförordningen givna bemyndigat. Jag tillställer därför även jordbruksdepartementet ett exemplar av detta.

Djurskyddslagen har efter sin tillkomst setts över flera gånger. 4 § har dock bara ändrats på det sättet att den från den 1 januari 2003 inte bara gäller för djur som föds upp för produktion av livsmedel eller päls m.m. utan för samtliga djur som omfattas av djurskyddslagen.

Som skäl för denna ändring anges att bestämmelsen i 4 § hade vid sin tillkomst sin grund i att produktionsdjuren var särskilt utsatta på grund av de ekonomiska intressen som ligger i djurhållningen och därför i behov av mer preciserade skyddsregler. Nu gjorde regeringen dock vidare den bedömningen att dessa ekonomiska skäl även måste ha giltighet i fråga om andra djurslag. Det anförs att även hållandet av sällskapsdjur och andra djur, t.ex. ridhästar, många gånger styrs av ekonomiska intressen. Regeringen ansåg därför att bestämmelsen skall omfatta alla djurslag, jämför Ds 1997:11, ändringar i djurskyddslagen s. 30–31 och prop. 2001/02:93 s. 14–15.

I april 2000 fick f.d. generaldirektören Svante Englund i uppdrag att se över hur djurskyddet skall vara organiserat. I samband därmed föreslog han en begränsning av 4 § så att det skulle vara tillräckligt att **hänsyn tas till djurens fysiologiska och beteendemässiga behov** i stället för som nu att djuren **skall** ges möjlighet att bete sig naturligt. Som skäl anförde han följande:

Utgångspunkten för ett gott djurskydd bör vara att människan i sitt umgänge med djur bör så långt möjligt undvika stress, frustration, smärta, skador för djuren. Vid djurhållningen skall också djurens hälsa främjas och hänsyn tas till djurens fysiologiska och beteendemässiga behov.

Innebörden av detta är att det inte kan vara fråga om ett totalförbud. Vissa former av dressyr innebär oundvikligen stress och frustration för djuret. Men dressyren kan ändå anses vara befogad, ett exempel är att lära en hund att fungera som ledarhund. - - -

Den nuvarande djurskyddslagens portalparagraf (4 §) bör ändras i enlighet härmed. Formuleringen ”djurens fysiologiska och beteendemässiga behov” är hämtad från den finska djurskyddslagen (1996 nr 247, 2 kap. 3 §) och är mer adekvat än ”djurens naturliga beteende”. EU använder i motsvarande sammanhang formuleringen ”djurens fysiologiska och etologiska behov”, vilket är samma sak (SOU 2000:108 Betänkande av Utredningen om hur djurskyddet skall vara organiserat).

I remissyttrandena avstyrkte många instanser den föreslagna ändringen, eftersom den skulle innebära en försvagning av djurskyddet. Från flera håll välkomnades dock en ändring, eftersom den nuvarande formuleringen medförde tolkningsproblem. Dessutom skulle den föreslagna lydelsen bättre stämma överens med praxis (JO 2001/601 s. 67 ff.).

Regeringen behandlade utredningens övriga förslag i prop. 2001/02:189, en ny djurskyddsmyndighet. Förslaget om en ändringen av 4 § togs inte upp.

Av det anförda följer att regeringen vid tillkomsten av 4 § hade för avsikt att främja djurens naturliga beteende, men att en avvägning skulle ske mellan behovet av ett naturligt beteende och produktionsfaktorer. Avvägningen kom dock inte till uttryck i lagtexten. Den juridiska innebörden av detta blir att det i dag gäller ett absolut krav om att djur skall ha möjlighet att bete sig naturligt.

Vad innebär då termen naturligt beteende? Är det biologiska behov som avses eller skall djuren kunna bete sig på samma sätt som i det fria?

I propositionen anges att avsikten med bestämmelsen är att varje djurarts **särskilda biologiska beteende skall beaktas**. Vad som skall anses utgöra ett djurs naturliga biologiska beteende får avgöras utifrån gjorda erfarenheter och vetenskapliga rön. Genom ökade forskningsinsatser kan det förutsättas att kunskapen om djurens beteende kommer att vidgas (prop. 1987/88 s. 53). Om pälsdjursuppfödning anföras särskilt följande:

Pälsdjursuppfödning innebär att djur i stor omfattning hålls under för djuren extrema förhållanden. De djur det i allmänhet rör sig om, dvs. minkar och rävar, är utpräglade rovdjur med stort rörelsebehov. Att hålla sådana djur instängda i burar ställer krav både på goda insikter om uppfödningen och på personliga och materiella kvalifikationer hos uppfödarna. - - -

Jag vill i detta sammanhanget påpeka att också pälsdjur omfattas av de särskilda bestämmelserna till skydd för animalieproduktionens djur som föreslås. Detta innebär bl.a. att djurens naturliga beteenden skall tillgodoses. Detta bör föranleda en översyn av nuvarande riktlinjer för djurhållningen, bl.a. vad gäller förvaringsutrymmenas storlek. (a.prop. s. 30–31).

Av det anförda kan man utläsa att med naturligt beteende avses biologiskt beteende. Vad som är biologiskt beteende tycks dock vara svårgripbart. Av uttalandena i propositionen om pälsdjur kan

man dra den slutsatsen att rovdjurs rörelsebehov kan vara ett. Därutöver får man gå till uttalandena om andra djurs behov för att söka ledning.

I propositionen anförs för kor att betesgång ger möjlighet till naturligt beteende. För grisar anges att systemet att fixera suggor bör upphöra. System som innebär att djur under långa perioder hålls fixerade kan inte anses förenliga med kravet på att djurhållningen skall tillgodose djurens naturliga beteendebestånd. Om höns anförs att burarna inte tillgodoser ens några av de mest grundläggande behoven hos hönorna som t.ex. att kunna röra sig, sprätta, flaxa, sandbada och putsa fjädrarna och att kunna lägga sina ägg i reden. I samband med hönsens beteendebestånd utvecklas vidare tidsperspektivet. Det anges att burhållningssystemet i framtiden måste avvecklas, men att det för närvarande inte finns några alternativa system utvecklade. Bursystem bör därför först på sikt avvecklas (a.prop. s. 21–23).

Vad gäller pälsdjur kan vidare anföras att den tidigare för rävar angivna bestämmelsen i djurskyddsförordningen om att rävar skall ges möjlighet att gräva och att vistas tillsammans med andra rävar borde ha sin juridiska grund i 4 §. Det skulle betyda att för rävar skulle grävning och vistelse med artfränder vara ett naturligt beteende.

Vad kan man då sammantaget dra för slutsats om innebörden av 4 § om att djur skall ges möjlighet att bete sig naturligt? Innebörden är att det är biologiska beteendebestånd som avses. Vilka är då dessa? Enligt uppgift från forskare vid Köpenhamns Universitet är det svårt att definiera biologiska beteendebestånd på ett positivt sätt. I stället måste man dra slutsatsen från motsatt ståndpunkt, om ett djur inte ges möjlighet att utöva sina beteendebestånd uppvisar det stressymptom eller tecken på depression eller sjukdom. Enligt senare diskussioner inom välfärdsforskningen kan även positiva parametrar mätas, såsom exempelvis undersökande beteende.

Inledningsvis måste det stå klart att tillgång till mat och vatten samt vila i lya måste vara biologiska behov. Av propositionen kan vidare utläsas att det stora rörelsebehovet för rovdjur skulle vara ett sådant biologiskt beteende. Därutöver kan även andra behov vara biologiska beteendebestånd. Vid en jämförelse med andra djur visar det sig att beta är ett biologiskt behov för kor och att gräva och vistelse med artfränder är det för rävar. Det betyder att simma skulle kunna vara ett sådant behov för minkar.

Det som vidare är anmärkningsvärt är att lagen innebär att det föreligger ett absolut krav att genast se till att dessa beteendebeställningar uppfylls. Lagtexten ger inte möjlighet till att en avvägning sker med hänsyn till produktionsfaktorer.

Samtidigt är det så att det i praxis sker en avvägning med produktionsfaktorer. Bursystemet för höns har funnits under en lång period. Alla betesdjur har inte tillgång till bete. Samtliga djur har inte möjlighet till vistelse med artfränder. Sammantaget innebär kravet om biologiskt beteendebeställningar utan hänsyn till andra faktorer för mink ett mycket långtgående krav, som inte överensstämmer med praxis för andra djur.

2.2.2 Övriga bestämmelser i djurskyddslagen

I 16 § djurskyddslagen anges att den som yrkesmässigt eller i större omfattning föder upp pälsdjur skall ha tillstånd. Sådant tillstånd meddelas av den eller de kommunala nämnder som fullgör uppgifter inom miljö- och hälsoskyddsområdet. Nämnden får också återkalla tillstånd. Vid tillståndsbedömningen skall särskilt hänsyn tas till att den sökande kan anses lämplig att bedriva verksamheten och att de anläggningar i vilka verksamheten skall bedrivas är lämpliga från djurskyddssynpunkt.

Det är enligt 24 § nämnden inom miljö- och hälsoskyddsområdet som utövar tillsynen inom kommunen om regeringen inte har föreskrivit att tillsynen skall utövas på något annat sätt. Nämnden skall ha tillgång till djurskyddsutbildad personal i den omfattning som behövs för att nämnden skall kunna fullgöra sina uppgifter på ett tillfredställande sätt. Den kommunala nämndens beslut kan överklagas till länsstyrelsen.

Jordbruksverket är den myndighet som utövar den centrala tillsynen över efterlevnaden av djurskyddslagen.

Av djurskyddsförordningens (1988:539) 1 § följer att stall och andra förvaringsutrymmen för djur skall utformas så att djuren kan bete sig naturligt. Det anges vidare i 19 § att Jordbruksverket får meddela föreskrifter om förbud mot eller villkor för att hålla djur i fångenskap. Av 7 § följer att nya tekniska system och ny teknisk utrustning för djurhållning skall ha godkänts från djurhälso- och djurskyddssynpunkt innan de får användas. Frågor om godkännande av ny teknik prövas av Jordbruksverket.

I den tidigare nämnda proposition 2001/02:189, en ny djurskyddsmyndighet, har regeringen föreslagit att en ny djurskyddsmyndighet inrättas. Myndigheten bör vara central myndighet för djurskyddstillsynen och ha ett övergripande ansvar för djurskyddet och föreskrivande myndighet för icke-livsmedelsproducerande djur såsom t.ex. pälsdjur. Propositionen överlämnades till riksdagen i juni 2002. Miljö- och jordbruksutskottet har behandlat det i betänkande 2002/03:MJU 5. Utskottet föreslog att myndighetens ansvarsområde även skulle avse livsmedelsproducerande djur. Riksdagen har bifallit utskottets förslag och myndigheten skall starta sin verksamhet 1 januari 2004.

2.2.3 Europarådets rekommendationer

Europarådet antog redan 1976 en konvention för skydd av animalieproduktionens djur, European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes. Sverige har ratificerat denna. I artikel 4 anges att djurets rörelsefrihet inte skall inskränkas på det sättet att djuret orsakas onödigt lidande eller skada. Det skall ges utrymme i förhållande till fysiologiska och etologiska behov. Dessa behov skall definieras genom gjorda erfarenheter och vetenskapliga rön. I konventionens artikel 9 anges att en ständig kommitté skall utarbeta detaljerade rekommendationer grundade på vetenskapliga kunskaper. Rekommendationerna skall som huvudregel bli gällande sex månader efter det att kommittén antagit den. Från detta datum skall varje part (alltså exempelvis parten Sverige) antingen införliva rekommendationen i sin lagstiftning eller informera kommittén om varför rekommendationen inte kan införlivas. Om minst två parter eller EU informerat kommittén på det sättet upphör rekommendationen att gälla. Den parten som informerat Europarådet om att den inte kommer att införliva rekommendationen måste inte göra så. Däremot kvarstår för den parten en skyldighet att arbeta för en införlivning. En rekommendation behöver inte tillämpas om nya omständigheter eller nya vetenskapliga rön blir tillgängliga.

Europarådets ständiga kommitté har den 22 juni 1999 antagit nya rekommendationer för pälsdjur.

Inledningsvis anges i dessa att pälsdjur i motsats till andra djur hållits på farmer under en kort period och därför inte har haft samma möjlighet att anpassa sig. Vildfångade djur inte får hållas. Inget djur skall hållas för skinnproduktion om inte rekommendationerna kan

följas eller om arten trots att rekommendationerna följts ändå inte kan anpassa sig till ett liv i fångenskap utan uppvisar välfärdsproblem. I rekommendationen anges vidare bl.a. följande :

Djuren skall tas omhand av skötare med adekvata kunskaper. Alla djur skall bli inspekterade minst en gång om dagen. Pälsdjur på farmar skall inte ställas ut om det är sannolikt att det kan vara skadligt för deras hälsa eller välfärd.

Vid uppförande av nya anläggningar skall risken för buller m.m. beaktas. Miljön skall ta hänsyn till djurens biologiska egenskaper. Det skall finnas utrymme för normalt rörelsebeteende. De djur som hoppar eller ställer sig upp på bakbenen skall ha utrymme att göra så utom när det befinner sig i ett område som är särskilt avsett för att sova i. Djuren skall ha möjlighet att utöva ett beteende som bibehåller den sociala strukturen mellan dem om det ingår i deras normala beteendemönster. Golven skall vara väl dränerade. Golvet material skall vara anpassat för djurens egenskaper. Perforerade golv får bara användas om det passar djuret. Varje djur skall ha tillgång till ett utrymme där det kan gömma sig. Utrustningen måste inspekteras dagligen. Valpar skall avväjnas vid en ålder som bäst tillgodoser honans och valparnas välfärd. Avel skall även ha som syfte att förbättra välfärden för djuren.

För minkar anges vidare särskilt följande rekommendationer:

- det skall finnas tillgång till en lya
- valpar skall som huvudregel avväjnas tidigast vid åtta veckors ålder
- unga djur skall inte hållas isolerade
- om djuret utövar hög andel stereotypier eller skadar sig själv skall miljön anpassas för att förbättra välfärden. Om dessa åtgärder inte är tillräckliga skall produktionen upphöra
- minimiarealkrav om 2550 kvadratcentimeter för ensamt vuxet djur, vuxet djur med valpar eller två unga djur. Om fler än två unga djur hålls tillsammans skall arealen utökas med 850 kvadratcentimeter per djur. Varje bur skall vara minst 30 cm bred, 70 cm djup och 45 cm hög. Måtten gäller vid ny- eller ombyggnation. Burar med mindre yta än 1600 kvadratcentimeter eller lägre än 35 cm måste ersättas senast den 31 december 2001, andra senast den 31 december 2010.

För chinchilla anges vidare följande särskilda rekommendationer:

- Miljön skall vara berikad och det skall finnas sysselsättningsföremål.
- Djuren skall ha tillgång till lämpligt föremål att gnaga på.
- De skall ha tillgång till sandbad minst en gång om dagen.
- Ungdjuren skall efter avvänjningen ha tillgång till lämplig plattform för rörelse.
- Det skall finnas en avskild plats för vila.
- Underlaget skall vara adekvat.
- Minst 25 % av golvytan skall vara fast.
- Eftersom det är sociala djur skall de endast undantagsvis vara inrymda en och en. Efter avvänjningen skall ungdjuren från samma kull helst hållas ihop.
- De skall hanteras försiktigt för att undvika pälsavfall.
- Två vuxna djur eller ett vuxet djur med valpar skall ha tillgång till minst 0,5 kvadratmeters yta. Bredden skall alltid uppgå till minst 50 cm. Ungdjur skall efter avvänjningen ha tillgång till minst 0,3 kvadratmeters yta. Buren skall för varje ytterligare djur utökas med 0,16 kvadratmeter. Burhöjden skall vara minst en meter. De angivna måtten skall särskilt beaktas vid ny- eller ombyggnation.
- System skall eftersträvas som tillgodoser de biologiska behoven. Forskning om detta skall göras.

Därutöver anges att bl.a. följande egenskaper hos chinchillan skall beaktas: Den vilda chinchillan lever i Anderna i Sydamerika i ett klimat som karaktäriseras av mycket varierande temperaturer och låg luftfuktighet. Chinchillan är aktiv vid skymning och under natten. Dagtid söker sig djuret till bergsprickor och hålor. Ögonen är stora och väl anpassade till ett nattliv. Hörseln är bra. Hög luftfuktighet är skadlig för djuren. Chinchillan har välutvecklade bakben, som möjliggör att djuret kan förflytta sig med hög fart och att det kan göra stående hopp, som är mer än en meter höga och två meter långa. Deras långa tänder växer ständigt. De måste ha tillgång till gnagmaterial för att hålla tänderna korta. De vilda chinchillorna levde ursprungligen i kolonier bestående av 100-tals djur. I dag är dock arten så sällsynt att chinchillorna lever i familjer bestående av ett vuxet par och deras avkommor. Chinchillan bygger inte bo inför födseln av ungarna. Chinchillans aggressiva beteende består bl.a. av att hoppa och urinera.

För iller anges bl.a. följande rekommendationer.

- det skall finnas tillgång till en lya
- unga djur skall inte hållas isolerade
- krav om samma minimimått för burar som gäller för mink

2.2.4 Särskilda föreskrifter för mink

I Statens jordbruksverks föreskrifter SJVFS 2003:6, L 100 om djurhållning inom lantbruket m.m.) finns några paragrafer som särskilt rör minkar. I 72 §–81 § anges följande: Infångade vilda minkar får inte hållas i burar för pälsproduktion. Valpar och avelsdjur skall ha fri tillgång till vatten, övriga skall ha tillgång till dricksvatten minst två gånger per dygn.

Burarna skall vara så konstruerade att djuren inte kan skada varandra. Bottennät i buren skall bestå av rostfri eller plastbelagd tråd eller av galvaniserad järntråd. Nätbotten skall vara stabil och tråden skall ha en sådan kvalitet att djurens tassar inte skadas. Buren skall vara försedd med en lya. Denna skall vara utformad så att den medger god hygien och att djuren kan inta naturliga viloställningar i den. En avelshonas lya skall dessutom ge honan utrymme att föda och vårda sina valpar. Minkar skall ges föremål som de kan sysselsätta sig med. Skugghus skall vara konstruerade på sådant sätt att minkar inte utsätts för oacceptabel övertemperatur.

En kull minkvalpar skall delas senast vid tio veckors ålder. Minklyan skall vara försedd med strömedel, vilket dock inte är erforderligt vid stark värme under sommaren. Minkburarna skall vara 0,8 meter djupa och 0,45 meter höga samt för ett vuxet djur eller en hona med valpar ha en burareal på 0,255 kvadratmeter. För två valpar efter avvänjningen skall buren ha samma djup och höjd, men det är tillräckligt med en burareal om 0,225. För varje tillkommande valp skall burarean ökas med 0,085 kvadratmeter. Det finns även föreskrift om tråddiameter och största maskstorlek. Kraven om burstorlek skall vara en anpassning till Europarådets rekommendationer, jämför ovan. Det skall dock beaktas att måttangivelserna i föreskrifterna inte stämmer överens med rekommendationerna såvitt avser valpar, jämför 2.2.2 Enligt uppgift från Jordbruksverket beror detta på att verket gjort en felskrivning i föreskrifterna, avsikten var att dessa skulle vara en införlivning av

Europarådets rekommendationer såvitt avser burmått. Misstaget kommer att rättas till.

Ett problem med de nya föreskrifterna är enligt uppgift från SVA att bestämmelserna inte anger en minsta bredd utan bara areal. Innebörden blir att om burarna är djupare än 0,8 meter skulle bredden kunna minskas betydligt från tidigare krav om 0,3 meter. Om burarna är en meter djupa skulle det vara tillräckligt med en bredd på 0,225 meter.

Bestämmelserna trädde i kraft den 17 februari 2003. För befintliga anläggningar gäller dock bestämmelserna om burstorlek först från den 1 januari 2011. Fram till dess gäller för de befintliga anläggningarna tidigare burmått. Dessa var 0,8 meter djup, 0,3 meter bred och 0,4 meter hög för två minkar eller tre honor. Om burens bredd utökades till 0,35 meter fick tre minkar oavsett kön hållas i denna. Förändringen innebär i första hand att burarnas höjd skall öka från 0,4 meter till 0,45 meter. Därutöver har arealen för tre unga minkar oavsett kön ökat något, från 0,28 kvadratmeter till 0,31 kvadratmeter.

2.2.5 Föreslagna föreskrifter för chinchilla

Bakgrund

Regeringen gav den 5 april 2001 Jordbruksverket i uppdrag att utarbeta detaljföreskrifter om hållande av chinchilla för pälsproduktion. Uppdraget skulle redovisas senast den 1 juni 2002.

Jordbruksverket utarbetade ett förslag till föreskrifter som remissbehandlades. Som bakgrund till förslaget anförde Jordbruksverket följande: Verket gjorde under 2000 en kartläggning av de svenska chinchillafarmerna. Genom denna framkom att uppfödning av chinchilla är av sådan karaktär att detaljföreskrifter för denna typ av djurhållning bör tas fram. Eftersom Sverige har ratificerat Europarådets konvention om skydd av animalieproduktionens djur rörande pälsdjur måste dessa rekommendationer följas. Jordbruksverket har tagit del av EU-rapporten, jämför vidare 2.3.2, och beaktat den i arbetet med att utarbeta föreskrifter. Verket delar slutsatsen i rapporten om att det vetenskapliga underlaget är otillräckligt. Regeringen har uppdragit åt verket att utarbeta föreskrifter. I uppdraget har inte ingått att utvärdera andra aspekter kring pälsdjurshåll-

ningen såsom ekonomiska, regionalpolitiska, miljö- och arbetsmiljökonsekvenser.

Nedan följer en redogörelse av Jordbruksverkets ursprungliga förslag.

Kapitel 1: I 4 § anges att anläggningar för chinchillor inte får inte uppföras på plats där buller, föroreningar eller andra yttre faktorer innebär påtaglig risk för djurens hälsa.

Vildfångade djur får enligt 5 § inte hållas. I 6 § står att personer som ansvarar för eller deltar i hållande och skötsel av chinchillor skall ha den kunskap som krävs. Av 8 § följer att chinchillor inte får förevisas offentligt vid djurparker, utställningar eller liknande. Paragraferna skall vara en anpassning till Europarådets rekommendationer, artikel 1, 3, 6 och 8, jämför ovan. Att observera är dock att förbudet mot utställningar inte är absolut i Europarådets rekommendationer, utan det är förbjudet om det är sannolikt att det medför skada.

Därutöver anges i 7 § att en chinchillas rörelsefrihet inte får begränsas genom att hindrade föremål fästes vid djuret. Det som avses är att en polygramkrage inte får fästas på honan. Denna bestämmelse har inte någon förebild i Europarådets rekommendationer. Frågan om polygramkrage berörs inte där.

Kapitel 2 handlar om avel och syftar till att djurens hälsa och välfärd främjas genom avel. Detta skulle vara en anpassning till Europarådets rekommendationer Artikel 21.

Tillsyn av chinchillorna och utfodrings- och vattensystem behandlas i kapitel 3. Innebörden är att tillsyn skall ske minst en gång om dagen. Detta skulle vara en anpassning till artikel 4 och 17.

Kapitel 4 handlar om skötsel. Det anges inledningsvis att djuren från tidig ålder skall skötas på sådant sätt att de blir vana vid människor. Detta skulle vara en anpassning till artikel 3.

I 2 § anges att valparna inte får avvänjas förrän tidigast vid två månaders ålder och att detta är en anpassning till artikel 18. I denna anges dock endast att avvänjningen skall ske när det är bäst för modern och valparna. Det innebär att verket har tolkat denna tid till två månaders ålder. Det anges vidare i 6 § att chinchillor skall hållas i par eller i grupp. Sjuka, skadade, utstötta eller mycket aggressiva djur får dock tillfälligtvis hållas ensamma. Detta skulle vara en anpassning till Europarådets rekommendationer bilaga E.8. Där står det att chinchillan som socialt djur endast undantagsvis skall inhysas ensam.

Av 3 och 4 §§ följer att djuren skall hållas rena och att infångning skall ske så att djuret så långt som möjligt inte utsätts för stress. Detta skulle vara en anpassning till artiklarna 12 och 19. Vidare anges det i 5 § att föremål och ämnen som kan skada djuren inte får placeras så att de är åtkomliga för dem.

Utrymme och inredning m.m. behandlas i kapitel 5. Det är fråga om ett flertal paragrafer. Många är allmänt hållna. Det anges att lämplig utrustning skall finnas, att utrymmet skall vara utformat så att tillsyn kan ske utan svårigheter, att förekomsten av råttor m.m. minimeras och att godtagbara förutsättningar finns för att rädda djuren vid brand samt att det skall finnas en godtagbar plan för elavbrott. Om förvaringsutrymmena är placerade intill varandra skall de vara så konstruerade att djuren inte kan nå varandra och skada varandra. Vidare skall utrymmena där chinchillorna avlivas vara avskilda. Golven skall bl.a. vara stabila. Chinchilla får inte hållas på nätgolv. Utöver bolåda skall minst 25 % av golvytan vara solid. Samtliga bestämmelser skulle ha sin förebild i rekommendationerna.

Det skall dock här beaktas att det i rekommendationerna inte anges att chinchilla inte får hållas på nätgolv, utan i rekommendationerna anges att golvet skall anpassas efter djuret. Det skulle betyda att Jordbruksverket tolkat nätbotten som olämpligt för chinchilla.

Det finns vidare vissa centrala bestämmelser som skall innebära en införlivning av rekommendationerna. Chinchillan skall ha tillgång till bolåda och sysselsättningsföremål samt gnagmaterial. Det anges också i rekommendationerna att chinchillan skall ha tillgång till sysselsättningsföremål och gnagmaterial. Däremot saknas ett uttryckligt krav om bolåda, i rekommendationerna anges i stället att djuret skall ha tillgång till en plats där det kan gömma sig.

Vidare skall djuren enligt föreskrifterna dagligen ges tillgång till sandbad om minst 12 timmar. Här skall anmärkas att rekommendationerna bara kräver tillgång till dagligt sandbad utan angivelse i minimitid. Vidare skall de ha tillgång till minst två hyllor eller grenar i olika höjd. Måttföreskrifterna för bur skall vara 0,5 kvadratmeter för två djur eller för en hona med valpar. För ungdjur efter avvänjning gäller 0,3 kvadratmeter. Samtliga burar skall ha en höjd om en meter och en bredd om 0,5 meter samt ett djup om 0,6 meter. Måttangivelserna överensstämmer med dem som anges i rekommendationerna. En skillnad skulle dock vara att måttangivelserna i rekommendationerna inte är tvingande utformade. Måtten

står under en rubriken ”Riktlinjer för minimiutrymme för chinchillor”. Som en jämförelse kan anföras att motsvarande rubrik för andra djur, exempelvis mink, anges till ”minimiutrymme för mink”. Under måtten för chinchilla står också att ”ovanstående siffror skall särskilt beaktas när nya anläggningar byggs eller när en anläggning byts ut”. En slutsats av detta måste vara att måtten i rekommendationen tycks vara rådgivande och inte tvingande. I de svenska förslaget har dock verket utformat måtten tvingande, det anges i förslaget till ikraftträdande- och övergångsbestämmelser att anläggningar som är i bruk får användas till och med 5 år efter ikraftträdandet. För om- eller tillbyggnad gäller dock de nya måtten omgående.

Slutligen finns i kapitel 6–7 bl.a. bestämmelser om lämpligt klimat, och belysning. **I 8 kap** finns begränsningar mot buller. Bestämmelser om att chinchillan skall ha fri tillgång till vatten och grovfoder finns **i kapitel 9**.

Jordbruksverket har gjort en konsekvensutredning till förslaget. I denna anges bl.a. att utbytet av befintliga burar mot nya skulle beräknas kosta en miljon kronor.

Synpunkter från chinchillanäringen

I sitt remissvar till Jordbruksverkets förslag uppgav Föreningen Svensk Chinchilla bl.a. följande:

Den s.k. polygamkragen begränsar inte honans rörelsefrihet. Den medför att honan inte kan komma in till andra honor/valpar, vilket är viktigt för att undvika slagsmål med skador som följd. Burarna bör inte vara större än 40 cm x 50 cm x 40cm, eftersom större burar har en stressande effekt på djuren. Valparna är redo att avväpnas mellan 7–9 veckors ålder. Nätburar är det optimala. Bollådor är onödigt, eftersom chinchillan inte reder bo. Det är tillräckligt med sandbadning om 30 minuter per dag.

I remissvaret åberopades även ett utlåtande av agronomen Jörgen Nordholm, som bl.a. anger följande: Chinchillan är ett semisocialt djur, vilket innebär att den som vuxen har behov att vara i kommunikationskontakt med andra likartade djur, men att den samtidigt har ett starkt krav om integritet. Det utbredda polygamssystemet har tagit hänsyn till att chinchillan är ett semisocialt djur. Innan ett sådant välfungerande system omöjliggörs, bör andra system utvärderas. De vuxna djurens behov av kontakt tillgodoses genom hannens

besök hos honorna och att honorna kan se varandra genom nätburen.

Enligt Europarådets rekommendationer är utställningar bara förbjudna om de är skadliga för djuret. Skaderekvisitet bör tas med även i de svenska bestämmelserna.

Avvänjning sker lämpligast vid 6–9 veckors ålder.

Nätgolv är praktiskt. Att så mycket som 25 % av golvytan skall vara solitt ökar risken för nedsmutsning.

Chinchillorna behöver daglig tillgång till sandbad, men inte mer än under 20 minuter.

När burarnas bottenmått överstiger 50 cm x 60 cm per vuxet djur kan man iaktta vissa negativa effekter. Avståndet mellan djuren ökar till en nivå där viss otrygghet kan förnimmas, burarna är inte längre självrengörande och det blir svårare att få tag på djuret. Vad höjden angår kan det vara svårt att påvisa förbättrade livsytringar hos chinchillorna när höjden överstiger 45 cm. Vid höjder i försöksburar på ca en meter har det varit rapporterad ökad skadefrekvens, speciellt hos små ungar. Även infångningen kan bli mer stressande.

Övriga remissvar

Remissutfallet i övrigt var i huvudsak positivt. Från några håll framfördes det dock att verket inte borde besluta om föreskrifter innan denna utredning lämnat sitt betänkande.

Kommerskollegiet utvecklade i sitt remissvar sin syn på Europarådets rekommendationer. Följande anfördes:

Europarådets rekommendationer gällande pälsdjur är däremot icke-bindande. Som det framgår av artikel 9.3 i Europarådskonventionen skall medlemsstaterna sex månader efter rekommendationen ha antagits av kommittén, antingen införliva rekommendationerna eller meddela kommittén varför de inte kommer eller inte kan införliva kommitténs rekommendationer. Följaktligen innehåller rekommendationerna inga förpliktelser att anta gemensamma tekniska regler som i sin tur leder till åtgärder som skiljer sig åt i de olika medlemsstaterna.

I en fotnot anförde kommerskollegiet vidare att Europeiska kommissionen vid en informell kontakt med kollegiet bekräftat denna tolkning.

Från Chinchillanäringens sida har också anförts att Danmark inte kommer att införliva rekommendationen om ökad burhöjd.

Efter remissomgången gjorde verket tre ändringar i sitt förslag. Det totala förbudet mot polygamkrage ändrades till att polygamkrage endast får användas på honan från två till 35 dagar efter valpning, om det inte skadar djuret. Avsikten med ändringen är inte helt klar. Innebörden blir att endast honor med valpar yngre än 5 veckor inte skulle kunna ta sig ut ur sin egen bur.

Det har vidare tillkommit att alla djur skall ha tillgång till foderplats, vattenkälla och viloplats i tillräcklig omfattning. Ändringens syfte bör vara att även hanen alltid skall ha tillgång till egen bur.

Tillgången till sandbad har begränsats från 12 timmar till en timme per dag.

Verket har översänt sitt förslag till regeringen. Anmälan är gjord till Kommissionen.

Sammanfattning/analys av de föreslagna föreskrifterna för chinchilla

Innebörden av det anförda är att Jordbruksverket på uppdrag av regeringen redan beslutat om nya föreskrifter för chinchilla. Det är fråga om föreskrifter som i hög grad ändrar chinchillanäringens förutsättningar. Den väsentligaste frågan borde vara burmått. Den stora förändringen skulle vara att burens höjd skall utökas från 35–40 cm till en meter. Detta är en kraftig förändring, höjden skall nästintill tredubblas. Grunden för förslaget återfinns i Europarådets rekommendationer. Det anges i dessa rekommendationer att miljön skall ta hänsyn till djurens egenskaper. Det skall finnas utrymme för normalt rörelsebeteende. De djur som hoppar skall ha utrymme att göra det.

Om chinchillan anges att den kan göra stående hopp om mer än en meter.

I Europarådets rekommendationer anges för chinchillan särskilt att burhöjden skall vara en meter hög. Jordbruksverket har anført att det ankommer på Sverige att införliva Europarådets rekommendationer. Det som skulle kunna ha gett ett visst utrymme är att rekommendationerna på sätt kommerskollegiet ovan utvecklat är icke-bindande. Samtidigt är det dock så att Sverige genom att underteckna konventionen förbundet sig att arbeta för en införlivning, jämför om det vad som anförts under 2.2.3. Vad gäller burmått är det dock dessutom så att de angivna burmått i

rekommendationerna är uttryckligen rådgivande och inte tvingande formulerat. Jordbruksverket har valt att införliva även denna rekommendation i sina föreskrifter. Det skall dock anmärkas att verket ännu inte bestämt när föreskrifterna skall träda i kraft.

Den andra stora frågan skulle vara övergången från ett polygamsystem till par- eller gruppållning. Jordbruksverket har också i 6 § angett att chinchillor skall hållas i par eller i grupp.

Därutöver har Jordbruksverket i sitt omarbetade förslag också angett att polygamkrage endast får användas från två till 35 dagar efter valpning. Det är osäkert vad som är avsikten med denna bestämmelse. Från chinchillanäringens sida har angetts att just under denna tiden är polygamkragen onödig, eftersom ingången/utgången mellan honans bur och hanens gång stängs under tiden honan har valpar för att skydda dessa. Från verkets sida har anförts att det menar att kragen under denna tid kan vara tillåten, eftersom den inte används.

Vad är då bakgrunden till dessa förslag? I Europarådets rekommendationer tas inte ställning till polygamkragen, men i stället anges uttryckligen att chinchillan är ett socialt djur och att det endast undantagsvis skall inrymmas ensamt.

En fråga blir då vad detta betyder. Först och främst måste man fråga sig om chinchillan i det nuvarande polygamsystemet är ensamt i juridisk mening eller om redan det nuvarande systemet skulle kunna innebära att bestämmelsen om par- eller gruppållning är uppfylld. Avelshonorna sitter tillsammans med sina valpar till dess de är 7–9 veckor. Därefter är de ensamma med undantag från hanens besök. Enligt utredningens uppfattning kan det nuvarande systemet inte anses uppfylla kravet om grupp- eller parållning. Med en sådan tolkning blir då egentligen föreskriften om en begränsning av polygamkragen överflödig, eftersom polygamsystemet omöjliggörs redan genom det uttalade kravet om grupp- eller parållning.

Det anförda skulle betyda att det i framtiden kommer att bli nödvändigt med en övergång från ett polygamsystem till par- eller gruppållning. Från näringens sida har anförts att en gruppållning inte är möjlig. Skälet till det är att honorna skulle komma att slåss och skada varandra och valparna om de fick tillgång till varandras burar. Enligt näringen skulle alltså gruppållning inte vara möjligt för chinchillor.

Det som skulle återstå skulle kunna vara parållning. Varje hona kan hållas tillsammans med en hane i en större bur, alltså en övergång till familjållning. Det skulle dock behöva innebära ett krav

om en utökad tillgång på hanar, vilket enligt uppgift från näringen skulle vara svårt att realisera. Från SVA har vidare anförts att en hane skulle kunna innebära en risk för såväl honan som ungarna efter valpning. För honan skulle den bestå av fara för ny parning alltför nära valpningen. Detta skulle betyda att hanen skulle behöva flyttas till en annan bur innan valpningen, vilket i sin tur kräver fler burar.

2.2.6 Iller

Det saknas särskilda föreskrifter för iller som hålls för skinnproduktion.

2.3 Tidigare utredningar om pälsdjursnäringen

2.3.1 Sveriges Veterinärmedicinska sällskaps (SVS) rapport

Sveriges Veterinärmedicinska Sällskap (SVS) tillsatte 1990 en utredning. Biträdande länsveterinär Jan Åke Robertsson, biträdande statsveterinär Lena Englund samt länsveterinär Roland Zetterholm fick i uppdrag att utarbeta en rapport om pälsdjurshållningen kunde utvecklas och anpassas till den nya djurskyddslagen som kom till 1988. Rapporten behandlar bara förhållandena för mink och räva.

I rapporten dras följande slutsatser:

Domesticering

Om **domesticering** anføres följande:

Frågan om pälsdjurens domesticeringsgrad är omtvistad. Det kan konstateras att domesticeringen av pälsdjuren påbörjades för 60–70 år sedan. Detta kan jämföras med drygt 10 000 år för hunden.

Domesticeringsprocessen, urvalet av pälsdjur, har skett utifrån pälsens kvalitet och färg, djurens storlek, hanterbarhet, lynne och modersegenskaper. Den farmade minken är idag ca 25–30 % större än vildminken och det finns olika färgkombinationer.

Det anses att djur anpassas fortast till fångenskap under de första generationerna. Det är visat att man kan påverka djurens temperament på ett påtagligt sätt mot tamhet och hanterbarhet alternativt åt aggressivitet genom systematiskt urval på 7–10 generationer.

Under de senaste 20–30 åren har förhållandena för pälsdjuren inte förändrats annat än marginellt. Detta har medfört små miljöförändringar för djuren generation för generation.

Mot att de farmade pälsdjuren är domesticerade talar att de inte är beroende av människans skötsel för sin fortlevnad. Detta gäller i varje fall sommartid då åtminstone förvildade minkar kan överleva och anpassa sig till ett liv i naturen.

I jämförelse med andra husdjur har pälsdjuren varit utsatta för domesticering under kort tidsrymd. Graden av domesticering är dock enligt etologerna inte avgörande för djurens välfärd. Djurens beteende påverkas mycket lite av domesticeringen. Det har visats att hundarna i dag i grunden har samma naturliga beteenden som för drygt 10 000 år sedan. De olika hundraserna har i dag samma beteendepertoar. Domesticeringen är dock positiv för djurens välbefinnande i och med att man kan selektera för mindre rädda djur.

Gruppen anser att pälsdjuren är under domesticering. De är inte lika domesticerade som andra husdjur men domesticeringsgraden är inte avgörande för djurens välfärd. Bristande domesticering kan kompenseras med god skötsel och hantering

(SVS pälsdjursutredning för bättre välfärd åt farmad mink och räva, s. 35–36).

Djurhälsa

Gruppen fann därefter att djurhållningen väl uppfyllde djurskyddslagens krav vad avser djurhälsa och att djuren är friskare än många andra produktionsdjur. Den ansåg att djurens utrymmesbehov måste utredas närmare (a.a. s. 4).

Pälsdjurens välfärd och möjligheter att bete sig naturligt

Därefter undersökte gruppen pälsdjurens välfärd och möjligheter att bete sig naturligt i farmmiljö. Om minkar anfördes följande:

Minken lever i naturen ofta solitärt vid vattendrag. Den jagar ofta föda i vattnet. Den är en god simmare. Det är inte visat att mink behöver vatten i större mängder för att vistas i eller sysselsätta sig med. Det är inte heller visat att minken inte behöver vatten för att uppleva god välfärd i fångenskap eller att bete sig naturligt. - - -

Minkens behov av vatten för att sysselsätta sig, kunna utöva viktiga beteenden eller för att sommartid reglera kroppstemperaturen är inte helt klarlagda och kräver fortsatta studier. - - -

Minken är i farmmiljö som regel pigg och nyfiken. Den visar ingen rädsla eller apati. Minken visar få tecken på långvarig stress så när som på att den i betydande grad beter sig stereotyp. Minkens stereotypier är kartlagda i flera av varandra oberoende undersökningar. De försök som är relevanta för svenska förhållanden visar att minken utövar stereotypier ca 15 % av sin aktiva tid eller ca 3 % av dygnet. Detta förhållande betyder troligtvis att burmiljön inte ger minken tillräcklig stimulans och/eller att djuren inte i tillräcklig grad kan bete sig naturligt. Det betyder däremot inte att minken lider av stress, åtminstone inte när stereotypierna är manifesta. Minken utövar mycket sällan några felaktiga eller destruktiva beteenden.

Det har visats att för minken har burarnas storlek liten betydelse i intervallet 0,1–1,0 m². Det var ingen signifikant skillnad i djurens beteenden och stress mellan dessa burstorlekar. - - -

I vissa farmer ser man att minken biter av sig håret på svansen. Holländska undersökningar har visat att 20 % av minkarna där hade sådana svansskador. Från svenska eller nordiska förhållanden finns inga säkra uppgifter men samstämmiga bedömare anser att svansbitning är ett litet problem här och i varje fall inte överstigande någon enstaka procent. Det anses att man i viss mån kan selektera bort pälsbitningsbeteendet men fodrets sammansättning och kvalitet har också betydelse. Detta kan förklara skillnaderna mellan farmerna. - - -

Gruppen anser att minken under nuvarande förhållanden inte lider av kronisk stress. Den kan utöva många viktiga beteenden men den anses inte till fullo kunna bete sig naturligt.

Den utövar stereotypa rörelser i oacceptabelt stor utsträckning vilket tyder på att miljön är stimulifattig. Det är inte klart visat att den inte behöver vatten för att tillfredsställa sitt aktivitets- eller beteendebehov.

Gruppen anser att man kan hålla mink på nät i burar men att burmiljön måste utvecklas för att komma tillrätta med de stereotypiproblem som finns. Det finns för närvarande inte underlag för att föreslå andra minimimått för burar (a.a. s. 39–40).

Sammanfattningsvis ansåg gruppen att minkhållningen inte fullt ut uppfyllde djurskyddslagets krav på naturligt beteende. Minkarna kan inte tillfredsställa alla sina beteendebehov. De utövar stereotypier i alltför hög grad. Minkens behov av vatten som sysselsättning måste utredas.

SVS gjorde 1996 en uppföljning av tidigare rapport. I denna anges att i huvudsak överensstämmer uppfattningen med vad som framkom 1990.

2.3.2 EU:s rapport

Bakgrund

EU-kommissionen har låtit dens vetenskapliga kommittén för djurs hälsa och välfärd, utarbeta en rapport om pälsdjurens välfärd (EU-rapporten). Avsikten var att rapporten skulle utgöra underlag för ett direktiv. Rapporten, med titeln "The Welfare of Animals Kept for Fur production" överlämnades i december 2001. Rapporten grundades i huvudsak på hur åtta forskare sammanfattade publicerade forskningsresultat och egna bedömningar. Dessa åtta forskare var professor Hervé Barré, Frankrike, doktor Gerrit de Jonge, Nederländerna, doktor Georgia Mason, Storbritannien, doktor Teppo Rekila, Finland, professor Bjarne Brastad, Norge, doktor Robert Dantzer, Frankrike, doktor Vivi Pedersen, Danmark, och doktor Erik Smeds, Finland.

Sedan rapporten offentliggjorts framförde forskargruppen till den vetenskapliga kommittén kritik mot rapportens slutliga utformning. Gruppen ansåg för det första att rapporten blivit negativt vinklad mot pälsuppfödningen av politiska skäl. Detta skulle i synnerhet gälla minkuppfödningen. Dessutom skulle ett antal referenser ha tagits bort och slutligen skulle rapporten innehålla ett antal sakfel.

Kommissionen har sedan meddelat att den inte under den närmaste framtiden kommer att lägga fram ett direktiv. Den motiverar detta med att det finns många andra djurskyddsfrågor som först måste skötas, t.ex. regler för djurtransporterna. Men samtidigt vill man också ha mera tid att utvärdera hur Europarådets motsvarande rekommendationer fungerat. Astrid Thors, vice ordförande för framställningsutskottet i parlamentet, har vidare anförat att den vetenskapliga kommitténs rapport i inget skede skulle ha kunnat utgöra grund för ett direktiv.

Jordbruksverket har i sin rapport, jämför vidare nedan, anförat att de avvikande meningar forskargruppen fört fram inte påverkar rapportens slutsatser. Verket har gjort en utvärdering av rapporten och kommit fram till att verket delar slutsatserna i denna.

Nedan följer en sammanfattning av slutsatserna i EU-rapporten och en sammanfattning av forskargruppens kritik.

Rapporten

Rapporten behandlar flera olika pälsdjurs välfärd. Slutsatserna presenteras på s. 185–186 i rapporten. Det anges inledningsvis att djurhållningen som även andra ämnen väcker etiska frågor, men att rapportens syfte inte är att rekommendera om fortsatt pälsproduktion är etiskt acceptabelt eller inte. I stället behandlar den djurens välfärd ur ett vetenskapligt perspektiv.

Inledningsvis har pälsdjurens domesticeringsgrad undersökts, jämför härom också från s. 37 ff. Med domesticering avses den genetiska förändringen som sker hos djur i fångenskap. Förändringens syfte är att anpassa sig till fångenskapets villkor. Domesticerade djur klarar att leva i fångenskap utan att det påverkar deras förmåga att föröka sig eller att de visar rädsla för människan. Domesticeringsgraden har en mycket stor betydelse för djurets välfärd. För många husdjur har domesticeringsprocessen underlättats genom att människan aktivt avlat på de djur som haft lättast för att anpassa sig. Människan kan också i hög grad påverka djuret genom att träna det med mänsklig kontakt från tidig ålder. Försök med silverrävar i Ryssland visade att om urvalet sker med hänsyn till bl.a. tamheten uppnådde man efter tio generationer att 18 % av rävarna var tama med beteende mot människan som hunden, efter 40 generationer hade 70–80 % av rävarna samma beteende (s. 38–39).

När det gäller pälsdjuren har urvalet för avelsdjuren i huvudsak skett med hänsyn till pälskvalitén, vilket förlängt domesticeringsprocessen. Hur tama är då exempelvis minkarna? I rapporten anges att minkars beteenden förändrats sedan 1940-talet. De flyr inte längre in i sitt bo när människan närmar sig utan är likgiltiga eller visar nyfikenhet. Fortfarande bits de dock ihärdigt. Försök i Danmark 1988–1999 visar att andelen rädda djur minskat från 48 % till 23 % under denna tid, vilket skulle indikera att djurägarna arbetar med att minska djurens rädsla (s. 43).

Sammantaget drar rapporten endast de slutsatserna att samtliga pälsdjur genomgått någon grad av domesticering, jämför s. 45, och att avelsurvalet endast i begränsad utsträckning skett med hänsyn till tamheten och möjlighet att klara fångenskap.

Minkar

Den genomsnittliga valpdödligheten är 20 % och 2–5 % av de vuxna minkarna avlider i förtid. Smittsamma sjukdomar är sällsynta, men magsjukdomar, njursjukdomar, och tandproblem kan vara vanligt. Stereotyp beteende är vanligt på minkfarmer. Det stereotypa beteendet består exempelvis av en upprepad rörelse av huvudet. En studie visade att 31–85 % av honorna hade ett stereotypt beteende. Därutöver förekommer ett onormalt beteende, såsom att minken biter på sin egen päls. Det stereotypa beteendet skulle bero på flera omständigheter, en viktig orsak skulle burmiljön utgöra.

Det stereotypa beteendet har utvecklats i rapportens sida 84 ff. Följande anges vidare: Det stereotypa beteendet har även genetiska orsaker, vissa minktyper är mer drabbade än andra. En tidig avvänjning ger ett ökat stereotypt beteende hos den vuxna minken. Även lågt foderintag under den första tiden kan ge samma effekt.

Stereotypt beteende förekommer inte i det fria och inte heller bland minkar som finns i berikade inhägnader i djurparker. Det stereotypa beteendet minskar kraftigt om minken får tillgång till sysselsättning. Hos vissa minkar har det stereotypa beteendet även minskat om de placeras i större burar.

Det stereotypa beteendet påverkas av hunger. Det ökar före utfodringen och om minken stressas.

Om minkens tillgång till badvatten begränsas ökar det stereotypa beteendet inte genast. Däremot har de minkar som endast haft tillgång till badvatten fram till sju månaders ålder visat ett ökat stereotypt beteende vid nio månaders ålder.

Sammantaget skulle det stereotypa beteende orsakas av genetiska faktorer, tidiga erfarenheter, boendemiljö och sådan miljöpåverkan som orsakar nedsatt aktivitet. De närmre sambanden är dock oklara.

Det onormala beteendet hos minken kan bestå av att minken tuggar på sin svans eller tassar. Sådant beteende saknas hos vilda minkar. Beteendet skulle ha många orsaker, det finns på vissa farmer, men saknas på andra. En orsak skulle kunna vara hunger en annan sysslolöshet. (Från SVA och SLU påpekas att att minken inte tuggar på sin svans eller tassar i svenska farmer).

I rapporten anges vidare att det i försök visats att minken uttryckt ett starkt önskemål om att få simma. Slutsatsen är att den vanliga minkburen inte tillgodoser viktiga behov.

Chinchilla

I rapporten dras på sidorna 157, 184 och 186 fyra slutsatser om chinchillornas välfärd på farmer. Dessa är:

1. Chinchillornas välfärd har uppmärksammats i mycket liten utsträckning. Det finns flera möjliga problem. Ett skulle kunna vara att det saknas miljöberikning i burarna och att det saknas bolådor. Ett annat skulle kunna vara att chinchillan bara i begränsad utsträckning har tillgång till sandbad. Vidare skulle burens begränsade höjd och det förhållande att honorna bär en stor plastkrage kunna utgöra problem.
2. Det är chinchillornas stereotypa och rädda beteende som skulle tyda på välfärdsproblem. Andra tecken skulle vara reproduktionsstörningar och hög dödlighet bland ungarna.
3. Det finns möjligheter att reducera problemen med miljöförändringar, men det är oklart hur effektiva förändringarna kan vara.
4. Chinchillor hoppar högt. Den låga höjden i burarna kan ge djuren skador, eftersom de slår i taket.

I rapporten anges vidare att det är uppenbart att chinchillorna har välfärdsproblem. Dessa måste undersökas och reduceras. Särskilt är tillgången till sandbad och en ökad burhöjd önskvärd. Burhöjden skall göra det möjligt för djuret att hoppa normalt utan att slå i huvudet.

Bakgrunden till slutsatserna var följande:

Beteendestörningar (jämför s. 153 och s. 156)

I en mindre studie från 1996 observerades 11 djur i 24 timmar vid tre olika holländska chinchillafarmer. Två av djuren uppvisade ett uppenbart stereotypt beteende. Ytterligare tre djur uppvisade ett beteende som kunde tolkas som stereotypt. Allmänt sett var dock djurens beteende normalt, de ägnade förväntad tid åt att äta och vila.

Pälsbitning är vanligt. 10–30 % av djuren skulle ha skador på grund av det. Det kan vara fråga om att djuret biter sig själv eller att de biter varandra.

Reproduktionsstörningar (jämför s. 153–154)

Det uppskattas att den fria chinchillan årligen föder tre kullar och 1–6 ungar. Om det är så är reproduktionen på farmer mindre bra, eftersom det årliga produktionen är 2,2 ungar i genomsnitt per hona. Detta har ett samband med att valpdödligheten är hög. Under tiden 1983–1987 var dödligheten från födseln till sex månaders ålder vid danska farmer ca 24 %. Det skall observeras att chinchillan föds efter en lång dräktighetstid (111 dagar). De är vid födseln välutvecklade och har en födelsevikt om 5–8 % av det vuxna djurets vikt. Minken däremot föds 42 dagar efter parningen och har en födelsevikt som uppgår till 0,3 % av den vuxna minkens vikt. Trots detta har minken en bättre överlevnadsprocent, jämför om detta också 2.3.2 där det anges att valpdödligheten för minkar uppgår till 20 %.

Om det hade varit enkelt att lösa reproduktionsstörningarna hade så redan skett. Ett problem kan vara att fodret är otillräckligt. Ett annat skulle kunna vara att honan efter födseln inte kan äta den näringsrika placentan, eftersom denna försvinner genom nätbotten.

Ängsligt eller aggressivt beteende (jämför s. 155–156)

Chinchillan betraktas inte som ett ängsligt djur och är i allmänhet lätt att hantera. I en studie från 1996 testades 150 djur på tre holländska farmer. Syftet var att studera djurets reaktion på att en hand fördes in i buren. En tredjedel av djuren uppvisade ett ängsligt eller aggressivt beteende. Bara hälften var nyfikna, vilket skulle vara det förväntade beteendet hos ett tamt och friskt sällskapsdjur. En förklaring till djurens oro skulle kunna vara sättet de behandlas av sin skötare. (Från SVA har anförts att jämförelsen med ett sällskapsdjur är missvisande, eftersom produktionsdjur alltid hanteras mindre än sällskapsdjur). En annan skulle kunna vara avelsurvalet. Slutligen skulle det förhållandet att chinchillor ofta ställs ut kunna vara ett problem. Djuren måste då transporteras till utställningarna och förvaras under utställningen länge i mycket trånga burar. Detta borde vara stressande, särskilt med hänsyn till att chinchillan är ett nattdjur.

Miljöberikning (jämför s. 156–157)

De chinchillor som har tillgång till hyllor använder dessa i stor utsträckning. Träplattorna som är avsedda för gnagning används dock inte mycket. Detta betyder inte att djuret inte vill gnaga utan att plattorna inte är ändamålsmässiga. De djur som hade tillgång till

sandbad använde det så mycket som möjligt. Att hoppa är ett normalt beteende hos den vilda chinchillan. Chinchillor i bur har inte tillräckligt utrymme för att kunna hoppa. Detta kan orsaka problem när djur hoppar.

2.3.3 Forskargruppens kritik

Forskargruppen anför i sin rapport att den ifrågasätter tre aspekter av slutrapporten. Det anføres att den för det första tycks ha blivit negativt vinklad mot pälsdjursuppfödning av politiska skäl. Detta skulle särskilt gälla minkuppfödningen. För det andra skulle ett stort antal referenser ha tagits bort. Slutligen skulle rapporten innehålla ett antal sakfel.

I rapporten anføres bl.a. följande exempel:

Kapitlet om minkars välfärd har ändrats dramatiskt, eftersom minkfarmningens positiva välfärdsaspekter utelämnats. Forskargruppen hade dragit den slutsatsen att farmade minkars välfärd är tämligen bra, men denna slutsats utelämnades. Vidare hade arbetsgruppen dragit den slutsatsen att brist på simvatten för mink kan vara ett möjligt välfärdsproblem, forskningen har ännu inte kommit fram till en enhetlig slutsats. I slutrapporten har denna slutsats ändrats till att ett passande pälsdjursuppfödningssystem för underhåll av simvatten måste skapas.

Ett annat exempel skulle vara att forskargruppens slutsats var att minkar inte bör avvänjas innan de är åtta veckor gamla ändrats till att det i slutrapporten anges att avvänjningen innan minkvalpen är nio veckor ger upphov till en mängd välfärdsproblem. Enligt gruppens uppfattning skulle det vara potentiellt farligt att låta en stor kull valpar vara tillsammans i en standardbur till dess de nått en ålder om nio veckor.

Forskargruppen anför vidare att den i stort anser att Kommittén valt att enbart fokusera på ett fåtal exempel som visar välfärdsproblem, t.ex. studier från 1980-talet som visar en hög grad av stereotypier hos mink, men att den valt att tona ner den ofantliga mängden studier som tar upp positiva välfärdsaspekter. Pälsdjur drabbas av ett antal välfärdsproblem, liksom de flesta inspärrade djur, men problemen kan minskas. I en fotnot anmärks vidare om stereotypier att forskargruppen dragit den slutsatsen att stereotypier ibland kan inträffa bland farmade minkar, men att deras förekomst ofta kan minskas genom enkla åtgärder som större foderportioner. I

slutrapporten anges i stället att stereotypier är mycket ofta förekommande på minkfarmer.

Med anledning av forskargruppens kritik har utredningen varit i kontakt med professor Per Jensen vid Linköpings Universitet. Han har arbetat i europeiska kommissionens vetenskapliga kommitté för djurs hälsa och välfärd sedan 1994 och varit ordförande för underkommittén djurs välbefinnande till europeiska kommissionens vetenskapliga kommitté för djurs hälsa och välbefinnande under tiden den lämnade rapporten om pälsdjuren. Han har om forskargruppens kritik anfört följande: Arbetsförfarandet kan till viss del förklara forskargruppens kritik. Det var forskargruppens ansvar att sammanställa de vetenskapliga kunskaperna. Det ankom dock på den vetenskapliga kommittén att dra slutsatser och utfärda rekommendationer. Slutrapporten publicerades också i den vetenskapliga kommitténs namn. Skillnaden mellan den vetenskapliga kommitténs slutsats och vad forskargruppen anför är vidare egentligen också liten. Den vetenskapliga kommitténs slutsats var inte att minken har biologiskt behov av att simma, i stället är slutsatsen att minken under experimentella förhållanden uttryckt ett starkt önskemål om att få simma. Forskargruppen anför att brist på simvatten för mink kan vara ett möjligt välfärdsproblem

2.3.4 Jordbruksverkets rapport

Bakgrund

Regeringen gav i december 1999 Jordbruksverket i uppdrag att utvärdera tillgängliga forskningsresultat beträffande minkar, se över befintligt regelverk och om möjligen föreslå förbättringar i minkhållningen. Rapporten överlämnades till regeringen den 9 april 2002.

Verket har utvärderat rapporten från EU-rapporten. Som tidigare framgått anser verket att de avvikande meningar som anmälts av forskargruppen inte påverkar rapportens slutsatser. Verket stöder i allt väsentligt de slutsatserna.

Därutöver har verket utvärderat SVS:s rapport från 1990 och uppföljningen av rapporten från 1996. Slutligen har det inhämtat synpunkter från berörda parter och myndigheter.

Slutsats

Verket finner att hälsotillståndet hos svenska minkar är gott.

Det befintliga forskningsmaterialet visar dock att mink i många undersökningar uppvisar en hög grad av stereotypier och onormala beteenden. Detta indikerar att 4 § i djurskyddslagen inte är uppfylld vad avser djurmiljö och minkens möjlighet att bete sig naturligt. Traditionella bursystem bör därför enligt verket avvecklas.

Jordbruksverkets skäl för sin slutsats

Jordbruksverkets skäl för att avskaffa traditionella bursystem är att verket – med hänsyn till den kunskap som finns i dag – anser att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten bör utvecklas. Det framgår enligt verket av EU:s rapport att minken under experimentella förhållanden är beredd att arbeta hårt för att få tillgång till vatten. Verket anför att man i EU:s rapport pekar på vikten av att ett system utvecklas som tillgodoser detta behov hos minken.

Det är enligt Jordbruksverket mening inte möjligt att, med bibehållen god djurhälsa, ta fram ett system för att ge minken tillgång till sim- och badvatten inom traditionella bursystem. I sina kontakter med utredningen har verket utvecklat detta genom att ange att det förefaller som alltför kostsamt att bygga någon form av bassäng till burarna. Stillastående vatten skulle vara omöjligt att hålla tillräckligt rent, varför ett sådant system skulle kunna bidra till smittspridning av sjukdomar.

I utredningens kontakter med pälsdjursnäringen har den anført att näringen i denna del har samma uppfattning som Jordbruksverket.

Jordbruksverket har vidare föreslagit sju tänkbara förbättringsåtgärder för minkhållningen, som alla skulle vara möjliga att genomföra inom det befintliga bursystemet. Fyra av dem är åtgärder som föreslagits i EU:s rapport. Därutöver har verket föreslagit ytterligare tre förbättringsåtgärder. Även om samtliga åtgärder genomfördes är det dock enligt verket inte möjligt att bedöma om dessa åtgärder leder till tillräckliga förbättringar. **Det som är oklart är om dessa åtgärder skulle vara tillräckliga för att djurens stereotypier och onormala beteenden skulle upphöra i tillräcklig grad.** Ytterligare forskning krävs om minkens grundläggande behov.

Förbättringsåtgärderna skulle vara följande:

1. att inte dela valpkullarna före åtta veckors ålder

EU:s rapport hade föreslagit att kullen inte delas före nio veckors ålder. Verket anger dock att några av forskningsrapporterna som det refereras till i EU:s rapport pekar på att den välfärdsvinst som görs då man delar kullen senare förloras på grund av de aggressioner som uppkommer mellan djuren då djurtätheten ökar. Detta skulle också stödas av näringen.

2. att ge minken fri tillgång till dricksvatten

Även detta var ett förslag som fördes fram i EU:s rapport. Enligt verket sker så redan i dag på de flesta minkfarmer i Sverige.

3. anpassa fodret så att det kan ges i fri tillgång året om för att undvika restriktiv utfodring under vissa perioder

Detta krav fördes fram i EU:s rapport. SVA har kritiserat denna slutsats och anfört att det inte är möjligt att ge alla djur fri tillgång till mat, eftersom vissa då skulle äta ihjäl sig. Däremot är det viktigt att fodret ger en tydlig mättnad och att det tar rimlig lång tid att äta upp det.

4. att ge foder med grövre struktur

Fodret som används i dag har en grötliknande konsistens. Åtgärden är inte närmre förklarad i rapporten. I sina kontakter med utredningen har dock verket anfört att ett grövre foder skulle ge minken välbehövlig sysselsättning. Från foderleverantörerna, exempelvis från Skåne-Blekinge Pälsdjursuppfödarens ekonomisk förening har anförts att det hade varit ganska enkelt att göra fodret grövre. I dag mals fodret till önskad konsistens med hålskivor, det hade varit förhållandevis enkelt att förändra hålskivorna. Från djuruppfödarnas sida har det dock anmärkts att det finns farhågor om att valparna skulle kunna sätta det grövre fodret i halsen med kvävning som följd. Det skulle enligt samma källa inte vara möjligt att ge valparna särskilt foder.

SVA har anfört att minkvalpar – utom de allra yngsta – klarar grövre foder, eftersom de inte äter lika glupskt som t.ex. rävalpar. Dessutom är det så att behovet av grövre foder som sysselsättning skulle kunna vara större under vintern när det saknas minkvalpar.

Sammantaget skulle det alltså vara möjligt att ge grövre foder i vart fall under vintern.

5. att ge minken möjlighet till vistelse med artfränder i större utrymmen med tillgång till fler bolådor, avsatser, gömställen och tunnlar för att tillgodose minkens rörelsebehov (såsom att springa och klättra) och sysselsättningsbehov

Detta är ett förslag som fördes fram i EU:s rapport. I verkets rapport anges att det i diskussionerna med berörda parter framkommit att det skulle vara möjligt att genomföra.

6. att ge honorna med valpkullar möjlighet till viss avskildhet genom exempelvis solida väggar eller tomma utrymmen mellan burarna.

Denna åtgärd är inte närmre förklarad i verkets rapport. SVA har anfört att solida väggar är en olämplig åtgärd. Den största nackdelen är att de solida väggarna ökar stressen för minkarna, eftersom detta revirdjur kan lukta och känna grannen, men inte se den. Därutöver skulle de solida väggarna bli smutsiga och ge en sämre luftcirkulation. Tomma burar mellan valpande honor har dock visats ha en positiv effekt på såväl honorna som valparna. Dessutom skulle det troligen bidra till en minskad spridning av smittämnen.

7. att anläggningarna byggs på ett sådant sätt att djuren ges möjlighet att upprätthålla s.k. termisk komfort.

I rapporten anges att den förhållandevis höga valpdödligheten som finns hos farmad mink delvis kan vara orsakad av att minkarna utsätts för höga temperaturer. För att undvika detta bör enligt Jordbruksverkets mening anläggningarna byggas så att djuren skyddas från alltför hög värme såsom solstrålning. Från SVA har om detta följande anförts: Minkar hålls i Sverige i skugghus. I det begreppet ligger just att djuren skall kunna söka skydd mot direkt solljus. Vid hög värme blir det varmt i alla stallar, även i skugghusen. Farmarna brukar då lyfta av takluckorna på lyorna. En möjlig förbättringsåtgärd skulle kunna vara reflekterande tak på alla farmer och möjligheten att begjuta taken med kallt vatten vid extremt varma dagar. Från SVA:s sida skall dock framhållas att kyla är farligare än värme för minkarna. Om minkarna har en alltför stor lya med dålig tillgång på halm finns det risk för nerkylning av valparna på våren.

Övriga frågor

Europarådet har under 1999 gett rekommendationer om **burstorlekar** för minkar. Dessa rekommendationer skall vara införlivade i svensk lagstiftning senast 2010. Så har nu skett genom föreskrifterna i L 100 från den 14 februari 2003, jämför 2.2.3. Verket hänvisar till EU-rapportens slutsats om att de moderata storleksförändringarna av burarna är av ringa betydelse för minkarnas välfärd.

Vad gäller **avlivningen** anser verket att det krävs mer forskning om vilken metod som är acceptabel när många minkar skall avlivas samtidigt. Forskningen är på denna punkt motsägelsefull. I Sverige används nästan uteslutande koldioxid. Verket anför att några rapporter rekommenderar koldioxid, medan det i andra rapporter anges att koldioxid är olämpligt. I Danmark används kolmonoxid. Från SVA:s och pälsnäringens sida har anförts att även arbetsmiljöaspekter måste ingå vid val av avlivningsmetoder.

2.3.5 Närmare om Georgia Masons studie

Jordbruksverkets slutsats om att ett system som tillgodoser minkens behov av sim- och badvatten grundas på Georgia Masons studie om att minkar under experimentella förhållanden är beredda att arbeta hårt för att få tillgång till vatten. Nedan följer en närmare redogörelse av studien.

Doktor Georgia Mason är forskare vid Universitetet i Oxford i England. Hon var också en av experterna som bistod den vetenskapliga kommittén när EU:s rapport kom till. Hon har tillsammans med andra utfört en studie som publicerades i tidskriften "Nature" den 1 mars 2001.

Artikeln inleds med ett konstaterande om att djur i fångenskap kan lida om deras miljö hindrar dem från att utöva ett beteende som de är starkt motiverade att utföra. Vid experimentet visade det sig att minkar var beredda att arbeta hårt för att kunna utöva ett naturligt beteende och det visade sig att de utsöndrade en högre grad av stresshormonet kortisol om de förhindrades från sin mest valda aktivitet simning. Minkar i fångenskap kan därför vara frustrerade.

Experimentet bestod av att 16 minkar förvarades i varsin bur. Därutöver fick de tillgång till sju aktivitetsburar. Sex av burarna

erbjöd en aktivitet, medan den sjunde var tom, avsikten var att den skulle erbjuda utökad utrymme. Det var fråga om:

1. pool
2. tunnel
3. leksaker
4. lya
5. tuggleksaker
6. plasttunnel

Man försvårade möjligheten för minken att få tillgång till de olika burarna genom att tillsätta olika tyngder till buröppningarna om 0,25 kg till 1,25 kg.

Det visade sig att minken var beredd att arbeta hårdast för att få tillgång till den bur som innehöll badvatten.

Därefter blockerades tre av buröppningarna helt och hållet under 24 timmar, ingångarna till de burar som innehöll badvatten, lya och det extra utrymmet. Som ett led i experimentet berövades minken även tillgång till mat under 24 timmar. Därefter mättes minkens kortisolhalt i urinen, som indikerar minkens stressnivå. Resultatet var att minkens kortisolhalt steg nästan lika mycket när den berövades badvattnet som maten. Däremot steg halten inte alls lika mycket när tillgången till de andra aktivitetsburarna begränsades.

Resultatet skulle indikera att det nuvarande bursystemet skulle orsaka frustration hos minkarna, särskilt på grund av att systemet inte ger tillgång till vatten.

Pälsnäringens har genom sitt europeiska organ FBA, European Fur Breeders Association, kritiserat studien på den grunden att den bara omfattade 16 djur och att experimentet skedde i laboratoriemiljö och inte på en farm. Den har vidare anfört att Georgia Mason själv uttryckt att resultaten inte bevisar att minken lider.

Från Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbunds (SPR) sida har anförts att studiens resultat inte går att överföra på de minkar som finns på farmerna. I studien gavs minkarna först tillgång till vatten för att sedan berövas det, medan minkarna i fångenskap aldrig haft tillgång till vatten.

2.3.6 Annan forskning

Från SPR:s sida har anförts att det även finns forskning som kommit fram till motsatt resultat.

Näringen har hänvisat till lektor Leif Lau Jeppesens, Köpenhamns Universitet, forskning. Denna har pågått under en tid om sex år och slutsatsen är att simning inte skulle vara ett biologiskt behov hos minken. En sammanfattning av forskningen har publicerats i en artikel i Finsk Pälstidsskrift, nr 5/2001.

Följande anges: Minkar som aldrig haft tillgång till badvatten uppvisar varierande reaktioner när de får det. Några simmar och några undviker vatten. Det förhållande att några undviker vatten skulle vara ett bevis för att vatten inte skulle vara ett medfött behov. Minken valde inte heller att utöka sitt badande när temperaturen i buren ökade från 8 grader upp till 32 grader, däremot valde minken att vistas på det svalare stället i buren. I försöket fick 40 minkar tillgång till vatten under ett års tid. Minkarna ersattes sedan av sina avkommor i flera omgångar och man fick därigenom minkar som under flera generationers tid hade haft tillgång till vatten. De förvarades i ett tre-burssystem, där den mittersta buren var vattenfylld. Foder tillhandahölls i en av de yttersta burarna, i den andra ytterburen fanns lyan. Minken hade fri tillgång till alla tre burarna. En kontrollgrupp med samma antal minkar förvarades på liknande sätt, den enda skillnaden var att den mittersta buren inte var vattenfylld utan tom. Det visade sig att minkarna i ”vatten-gruppen” var inte mer intresserade av att besöka den mittersta buren än de minkar som saknade vatten. I stället uppfattade minkarna vattnet som ett hinder. Det tog dem längre tid att komma till ”foderburen” och de stannade längre där än de minkar som inte behövde passera vatten. Vidare besökte de också buren vid färre tillfällen än de minkar som saknade vatten.

Tillgången till vatten minskade inte heller det stereotypa beteendet.

Slutsatsen blev att minken inte hade ett medfött behov av att simma. Däremot kunde en mink som hade haft tillgång till vatten ha ett önskemål om fortsatt tillgång till vatten. I rapporten kritiserar vidare studier liknande Georgia Masons, som bygger på mätningar om hur hårt minken är beredd att arbeta för att uppnå vissa miljöberikningar, såsom exempelvis tillgång till vatten. Ett skäl för detta är att minken i sådana försök först måste lära känna exempelvis vatten för att man sedan skall kunna mäta hur hårt minken är

beredd att arbeta för det. En sådan studie skulle därmed aldrig kunna ge svar på frågan om minken skulle kunna sakna den aktuella miljöberikningen om minken aldrig fått tillgång till den.

Från Djurens rätts sida har anförts att innehållet i artikeln skiljer sig från vad Leif Lau Jeppesen anförts i andra vetenskapliga rapporter om samma forskning. I artikel C.P.B. Hansen och L.L. Jeppesen 2001 a "Swimming Activity of farm Mink (*Mustela vison*) and its relation to stereotypies" i *Acta Agriculture Scandinavia, Section A, Animal Science Volym 51 s. 71–76*. Slutsatsen där är i stället följande:

Den pågående forskningen i Danmark stöder inte att minkar med tillgång till badvatten utövar mindre stereotypier än de som saknar badvatten. Om simning är ett biologiskt behov är därför fortfarande diskutabelt. Som Broom har visat leder frustration inte alltid till stereotypt beteende. Därför är det fortfarande möjligt att avsaknad av simvatten gör djuret frustrerad, men att det inte orsakar ett stereotypt beteende. Även om inte denna forskning stöder att simning skulle vara ett biologiskt behov finns det annan forskning (Georgia Masons) som visar att mink är beredd att arbeta hårdare för tillgången till vatten än för andra berikningar. Denna forskning har dock den begränsningen att den inte säger något om djurs saknad av badvatten som aldrig haft tillgång till badvatten. Tidigare forskning stöder den pågående forskningen i Danmark. Ytterligare forskning krävs.

Utredningen har vidare avlagt ett personligt besök vid Köpenhamns universitet för ett möte med lektor Leif Lau Jeppesen och doktor Vivi Pedersen och haft kompletterande skriftväxling med dem. I den forskargruppen som var delaktiga i att utarbeta rapporten för EU:s vetenskapliga organ var doktor Vivi Pedersen en av medlemmarna. Om minkars **simbehov** framförde hon följande:

Vid rapportens tillkomst i december 2001 var det forskargruppens slutsats att brist på simvatten kan vara ett möjligt välfärdsproblem för minken, jämför 2.3.4. Därefter har det dock tillkommit forskning, såsom exempelvis Leif Lau Jeppessens. Dennes slutsats om att simning inte är ett biologiskt behov har numera accepterats av samtliga forskare. Om forskargruppen hade haft tillgång till denna forskning när den drog sina slutsatser hade slutsatsen inte blivit att avsaknaden av vatten kan vara ett möjligt problem utan att simning inte är ett biologiskt behov. Vad gäller skillnaderna i slutsatserna som påpekats av Djurens rätt kan följande anföras: I en vetenskaplig artikel är det viktigt att andra forskares ståndpunkter bemöts.

Det är förklaringen till att den vetenskapliga artikeln är utformad på ett annorlunda sätt. Vidare är en viktig aspekt att biologiskt behov kan definieras på olika sätt. Det danska forskarteam som nu under en tid om fem–sex år forskat om mink och simvatten definierar ett biologiskt behov på det sättet att avsaknaden av möjlighet att tillfredställa behovet ger utslag i exempelvis ökad stress. Om djuret fråntages möjligheten att utöva behovet uppvisar det en snabb och markant ökning av frustration och stress. Mink har exempelvis ett medfött behov av en lya och visar tecken på stress om en lya saknas oavsett om den tidigare haft tillgång till en lya eller inte. Detta gäller inte för tillgången till badvatten. Vissa andra forskare definierar dock biologiskt behov på annat sätt. Det som minken är beredd att arbeta för skulle vara ett biologiskt behov. Problematiken kring forskares olika definition av biologiskt behov och djurens välfärd har utvecklats av SLU, se vidare bilaga 2.

I Danmark har det organ som utvärderat pälsdjursnäringen, det djuretiska rådet, bekräftat de danska forskarnas slutsats. I sin rapport anger det att det förefaller som om forskarna nu är eniga om att minken inte har ett essentiellt behov av badvatten i sig, men att badvatten ger en bland flera möjligheter till sysselsättning, jämför vidare 3.1.2.

Utredningen har vidare varit i kontakt med Georgia Mason, som presenterats under 2.3.5, för att höra hennes åsikt om vad Vivi Pedersen anfört. Hon uppgav följande: Om man med biologiskt behov menar något som djuren lider av om de saknar det, har det ännu inte bevisats att behovet av att simma skulle vara ett biologiskt behov. Mer forskning krävs. Tillsvidare är hennes slutsats att tillgången till vatten är en mycket kraftfull miljöberikning, men inte nödvändigtvis ett behov hos minken. Det är vidare en miljöberikning som man måste vara försiktig med. Om man ger minken tillgång till vatten uppskattar den det i en så stor utsträckning att den utvecklar en hög andel stereotypier om man sedan tar bort vattnet.

Därutöver har utredningen även diskuterat frågan med Per Jensen. Han har anfört att det finns en enighet om att simvatten är en viktig berikning för minkar, men att det slutliga beviset för att simning är ett biologiskt behov ännu inte föreligger.

Om minkars **stereotypa beteende** anfördes följande vid mötet med företrädare för Köpenhamns Universitet: Att hålla minkar i bur skapar flera välfärdproblem. Ett är minkars rädsla för män-

niskan. Denna rädsla kan man dock minska väsentligt genom avels-selektering, vilket också skett i Danmark, jämför 2.3.2

Det största problemen är dock att burmiljön orsakar ett stereotyp beteende hos minkarna. Vad är det då i burmiljön som orsakar detta? I första hand är det inte burens storlek som är orsaken, problemet är inte att minken inte kan tillgodose sitt rörelsebehov, eftersom försök visar att större burar inte ger ökad välfärd. Det som i stället är problemet är att burmiljön inte ger tillräcklig stimulans. Avsaknaden av stimulans ger ett stereotyp beteende. Det är dock vidare viktigt att notera att det endast är de fullvuxna minkarna som har ett stereotyp beteende. Minken föds i maj och lever under de första åtta veckorna tillsammans med honan och de andra valparna. Under denna tid uppvisar varken honan eller valparna upp ett stereotyp beteende. Därefter hålls valparna två och två fram tills pälsningen i november, honan sätts tillsammans med en valp. Inte heller under denna tid utövas det något stereotyp beteende, vilket beror på att minken har sällskap i buren. I november avlivs 75–80 % av besättningen, endast utvalda minkar sparas för avel. Dessa fullvuxna minkar måste nu placeras i egen bur, eftersom de är revirhävande och annars slåss. Det är under denna tid fram till parningen i mars, som vissa minkar utövar ett stereotyp beteende. Sammantaget är det alltså så att de flesta minkar inte hinner utveckla ett stereotyp beteende.

Det är visat att det finns åtgärder som minskar det stereotypa beteendet. Ett sätt är att ge större portioner med lägre energi-innehåll under vinterperioden, eftersom det är visat att det finns ett samband mellan brist på foder och stereotyp beteende. En annan åtgärd är att miljöberika buren med tunnlar och klätterhyllor, vilket ger ökad sysselsättning. Vidare har avvänjningen stor betydelse för det stereotypa beteendet. Det är visat att om valpen får stanna hos honan till dess den är åtta veckor och inte sex veckor så minskar det stereotypa beteendet när valpen blivit vuxen. Däremot ger en försenad avvänjning vid tio veckor ingen ökad välfärd. En annan förbättring är att under vinterperioden ge minken tillgång till två burar, vilket ger ökade möjligheter till sysselsättning. Enbart den sistnämnda åtgärden har i försök visat reducera det stereotypa beteendet med hälften. Samtliga dessa åtgärder har visat sig ha en påverkan på det stereotypa beteendet. Köpenhamns universitet kommer nu att starta ett försök där samtliga dessa åtgärder förenas. Försöket kommer att pågå under en tid om tre år, en preliminär bedömning kan vara tillgänglig i januari 2004. Försöket kommer att

omfatta 1000 minkar. En grupp kommer att få tillgång till miljöberikade burar och dubbla burar samt utökad foder, medan en kontrollgrupp kommer att bli utan dessa förbättringsåtgärder. Det stereotypa beteendet kommer att mätas.

2.4 Sammanfattning/analys

De bakomliggande rapporterna berör alltså enbart pälsdjuren ur ett djurskyddsperspektiv. Frågan om djurskydd grundar sig på ett etiskt ställningstagande om att människan har moraliska skyldigheter mot djuren och skall behandla dem väl. Det finns dock därutöver ytterligare ett etiskt perspektiv, nämligen frågan om för vilket syfte djur får hållas. Rapporterna berör inte denna fråga. Denna analys kommer därför endast behandla djurskyddsaspekten. Utredningen kommer i ett särskilt kapitel, kapitel 3, vidareutveckla det etiska perspektivet avseende djurhållningens syfte.

2.4.1 Pälsdjurens hälsa

Inledningsvis är det fråga om pälsdjurens fysiska hälsa. Som framgått anges det i djurskyddslagen att djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom.

Mink

Den genomgående ståndpunkten i samtliga rapporter är att minkens hälsa är bra. Statens Veterinärmedicinska Sällskap (SVS) uttryckte att djuren är friskare än andra produktionsdjur. I EU:s rapport anges att valpdödligheten är 20 % och att 2–5 % av de vuxna minkarna avlider i förtid. Som en jämförelse kan nämnas att valpdödligheten för hund enligt uppgift från SVA uppgår till 10–15 %. När det gäller den fysiska hälsan går forskargruppen till och med så långt att den i sin kritik tycks mena att pälsdjurens goda fysiska hälsa i viss mån skulle kompensera förekomsten av stereotypier, det betonas att de positiva välfärdsaspekterna utelämnats i kommitténs rapport och att man i stället valt att fokusera på stereotypierna. Det kan dock ifrågasättas om detta är ett relevant synsätt. Enligt djurskyddslagen har djuren rätt att skyddas mot sjukdom. De skall **därutöver** ges möjlighet att bete sig naturligt. De båda kraven är

fristående från varandra. Innebörden blir att den ena rätten inte kan bytas ut mot den andra, inte heller skulle man kunna kompensera ett bristfälligt uppfyllande av den ena rättigheten med att mycket väl klara det andra kravet.

Slutligen instämmer även Jordbruksverket i att hälsotillståndet hos svenska minkar är gott, även om det därutöver föreslår åtgärder för att minska den höga valpdödligheten. Därmed skulle det finnas en samstämmig bild om att minkens hälsa är god.

En utgångspunkt skulle då kunna vara att i vart fall minkens fysiska hälsa inte utgör ett problem. Utredningen skulle därmed inte behöva fokusera på denna fråga.

Chinchilla

I de bakomliggande rapporterna är det endast EU:s rapport som behandlar chinchillans välfärd. Därutöver har Europarådet i sina rekommendationer behandlat chinchillans välfärd. Jordbruksverket har utarbetat detaljerade föreskrifter för chinchillan. Chinchillanäringens synpunkter har framkommit vid remissbehandlingen.

Vad avser chinchillans fysiska hälsa har framkommit att valpdödligheten skulle vara förhållandevis hög. Detta skulle kunna ha sin grund i att fodret inte är tillräckligt och att honan efter födseln inte kan äta den näringsrika placentan, eftersom den försvinner genom nätbotten. Jordbruksverket har i sitt förslag till föreskrifter angett att chinchilla inte får hållas på nätbotten. Det skulle betyda att chinchillan framöver inte skulle hindras från att äta placentan. Det kvarstående problemet skulle kunna vara fodret.

Iller

Vad gäller iller är tillgången till bakgrundsmaterial liten. Det enda som framkommit är att det som gäller för mink i många avseenden skulle kunna föras över på iller.

2.4.2 Pälsdjurens beteende

Som framgått stadgas det i 4 § djurskyddslagen att djur skall ges möjlighet att bete sig naturligt. Av ovanstående analys av denna paragraf följer att det finns ett absolut krav om att djur skall ges

möjlighet att bete sig naturligt. Den nuvarande lagstiftningen medger inte en avvägning mellan djurskyddsbehovet och ekonomiska faktorer, trots att det var avsikten vid lagens tillkomst och som i praxis sker för andra djur. Med naturliga beteendet avses det biologiska beteendebehovet. Detta kan enligt vissa forskare inte anges på ett positivt sätt. I stället är det så att om de biologiska beteendebehoven inte är uppfyllda så uppvisar djuren sjukdomstecken eller också utvecklar djuren stressymptom såsom exempelvis ett stereotypt beteende. Det finns dock enligt uppgift även forskare som Georgia Mason som anser att avgörande för om ett beteendebehov skall betraktas som biologiskt är i vilken utsträckning djuret är berett att arbeta för att tillfredsställa behovet. Ett problem med den utgångspunkten skulle vara att djuret först måste ges möjlighet att lära känna berikningen för att det skall vara möjligt att mäta hur hårt djuret är berett att arbeta.

Mink

En fråga är om simning är ett biologiskt beteendebehov. Detta är en avgörande fråga för minknäringen, eftersom den anför att det inte skulle vara möjligt att tillgodose ett sådant behov.

Sammanfattningsvis följer av rapporterna bara att simning kan vara ett biologiskt beteendebehov. SVS anför i sina rapporter att det inte är visat att mink behöver vatten i större mängder för att vistas i eller sysselsätta sig med. Det är inte heller visat att minken inte behöver vatten för att uppleva god välfärd i fångenskap eller att bete sig naturligt. EU:s rapport drog den slutsatsen att minkar under experimentella förhållanden uttryckt ett starkt önskemål om att få simma. Slutsatsen var att den vanliga minkburen inte tillgodoser viktiga behov.

Denna slutsats modifierades av forskargruppen till att brist på simvatten kan vara ett möjligt välfärdsproblem. Jordbruksverket anser – med hänsyn till den kunskap som finns i dag – att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten bör utvecklas. Det framgår enligt verket av EU:s rapport att minken under experimentella förhållanden är beredd att arbeta hårt för att få tillgång till vatten. Verket anför att man i EU:s rapport pekar på vikten av att ett system utvecklas som tillgodoser detta behov hos minken. Enligt uppgift från Köpenhamns Universitet har det efter EU:s rapport uppstått en enighet bland forskare om att simning

inte skulle vara ett biologiskt beteendebhov. Denna slutsats har bekräftats av det djuretiska rådet i Danmark, som anfört att tillgången till simvatten kan vara en möjlig miljöberikning bland flera. Dr Georgia Mason har om detta anfört att ytterligare forskning krävs, men att för närvarande ingenting mer är bevisat än att tillgången till badvatten är en mycket kraftfull miljöberikning. Per Jensen har instämt i detta.

Sammantaget har det i de bakomliggande rapporterna förelegat en osäkerhet om minken har ett biologiskt beteendebhov av att simma. I EU:s rapport pekas på att minken under experimentella förhållanden uttryckt ett starkt önskemål om att få simma. Enligt uppgift från Köpenhamns Universitet är simning inte ett biologiskt beteendebhov. Denna slutsats har bekräftats av det djuretiska rådet i Danmark. Georgia Mason och Per Jensen anser att det inte är bevisat att simning skulle vara ett biologiskt beteendebhov, men betonar att det är en kraftig miljöberikning.

Därutöver finns det dock en enighet om att minken utövar ett stereotyp beteende i burmiljön, vilket i sin tur skulle indikera att minken inte har möjlighet att fullt ut utöva ett naturligt beteende. Redan SVS fann att minkhållningen inte fullt ut uppfyllde djurskyddslagets krav på naturligt beteende.

SVS:s rapport fann att de försök som är relevanta för svenska förhållanden visar att minken utövar stereotypier ca 15 % av sin aktiva tid eller ca 3 % av dygnet. Detta förhållande skulle troligtvis betyda att burmiljön inte ger minken tillräcklig stimulans och/eller att djuren inte i tillräcklig grad kan bete sig naturligt. Minken skulle däremot mycket sällan utöva destruktiva beteenden.

I EU:s rapport anges att stereotyp beteende är vanligt på minkfarmer och 31–85 % av honorna i en studie uppvisat sådant beteende. Även i den rapporten pekas burmiljön ut som ett viktigt skäl för beteendet. Därutöver nämns även genetiska faktorer, tidiga erfarenheter och hunger.

I forskarnas kritik av EU-rapporten anges att stereotypier ibland kan förekomma bland minkar, men att förekomsten kan minskas genom förändrad utfodring. Det anges även att man i EU-rapporten valt att fokusera på studier från 1980-talet om stereotypier. Från SLU:s sida har också anförts att det inte är känt om svenska minkar med dagens utfodring utför stereotypier i lika hög grad som de utländska studierna visar.

Jordbruksverket anser att det befintliga forskningsmaterialet visar att mink i många undersökningar uppvisar en hög grad av stereo-

typer och onormala beteenden. Det skulle indikera att djurskyddslagen inte är uppfylld vad avser djurmiljö och minkens möjlighet att bete sig naturligt.

Det stereotypa beteendet som indikator har dock också vissa brister. Enligt uppgift utövar i princip alla djur någon form av stereotypt beteende för att bemästra stress. Det skulle också vara svårt att uppnå en djurhållning där inte något djur under någon tid uppvisar stereotypier. En mer nyanserad målsättning är därför att sträva efter en acceptabel andel stereotypt beteende. Som framkommit anses att minken utövar stereotypa beteenden i alltför hög grad. I det sammanhanget kan dock också hänvisas till andra djurs stereotypa beteende. Professor B.M. Spruijt vid Utrecht Universitet i Nederländerna utförde under 1999 en studie över minkens välfärd jämfört med andra husdjur. Hans slutsats var att det ur ett djurskyddsperspektiv var mer angeläget att förbättra välfärden för suggor och burhöns än för minkar. Andel tid med stereotypt beteende varierade för suggorna mellan 1–99 % och för minkarna mellan 1–32 %.

Enligt uppgift från Köpenhamns Universitet förekommer dock det stereotypa beteendet hos minkar endast vintertid, när minken sitter ensam i sin bur. Detta är något som inte framkommer i de genomgångna rapporterna. Uppgiften bekräftas av minknäringen och SVA. Vidare stöds den också av undersökningar från pälsdjurnäringens kvalitetssäkringsprogram i Norge, i en undersökning i oktober 1999 av 272 000 minkar, skulle stereotypifrekvensen ligga på promillenivå, jämför vidare kapitel 3. Enligt det danska djuretiska rådets rapport skulle det stereotypa beteendet i huvudsak förekomma vintertid, jämför även om detta kapitel 3.

Sammantaget finns det i de bakomliggande rapporterna en enighet om att minkarna uppvisar ett stereotypt beteende i alltför hög utsträckning. Det stereotypa beteendet skulle i huvudsak förekomma vintertid då djuret sitter ensam i bur och ibland utfodras restriktivt. I rapporterna förklaras den nuvarande burmiljön och utfodringsrutiner utgöra det huvudsakliga skälet för det stereotypa beteendet. Det som orsakar det stereotypa beteendet anses inte vara burens begränsade ytan i sig utan att burmiljön inte erbjuder tillräcklig stimulans. Detta skulle indikera att 4 § djurskyddslagen för minkar inte är uppfylld. I och för sig kan det vara så att även andra djur har en hög andel av stereotypt beteende. Detta är av intresse ur ett jämförande perspektiv. Ur ett strikt juridiskt djurskyddsperspektiv skulle det dock sakna

betydelse, eftersom det för bedömningen om 4 § är uppfyllt för minkar saknar betydelse om detta även skulle kunna gälla andra djurnärningar.

Det finns åtgärder som minskar det stereotypa beteendet, såsom ändrade utfodringsrutiner, selektion i avelsledet och miljöberikning av burar. Om dessa åtgärder är tillräckliga för att begränsa det stereotypa beteendet till en acceptabel nivå är fortfarande oklart. Forskning pågår internationellt.

Chinchilla

Underlaget för chinchillorna är mindre omfattande än vad det är för minkarna. Det betyder att de slutsatser man kan dra är osäkrare än vad som gäller för minkarna.

Det underlag som behandlar chinchillornas välfärd är inledningsvis EU:s rapport och Europarådets rekommendationer. Av EU:s rapport kan utläsas att det skulle vara uppenbart att chinchillan har välfärdsproblem. Särskilt är tillgången till sandbad och en ökad burhöjd önskvärd. Andra möjliga problem skulle kunna vara att det saknas miljöberikning och bolådor i burarna samt att honorna bär en plastkrage. Det skulle vara möjligt att reducera problemen med miljöberikning, men det är oklart hur effektiva förändringarna kan vara. Det är chinchillans stereotypa och rädda beteende som skulle tyda på välfärdsproblem. Andra tecken skulle vara reproduktionsstörningar och hög dödlighet bland ungarna. I Europarådets rekommendationer lämnas som bakgrundsbeskrivning att chinchillan har välutvecklade bakben, som möjliggör att djuret kan förflytta sig med hög fart och att det kan göra stående hopp, som är mer än en meter höga och två meter långa. De vilda chinchillorna levde ursprungligen i kolonier bestående av 100-tals djur. I dag är dock arten så sällsynt att chinchillorna lever i familjer bestående av ett vuxet par och deras avkommor. Chinchillan bygger inte bo inför födseln av ungarna. Chinchillans aggressiva beteende består bl.a. av att hoppa och urinera.

I rekommendationerna anges som allmänna krav att djur skall ha utrymme för normalt rörelsebeteende. De djur som hoppar eller ställer sig upp på bakbenen skall ha utrymme att göra så utom när det befinner sig i ett område som är särskilt avsett för att sova. Djuren skall ha möjlighet att utöva ett beteende som bibehåller den

sociala strukturen mellan dem om det ingår i deras normala beteendemönster.

Sammantaget följer det av underlaget att även chinchillans stereotypa beteende skulle kunna indikera brister. Därmed är det möjligt att vad som ovan anförts beträffande minkar även kan överföras på chinchillan. Det förhållande att den utövar ett stereotypt beteende skulle indikera att burmiljön inte ger chinchillan möjlighet att bete sig naturligt. Bristerna i burmiljön är mer konkret beskrivna för chinchillan än för minkarna. En brist skulle vara att chinchillan inte ges möjlighet att utöva en naturlig rörelse, att hoppa högt. En annan brist skulle tillgång till sandbad i alltför begränsad utsträckning kunna vara. Slutligen skulle burmiljön inte vara tillräckligt stimulerande och inte ge möjlighet för familjehållning. Dessa brister skulle kunna utgöra skäl för att anse att chinchillanäringen strider mot 4 § djurskyddslagen.

Iller

Vad gäller iller är som ovan angetts bakgrundsmaterialet än mindre än vad som finns för chinchillan. Det enda som framkommit är att det finns stora likheter med minken, vilket skulle motivera att iller kunde hållas på samma sätt som minken. En skillnad skulle dock vara att iller inte söker föda i vatten. Utredningens utgångspunkt är att det saknas såväl skäl som möjlighet för oss att bedöma om illerhållningen kan anpassas till djurskyddslagen. Inledningsvis har det bara framkommit att det finns en minkfarm i Sverige som utöver mink även håller iller för skinnändamål. Det är därför uppenbart att illerhållningen inte kan betraktas som en näring i Sverige, utan får betraktas som en bisyssla. Därutöver är det så att det saknas föreskrifter för att hålla iller. Det betyder att utredningen saknar möjlighet att bedöma om denna enstaka djurhållning är förenlig med djurskyddslagen. Utredningen kommer därför framöver inte att behandla illerhållningen utan överlämnar detta enstaka djurärende till ansvariga myndigheter.

3 Minknäringen i andra länder

I detta kapitel skall minknäringen i andra länder i Europa beskrivas. 3.1 behandlar förhållandena i Danmark och 3.2 förhållandena i Norge. 3.3 utgör en sammanfattning och en analys av förhållandena i dessa två länder jämfört med Sverige. I 3.4 beskrivs situationen i Storbritannien. I 3.5 lämnas en översiktlig beskrivning av pälsdjursnäringens situation i övriga Europa.

Inledningsvis kan världsproduktionen av minkskinn beskrivas i följande tabell:

Tabell 1. Världsproduktion av Minkskinn

Område	Produktionsår		
	2002*	2001	2000
Danmark	12 200 000	12 200 000	11 000 000
Finland	1 900 000	1 750 000	1 900 000
Island	165 000	160 000	155 000
Norge	360 000	330 000	315 000
Sverige	1 400 000	1 325 000	1 200 000
Skandinavien totalt	16 025 000	15 765 000	14 570 000
Holland	3 050 000	3 050 000	3 000 000
USA	2 545 000	2 570 000	2 670 000
Canada	1 700 000	1 400 000	1 200 000
Kina	1 700 000	2 000 000	1 500 000
SNG/Baltikum	3 300 000	3 000 000	3 000 000
Övriga	2 000 000	1 850 000	1 800 000
Världsproduktion	30 320 000	29 635 000	27 740 000

	2002*	2001	2000
Dansk andel av skandinavisk produktion	76%	77%	75%
Dansk andel av världsproduktion	40%	41%	40%

* Uppskattad produktion

3.1 Danmark

Danmark är alltså i särklass Skandinaviens största skinnproducent. Det produceras 12 miljoner minkskinn om året i Danmark, vilket motsvarar 40 % av världsproduktionen och 76 % av den skandinaviska. Vidare produceras rävskind och chinchillaskinn, dock i liten utsträckning, det är fråga om en årsproduktion om ca 30 000 rävskind och ungefär lika många chinchillaskinn. Produktionen av kanin och iller är än mindre.

3.1.1 Regler.

I den danska motsvarigheten till djurskyddslag, bekendtgörelse af dyreværnslov, anges att djur skall behandlas väl och så långt som möjligt skyddas mot bl.a. smärta och lidande. Vidare skall hänsyn tas till bl.a. deras beteendemässiga behov. Innebörden är alltså att det inte som i Sverige finns ett absolut krav om att djurens beteendemässiga behov skall tillgodoses utan att det är tillräckligt att hänsyn tas till dem, jämför 2.2.1

Det som är särskilt är vidare att det i lagens 25 § anges att det skall finnas ett djuretiskt råd. Justitieministern skall tillsätta ett råd, som från etisk synvinkel skall följa utvecklingen inom djurskyddet. Rådet skall på ministerns begäran uttala sig om särskilda frågor vid lagstiftning om djurskydd. Det skall bestå av en ordförande och 10 medlemmar. Det är Justitieministern som tillsätter personerna. Två medlemmar skall komma från djurskyddsorganisationer och två från lantbruksorganisationer.

Det djuretiska rådet har i januari 2003 lämnat en rapport om sin syn på pälsdjursproduktionen.

Rapporten skall vara ett underlag för framtida lagförslag. Nedan följer en redogörelse av innehållet i rapporten.

3.1.2 Det djuretiska rådets rapport om pälsdjursproduktion

Bakgrund

Som bakgrund anges att människor sedan tidernas begynnelse klätt sig i päls. Från början var päls det enda material som effektivt kunde skydda människan från kyla. I dag finns det dock alternativa sätt att skydda sig. Pälsen används därutöver som utsmyckning eller för att signalera tillhörighet till en viss social klass. Päls produceras på olika sätt. Det kan dels vara fråga om att använda biprodukten skinn från de köttproducerande djuren såsom exempelvis lamm. Detta bruk uppfattas typiskt sett inte som ett särskilt djuretiskt problem. Vidare kan pälsar komma från vilda djur. Slutligen föds djur såsom mink, räv och chinchilla upp med enbart syfte att producera skinn. Bruket av päls har kritiserats under många år, från början var den djuretiska frågan det berättigande i att jaga djur för skinnets skull, men sedan har även uppfödningen av mink m.m. inkluderats i den kritiken. Djuretiska rådet har 1989 uttalat att rävsproduktionen i sin nuvarande form är etiskt oacceptabel, eftersom adekvata burmiljöer saknas. Rapporten behandlar endast mink och räv.

Minkens välfärd

Minken i Danmark hålls på samma sätt som minkarna i Sverige, jämför avsnitt 2.1.2. Det anförs att undersökningar visar att mink i fångenskap vilar 70 % av tiden, oftast i lyan. Av den resterande 30 % av tiden används 1 % för att dricka och äta och 8 % för socialt umgänge om det finns en burkamrat.

Om stereotypier anförs i överensstämmelse med vad som även framkommit i andra rapporter, jämför avsnitt 2.3, att detta är ett onormalt beteende och att det anses vara ett tecken på att miljön inte är tillfredställande, vilket kan leda till allvarliga välfärdsproblem. Stereotypier skulle vara okänt hos vilda minkar och sällan förekommande hos minkar i miljöberikade miljöer såsom exempelvis i djurparker. Det är huvudsakligen under vinterperioden som stereotypier utövas och då så mycket som under 10 % av den vakna tiden. Ca hälften av stereotypiproblemen skulle föreligga hos avelshonorna under vinterperioden då de utfodras restriktivt. Slutsatsen är samma som i andra rapporter, som redovisats i tidigare kapitel, att förekomsten av stereotypier tyder på att förhållandena i minkens omgivning inte är tillfredställande. Det anförs vidare att forskarna

nu tycks vara eniga om att minken inte har ett essentiellt behov av badvatten i sig. Däremot skulle minken vara i stort behov av sysselsättning och att den kan lida på grund av bristande stimulans. Badvatten ger en bland flera möjligheter till sysselsättning.

Etiska överväganden

Rådet slår inledningsvis fast att uppfattningen bland forskare om minkens välfärd är delad trots att det finns en enighet om det vetenskapliga underlaget.

Det är vidare så att det i rådet finns olika uppfattningar i frågan. Synpunkterna skulle kunna delas i två huvudgrupper. Den ena gruppen menar att pälsdjursnäringen kan jämföras med övrig husdjursuppfödning. För denna föreligger ingen principiell skillnad mellan att föda upp djur för köttets eller pälsens skull, avgörande är i stället om det är möjligt att hålla djuren på ett acceptabelt sätt så att deras behov tillgodoses. Päls skulle då inte vara ett särskilt lyxföremål, eftersom vi omger oss med en mängd produkter som vi inte behöver. Exempelvis skulle det vara vanskligt att betrakta päls som ett större lyxföremål än kött, eftersom det finns ersättningsprodukter för båda. Om man vidare drar in miljöhänsyn i debatten skulle man kunna argumentera för att päls är mer miljövänligt än syntetiska alternativ och kött, eftersom de sistnämnda ger en större miljöbelastning. Denna grupp hänvisar till att många forskare menar att välfärden för minkar är acceptabel, och att den inte är sämre än för andra djur. Rådet anser i och för sig att det faktum att även förhållandena för andra djur kan vara dåliga, inte är ett skäl för att pälsdjur skall leva under dåliga förhållanden. Den vill dock framhålla att det – jämfört med annan djurnäring – finns tre positiva välfärdsaspekter inom pälsdjursnäringen. Dessa är:

1. Djuren lämnas fysiskt intakta, det förekommer exempelvis ingen kastrering
2. Djuren pressas inte reproduktionsmässigt
3. Djuren utsätts inte för transporter till slakterier utan avlivas på farmen.

För andra medlemmar i rådet är det dock så att skinnproduktionen skiljer sig från annan djurnäring. Päls skulle vara ett lyxföremål, det skulle inte vara berättigat att använda djur för det ändamålet. Det som väcker anstöt är inte det förhållande att ursprungsfolk skulle

välja att använda päls, eftersom det materialet i den situationen kan vara det mest lättillgängliga. Det oacceptabla skulle ligga i att använda päls endast för utsmyckning eller som statussymbol. Djur massproduceras för att tillfredställa ett behov av status och pynt, trots att detta behov kan tillgodoses på en mängd andra sätt.

Rådet har försökt spalta upp den etiska diskussionen på följande sätt.

En första principiell fråga är om man överhuvudtaget accepterar en djurproduktion. Därefter får man diskutera under vilka villkor man kan acceptera produktionen. Här kommer frågan om djurens välfärd in. För några är dock syftet med produktionen avgörande. Bakom diskussionen om pälsdjursproduktionen ligger alltså en principiell fråga om för vilket ändamål det är accepterat att hålla djur. Denna fråga har tidigare diskuterats för försöksdjur.

Rådet har vidare övervägt om uppmärksamheten kring pälsproduktionen skulle ha ett samband med att mink och rävar har likhet med våra kramdjur samt det förhållande att filmindustrin skapat en romantiserad bild av rovdjur. Rådet tar avstånd från en sådan romanisering.

Etiska slutsatser

Sammanfattningsvis finns det tre olika ståndpunkter inom rådet. Dessa är:

1. Syftet med produktionen, skinn, skiljer sig ur etisk synvinkel inte från syftet med annan djurhållning. Skinnproduktionen är därför som annan djurhållning acceptabel om den i tillräcklig grad är anpassad efter djurens behov.
2. Syftet skiljer sig från annan djurhållning, eftersom päls i högre grad är ett lyxföremål. Näringen är därför bara acceptabel om som kompensation djurens välfärd är bättre än andra djurs välfärd.
3. Syftet med produktionen, skinn, är ur etisk synvinkel oacceptabelt. Skinnproduktionen bör därför avvecklas.

Vidare anger rådet att det finns välfärdsproblem i produktionen. De nuvarande bursystemen tillgodoser inte i tillräcklig utsträckning djurens behov. Rådet är enig om att om näringen skall få

fortsätta måste det ställas krav om förbättringar. Det är dock oklart om det är möjligt att i tillräcklig grad förbättra förhållandena inom rävarproduktionen. Vad gäller minkarna anser några medlemmar att det kan vara möjligt att förbättra förhållandena i tillräcklig utsträckning, men att det är oklart hur lång tid som krävs. Några medlemmar i rådet vill att produktionen avvecklas.

Rådet anför också att skinnproduktionen skiljer sig från annan djurproduktion genom att det internationellt öppnats en möjlighet att införa ett förbud av politiska skäl. Samtidigt skulle dock efterfrågan på päls knappast upphöra vid ett förbud. Det skulle innebära att produktionen inte skulle upphöra, i stället skulle den flytta till länder utom räckhåll för lagstiftning efter Europarådets rekommendationer. En sådan produktion skulle i än mindre grad tillgodose djurens behov. Denna utveckling är enligt rådet inte i sig ett argument för att behålla näringen i Danmark. Däremot finner rådet med hänsyn till att den danska pälsdjursnäringen är en av världens största producenter att det bästa alternativet till en nedläggning är att den danska näringen blir en förebild genom att förbättra förhållandena för djuren.

Rådets rekommendationer

Förekomsten av stereotypier är tecknet på välfärdsproblem hos minkar. Eftersom detta tecken inte finns i samma utsträckning hos minkar i djurparker går det att anta att minkar skulle kunna hållas på ett försvarbart sätt. Frågan är dock om detta är möjligt att föräna med en lönsam produktion. Ett problem är att producenterna vill hålla minkarna i nätburar utan alltför mycket inredning för att undvika parasitangrepp och andra skador på pälsen. Detta begränsar möjligheten för nya system, som bättre värnar om djurets välfärd. På längre sikt kan det därför vara nödvändigt med ett nytänkande.

En svårighet är vidare att forskningen om minkar och rävar är förhållandevis ny, varför det är svårt att peka ut konkreta förbättringsåtgärder. Det etiska rådet ställer sig bakom Europarådets rekommendationer. Därutöver menar rådet att det finns många möjligheter att förbättra förhållandena för djuren utan att produktionen väsentligt skulle fördyras. Det menar att pälsdjursbranschen måste spela en viktig roll i utvecklingen. Branschen har redan demonstrerat sin vilja genom att finansiera forskning om välfärd. Eftersom behovet om ökad välfärd är så viktigt, anser rådet det är

rimligt att ställa ytterligare krav på branschen. Den bör inte bara finansiera forskningsprojekt utan skall dessutom ta initiativ till relevanta handlingsplaner för att förbättra välfärden. Det danska samhället måste ta på sig ett medansvar för att finansiera välfärdsprojekt om man från politiskt håll vill behålla pälsdjursnäringen i Danmark. Förhållandena bör utvärderas efter fem år. Rådet finner det vidare vara ändamålsmässigt att i samband med ny lagstiftning på pälsdjurens område formulera mål i stället för specifika krav, för att möjliggöra en utveckling. Ett exempel på att det är olämpligt att formulera specifika krav som inte tar hänsyn till utvecklingen är att Europarådet rekommendationer anger arealkrav i antal djur/kvadratmeter. Den genomsnittliga minken ökar dock i storlek med flera gram per år, varför det är bättre med angivelser kilogram/kvadratmeter.

Burmiljön

Burmiljön innebär att rörelsefriheten inskränkes. Detta kan på sikt leda till underutvecklad benstruktur på samma sätt som gäller för burhöns. Minken är ett rovdjur som sover den mesta tiden, men som i gengäld i det fria har mycket intensiva aktiva perioder med bl.a. jakt efter föda. Det är därför viktigt att se till att den får möjlighet att röra sig under dessa aktiva perioder. Burarna måste miljöberikas. Detta förutsätter en ökad areal. Det är vidare viktigt att man effektivt utnyttjar tillgången till befintlig areal, genom att exempelvis sätta de dräktiga honorna i varannan bur, med en tom bur mellan dessa burar, eftersom de blir stressade av att bo för tätt. Vidare kan man låta honan och valpen ha tillgång till två burar. Detta bör vara enkelt att göra, eftersom det under tiden honan är dräktig och har valpar finns ett överskott av burar. Burarna utnyttjas först fullt ut när valparna fyllt åtta veckor och de placeras parvis i varsin bur. Vilken miljöberikning som fungerar bäst är fortfarande under utveckling. Det står dock redan nu klart att minken uppskattar hyllor samt lösa föremål. Vidare är tillgång till halm en viktig faktor som minskar det stereotypa beteendet, eftersom minken kan sysselsätta sig med det. Det har forskningsmässigt varit stor betoning på tillgång till vatten. Rådet anser i och för sig att tillgång till vatten kan vara en miljöberikning, men att det finns andra åtgärder som i lika hög utsträckning skulle kunna berika miljön. Europarådets rekommendation innebär ett minimått på längden om burarna på 70 cm. Det finns dock inget krav om att detta skall vara i ett plan. Om längdnivån i ett plan på 35 cm skulle

det innebära en störning i det naturliga rörelsemönstret. Det bör därför vara ett krav om att längden om 70 cm skall vara i samma nivå.

Avel

Vid avel är det viktigt att ta hänsyn till faktorer som ökar välfärden, exempelvis försöka att genom avel minska minkars rädsla för människan och det stereotypa beteendet. Det är dock viktigt att notera att ett stereotypt beteende i sig är en indikation på att förhållandena är dåliga. Det är angeläget att det inte sker en utveckling med innebörd att dessa tecken på dålig välfärd avlas bort, men att den dåliga välfärden består.

Producentkunskap

Rådet föreslår att samtliga producenter utbildas och att det skapas ett kvalifikationsbevis för dem som har hand om minkar, jämför Europarådets rekommendationer.

Utfodring

Rådet anför att hälften av stereotypiproblemen uppkommer hos avelshonorna under vinterperioden då de utfodras restriktivt. Ur ett vetenskapligt synsätt är restriktiv utfodring inte nödvändigt, eftersom minken i vart fall tappar 10 % av sin kroppsvikt under vinteråret. Restriktiv utfodring kan därmed helt undvikas eller också kan alternativt utfodring ske med energifattig mat. Om restriktiv utfodring anses vara nödvändig rekommenderar rådet att man inte underskrider 80 % av den normala dagsransonen och detta högst under åtta dagar.

3.2 Norge

Norge har en betydligt mindre minkproduktion än Danmark och Sverige. Under år 2002 produceras som framgår ovan 360 000 minkskinn. I gengäld är Norge en av världens ledande producenter av rävsinn, 10 % av världsproduktionen kommer från Norge. Därutöver förekommer en mycket liten produktion av iller, chinchilla och kanin.

Det har förts en debatt om pälsdjursnäringen i Norge på samma sätt som även i andra länder. Djurskyddsorganisationer och vissa myndighetsrepresentanter har ansett att pälsdjursnäringen bör

avvecklas eller att driftsformen ändras. Näringen och andra myndighetsrepresentanter samt distriktsveterinärer har menat att burdrift är acceptabelt och att välfärden inte är sämre än hos andra husdjur. I Norge publicerade Landbruksdepartementet i december 2002 en översyn av all djurhållning i landet, St. melding nr. 12, 2002–2003 om dyrehold og dyrevelferd. Syftet var att presentera långsiktiga mål för att förbättra djurvelfärden. Översynen skall ligga till grund för en bred offentlig debatt om djurhållningen som sedan skall resultera i lagstiftning.

3.2.1 Regelverket

I den norska dyrevernsloven anges att ”det skall farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrensmål.”

Innebörden är att hänsyn skall tas till djurens instinkter och naturliga behov och att fara inte får föreligga för onödigt lidande (å lida i utrensmål). Vid tolkningen av termen onödigt lidande skall hänsyn tas till motstridiga intressen. En avvägning skall ske om nyttan med åtgärden berättigar till lidandet. Djuret skall aldrig behöva lida mer än nödvändigt för att uppnå syftet, jämför melding nr. 12 sid. 136.

Det anförda innebär att den norska djurskyddslagen till skillnad mot den svenska inte innebär ett absolut krav om att djuren skall ges möjlighet att bete sig naturligt, jämför 2.2.1 utan att det är tillräckligt att hänsyn tas till djurens instinkter och naturliga behov.

Sedan 1998 har hållandet av pälsdjur varit reglerad i en föreskrift som harmoniserar med Europarådets rekommendationer. Farmerna har fått tid på sig till år 2009 att anpassa sig till föreskrifterna. Det norska institutet för lantbruksekonomi har beräknat kostnaden för ombyggnad av minkfarmarna till 150 miljoner NKR.

Pälsdjursnäringen har själva utarbetat en omfattande handlingsplan för djurvelfärd. Den har startat ett system för kvalitetssäkring. Detta innebär bl.a. att 25 % av pälsfarmarna skall inspekteras årligen. Veterinärer och andra fackpersoner är knutna till detta arbete. Det rekommenderas att det sker ett regelbundet arbete för att förebygga parasitangrepp. I planen satsas det vidare på berikade burmiljöer och att djuren ges tillgång till en ökad burareal samt att det skapas driftssystem som ger möjlighet för sociala grupperingar. Ett mål är vidare att större pälsfarmer skall ha frostsäkra vattnings-

system. Man önskar vidare att införa ett hälsokort på farmerna för att registrera sjukdom och sjukdomsförebyggande arbete, a.a. sid. 95–96).

3.2.2 Slutsatserna i ST: melding nr. 12

I Lantbruksdepartementets översyn är pälsdjur behandlade på sidan 94–99 och 168. Följande slutsatser dras.

Inledningsvis anges att det finns vissa positiva faktorer som bidrar till djurens välfärd. Dessa skulle vara:

1. Näringen har utarbetat en positiv handlingsplan som går längre än föreskrifter och ett kvalitetssäkringssystem.
2. Djuren är genomgående vid god hälsa
3. Honan och valparna hålls ihop under en tid om två månader.
4. Djuren avlivas på farmen

Det kvarstår dock enligt lantbruksdepartementet en rad problem som måste lösas för att pälsdjurnäringen kan framstå som allmänt acceptabel. Departementet pekade särskilt på bl.a. följande problemställningar.

1. Pälsdjur hålls i nätbur
 - Djuren har en inskränkt rörelsefrihet och liten möjlighet att utöva ett naturligt beteende, som behov av sysselsättning och sociala relationer
 - Det finns ett behov av att utreda andra driftsformer.
2. Rädsla och stress
 - Bättre förhållande mellan djur och skötare
 - Behov av lya
 - Avel med ökad tamhet som mål
 - Livdjursutställningar
 - Brunstkontroll med fixerade djur
 - Infångande av räv med tång
 - Restriktiv utfordring
 - Relativ hög valpdödighet hos räv
3. Tillgången till dricksvatten måste säkras hela året
4. Avlivning av mink med koldioxid är inte tillräckligt utrett

Lantbruksdepartementet drog den slutsatsen att det var ändamåls-
mässigt att göra en bedömning av hela pälsdjursnäringen, i stället
för som skett i andra länder, göra skillnad mellan att hålla mink och
att hålla rävm. Departementet vill utifrån en helhetsbedömning inte
förorda en nedläggning av pälsdjursnäringen. Den vill dock under-
stryka att välfärden för djuren måste kraftigt förbättras.

Den anförde vidare att näringen under de senaste åren gjort en
betydlig insats för att förbättra välfärden för djuren. Lantbruks-
departementet önskar att detta arbete fortsätter.

Den föreslår att näringen går igenom regelverket för rävm med sikte
på bl.a. att rävm skall hållas i driftssystem som ger större möjlighet
för rörelse och ger möjlighet att utveckla ett normalt beteende.
Djurens närmiljö måste berikas väsentligt och bör ge möjlighet till
skydd, utsikt och önskad social kontakt. Driftssystemen måste upp-
fylla dessa mål inom tio år. Situationer som representerar en stor
belastning på djuren, som livdjursutställningar måste förbjudas.

När det gäller mink föreslås på samma sätt att regelverket gås
igenom och att det i regelverket preciseras att mink skall hållas i
driftssystem som bättre tillvaratar djurens beteendebest. När-
miljön måste berikas med större areal och inredning som stimulerar
till utforskning och aktivitet. Driftssystemen skall uppfylla dessa
mål inom tio år. Situationer som ger en stor belastning på djuren
och som inte är helt nödvändiga för driften, såsom exempelvis liv-
djursutställningar skall förbjudas. Alternativa avlivningsmetoder bör
utredas.

Den slutliga slutsatsen är vidare att om inte det uppnås väsentliga
förbättringar för djurens mentala hälsa inom en tioårsperiod skall
pälsdjursnäringen avvecklas.

3.3 Sammanfattning och analys av förhållandena i Norge och Danmark

Inledningsvis kan anföras att problembeskrivningen av att hålla
minkar är identiskt i Sverige, Norge och Danmark. Genomgående
beskrivs problemet vara att burmiljön inte ger minkar tillräcklig
stimulans, vilket orsakar ett stereotypt beteende.

I såväl Danmark som Norge anser de organ som utvärderat
situationen att förhållandena i dagsläget inte är tillfredstillande.
Den centrala slutsatsen som dras är att väsentliga förbättringar måste
ske för att näringen skall få fortsätta. De förbättringar som efter-

strävas är burar med större areal och inredning som stimulerar till aktivitet. I varken Norge eller Danmark utgör simvatten ett krav, i den danska rapporten anges uttryckligen att simvatten skulle kunna vara en miljöberikning, men att det finns andra åtgärder som i lika hög utsträckning skulle kunna berika miljön.

I både den danska och norska rapporten förs det vidare fram vissa positiva faktorer som skulle bidra till välfärd. Dessa skulle vara :

1. Djuren är genomgående vid god hälsa – (Norge)
2. Honan och valparna hålls ihop under en tid om två månader – (Norge)
3. Djuren lämnas fysiskt intakta – det förekommer exempelvis ingen kastrering (Danmark)
4. Djuren pressas inte reproduktionsmässigt – (Danmark)
5. Djuren utsätts inte för transporter till slakterier utan avlivas på farmen (Norge och Danmark)

I Danmark och Norge läggs i rapporterna ansvaret för att åtgärda de bristande förhållandena på pälsdjursnäringen. Detta skulle vara nödvändigt, eftersom forskningen om de bästa berikningssätten för burarna ännu inte är färdig. Skälet till att pälsdjursnäringen ges en möjlighet att förbättra förhållandena anges vara att näringen redan visat sitt intresse för att skapa förbättrade förhållandena genom att avsätta pengar för forskning. I Norge tycks en viktig faktor vidare vara att näringen skapat ett kvalitetssäkringssystem som går längre än regelverket. I Danmark föreslås att näringen får fem år på sig att förbättra förhållandena, i Norge skulle det vara tio år. Om förbättringar inte redovisas skulle en nedläggning av näringen vara alternativet.

3.4 Storbritannien

I England och Wales är det förbjudet att hålla djur med huvudsyfte att avliva dem för skinnets skull. Om så sker bestraffas det med böter. Det krävs inte att djuret faktiskt hinner avlivas, det är tillräckligt att det hålls för skinnets skull. Avsikten är vidare att djur som hålls för att ge kött, men även skinnets används skall vara undantaget. Likaså skall förbudet inte gälla exempelvis får, som ger ull, men inte avlivas vid den processen.

Det finns inget förbud mot pälshandel eller mot att bära päls.

Bakgrunden till förbudet är följande: I januari 1999 motionerade parlamentsledamoten Maria Eagle för ett förbud mot att hålla pälsdjur. Skälet var att djurens välfärd inte kunde tillgodoses. Det var bara fråga om mink, pälsdjursnäringen i Storbritannien utgjordes av mink. Vid tidpunkten fanns 13 minkfarmer i Storbritannien, samtliga belägna i England. Det var fråga om ca 130 000 djur och näringen producerade ca 100 000 skinn om året. 1997 importerade Storbritannien mer än 1,7 miljoner minkskinn.

Maria Eagle utvecklade sina skäl för förbudet genom att ange att minken inte var domesticerad utan vild och hålls i små burar där de inte kan utöva sina naturliga beteenden.

Motionen gick inte igenom. Från oppositionen anfördes att det inte var visat att det inte gick att förbättra välfärden för minken.

I november 1999 lade regeringen fram förslaget till förbud mot pälsdjursnäringen med samma innehåll som den ovan angivna motionen. Förslaget antogs. Grundet för förbudet var nu inte djurskyddsskäl utan etiska skäl eller "public morality". Det uttalades att förbudet grundades på en etisk princip om att syftet med uppfödning av produktionsdjur måste vara berättigat.

Till förbudet kopplades även ett beslut om att samtliga farmare skulle ersättas för förlusten. På grund av det tillägget opponerade sig inte farmarna mot förbudet. År 2002 hade regeringen utarbetat ett kompensationschema. Farmarna ansåg att detta var behäftat med brister och startade en rättslig process om ersättningen. I ett domslut från mars 2003 slog domstolen fast att ersättningsbeslutet var behäftat med brister och inte överensstämde med lag. Det skulle ankomma på regeringen att utarbeta ett nytt ersättningsbeslut. Regeringen har överklagat domslutet, se vidare om detta avsnitt 9.3.

Därefter även Skottland och Nordirland infört motsvarande förbud.

3.5 Övriga Europa – en översikt

Pälsdjursuppfödning bedrivs i 25 länder. Det största produktionen finns i Europa. EU-länderna står för 67 % av världens minkproduktion och 70 % av rävskinsproduktionen. De största minkskinnproducenter i världen är Danmark, Ryssland, Nederländerna, USA, Finland och Sverige. De största rävskinsproducenterna i världen

är Finland, Kina, Norge, Ryssland och Polen, jämför Norge, St. melding.nr 12, sid. 95.

Som framgått är pälsdjursnäring förbjudet i Storbritannien. Därutöver finns det i Europa förbud mot pälsdjursnäringen i en delstat i Österrike, Niederösterreich. Även detta förbud skall vara på grund av syftet.

Från pälsdjursnäringens sida har till utredningen anförts att det vid förbudets tillkomst endast fanns en farm i Niederösterreich

I Nederländerna har ett förbud mot pälsdjursnäringen diskuterats ingående i motsvarigheten till riksdagen. Grunderna för förbudet skulle vara såväl syftesskäl som djurskyddsskäl. Ett förbud har dock inte införts. Däremot infördes på 90-talet som även i Sverige stränga krav för att hålla räv, vilket haft den effekten att antalet rävfarmar kraftigt minskat.

I Italien och Schweiz gäller stränga krav för att hålla såväl mink som räv. I Italien har fattats beslut om minkar skall ha tillgång till en två x två meter och minst 50 cm djup vattenbassäng. Denna bestämmelse träder i kraft den 1 januari år 2008. I Italien fanns det år 2001 30 pälsfarmer med en produktion på 235 000 minkskinn.

4 Etiska perspektiv – en analys

I detta kapitel skall etiska perspektiv på pälsdjurshållningen analyseras. Inledningsvis skall vi i 4.1 beskriva de etiska perspektiven och i avsnitt 4.2 sätts resonemangen i förhållande till den gällande lagstiftningen. Slutsatserna finns beskrivna i 4.3.

4.1 Etiska perspektiv

Etikbegreppet har analyserats i bl.a. betänkandet Etisk prövning av djurförsök, SOU 2002:86 sid. 73. Följande anges: ”Ordet etik härstammar från grekiskan och ordet moral från latin. Båda betyder vana, sedvänja, sed och bruk. ... En persons moral visar sig i hans eller hennes handlingar eller underlåtenhet att handla medan etiken är ett försök att på ett sammanhängande och systematiskt sätt utveckla principer för vad som är moraliskt rätt och orätt, kriterier på att handlingar är rätta och att motivera sådana principer och kriterier.” (G. Hermerén, Kunskapens pris, 2 uppl. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1996, s. 23-24.)

I den norska översynen som lantbruksdepartementet gjort, jämför kapitel 3, finns en genomgång av begreppet djuretik, St.meld.nr 12 (2002-2003) avsnitt 4.1.2, sid. 18-19. Bl.a. förs följande fritt återgivna resonemang om djurs moraliska status. Frågan om i vilken utsträckning hänsyn skall tas till djur är gammal och finns nämnd redan i gamla testamentet. I filosofin används ofta begreppet moralisk status för att ange vem som omfattas av moraliska regler. Moralisk status anger vem man skall ta hänsyn till vid en moralisk värdering. Den som är en moralisk aktör kan anses ha förmåga att förstå konsekvenserna av sina handlingar och välja sina handlingar i förhållande till moraliska regler. Man kan ha en moralisk status utan att vara en moralisk aktör. De flesta hävdar att människor alltid har en moralisk status oavsett om personen själv kan handla moraliskt. Det kan exempelvis röra sig om ett spädbarn eller en

dement person. Djur kan inte anses vara moraliska aktörer, men anses i många samhällen ha moralisk status.

Den svenska djurskyddslagstiftningen bygger på uppfattningen att djur har moralisk status och att hänsyn därför skall tas till deras behov. Dagens djurrättsaktivism bygger företrädesvis antingen på en jämlikhetsfilosofi, där människors och djurs upplevelse av bl.a. smärta skall leda till en jämlik etisk avvägning eller på en rättighetsfilosofi som framhåller djurs integritet och självständiga rätt till bl.a. liv.

Pälsdjursfrågan berörs huvudsakligen av två olika djuretiska infallsvinklar som kräver ställningstagande. Den ena infallsvinkeln handlar om hur djur ska behandlas och enligt svensk djurskyddslagstiftningen utgår vi från att djur skall skyddas från onödigt lidande och sjukdom. Här är djurens perspektiv och deras behov det centrala. De svenska djurskyddsbestämmelserna syftar till att skydda djuren som individer. Bestämmelserna grundar sig på ett etiskt ställningstagande att människan har moraliska skyldigheter mot djuren och skall ansvara för att de djur som hålls i människans tjänst behandlas väl. För pälsdjuren är den konkreta frågan om pälsdjurshållningen uppfyller tillräckliga djurskyddskrav, i det här fallet gällande bestämmelser i djurskyddslagen. Det som framförallt ifrågasatts är om det nuvarande bursystemet ger pälsdjuren möjlighet att bete sig naturligt.

Den andra etiska infallsvinkeln berör frågan om för vilket syfte människan får hålla djur. Utredningen vill ansluta sig till den analys som det danska djuretiska rådet gjort, jämför 3.1.2. Som framgår av analysen är den bakomliggande frågan för vilket syfte det är acceptabelt att föda upp djur. För pälsdjur skulle det innebära att frågan är om det av etiska skäl är acceptabelt att föda upp djur för att enbart använda skinnet. Det etiska problemet skulle i första hand aktualiseras om djuren föds upp med enbart skinnet som syfte. I de fall såväl köttet som skinnet används, exempelvis får, tycks det inte vara ett etiskt problem. Möjligen kan man dock tänka sig att det etiska problemet skulle kvarstå om skinnet skulle vara huvudsyftet, men köttet kunde användas som biprodukt. Det anförda betyder att problemet delvis handlar om resursetik, att en sådan användning uppfattas som resursslöseri. Det skulle vara slöseri att föda upp djur enbart för skinnets skull. I det avseendet är det människans perspektiv och inte djurens som är avgörande, eftersom man kan anse att skinnproduktion inte är lämplig användning oavsett hur bra djuren har det under sin livstid. De argument

som syftar till att ogiltigförklara skinnproduktionen som användningsområde, t.ex. att vi inte behöver päls utgår från människan. Det är också viktigt att notera att en avgörande beståndsdel är att päls betraktas som ett lyxföremål. Innebörden är alltså i första hand att pälsen skulle vara onödig, eftersom den kan ersättas av andra material. Det kan vidare vara så att det är av betydelse att päls historiskt associerats med överklass.

I debatten är det frågan om för vilket syfte det är acceptabelt att föda upp djur som ofta benämns som den etiska frågan. Vi vill anföra att detta i viss mån är missvisande, eftersom även djurskydd är en etisk fråga. Att värna om djuren är ett etiskt ställningstagande. I vårt samhälle anses människan ha moraliska skyldigheter mot djuren och skall därför behandla dem väl.

Det finns faktorer som komplicerar frågeställningarna. Inledningsvis är en försvårande faktor att det finns samband mellan djurskyddsfrågan och frågan om syftet med djurhållningen. Vissa bedömare hävdar exempelvis att det är mer förkastligt att föda upp djur enbart för skinnets skull om djuret dessutom lider i sin livstid. Som det danska djuretiska rådet anfört kan ett synsätt också vara att om det skall vara tillåtet att föda upp djur enbart för skinnets skull, så skall djuren under sin livstid ha det bättre än andra djur som föds upp för köttets skull. Det är också på det sättet att de båda frågeställningarna blandas samman. I ”The ethical Case against Fur farming” har 70 akademiker från olika länder argumenterat i denna riktning, Andrew Linzey, University of Oxford, 2002. Följande argument har bl.a. anförts:

1. Människor tjänar på att leva i ett samhälle som värnar om djuren.
2. Människan har särskilda moraliska skyldigheter mot djur. Djur kan inte ge sitt samtycke till en viss behandling. De kan inte ta tillvara sina rättigheter och är moraliskt oskyldiga. Djur kan inte ta ett moraliskt ansvar för sina handlingar och kan därför aldrig förtjäna en viss behandling. De är sårbara och försvarslösa och utlämnade till människan. Endast undantagsvis utgör djur ett hot mot människan.
3. Det är rättssystemets uppgift att försvara de svaga och sårbara, som exempelvis barn och djur.
4. Det finns ett samband mellan våld mot djur och våld mot exempelvis kvinnor och barn. Våldet mot djur är ett första tecken på våld som senare kan komma att utvecklas och rikta sig mot andra.

Argumenten skulle utgöra grund för att förbjuda pälsdjursnäringen på grund av att syftet skulle vara oacceptabelt. Det är dock uppenbart att argumenten även skulle utgöra skäl för ett väl fungerande djurskydd. Intressant att notera är också att många av argumenten motiveras genom vinster eller förluster från mänskligt perspektiv.

En annan faktor är att frågan för vilket syfte det är acceptabelt att föda upp djur inte alls bara har bäring för pälsdjur utan gäller alla djur. Det som då är svårt är att värdera de olika syftena. Till utredningen har t.ex. anförts att man på samma sätt som för pälsdjur även kan ifrågasätta syftet med tävlingsdjur. Detta syfte, sport och spel, skulle kunna anses än mer förkastligt än päls. Vidare skulle argumentet om att vi inte behöver päls även ha bäring för livsmedelsproduktionen. Sammantaget skulle därmed det förhållande att just skinnproduktionen skilts ut vara godtyckligt. Det har till utredningen också framförts farhågor om att förbud mot pälsdjursuppfödning på grund av syftet skulle kunna vara ett första steg mot ett generellt förbud att hålla husdjur, eftersom det som ovan anförts kan vara svårt att på objektiva grunder värdera de olika syftena.

Utredningens uppgift är vidare inte bara att avgöra om syftet med pälsdjurshållningen är acceptabelt eller inte, utan i uppdraget ligger även att möjligen föreslå lagstiftning. I dag föreligger redan självfallet för alla den möjligheten att göra en egen etisk bedömning om man önskar föda upp djur för ett pälssyfte eller om man vill köpa en sådan produkt och därmed bidra till pälsdjursnäringen. Utredningens uppdrag går dock längre, frågeställningen blir då om syftet med pälsdjursuppfödning är så fel att ett förbud är motiverat. Detta är betydligt mer långtgående än att bara göra en etisk bedömning. I den juridiska traditionen som reglerar rättsregler mellan människor är det t.ex. självklart att det finns en mängd etiska regler, men det finns bara förbud mot de mest klandervärda beteenden.

4.2 Djurhållningens syfte och gällande lagstiftning

Efter ovanstående analys uppkommer vidare den frågan om hur vår nuvarande lagstiftning ser ut. Vad gäller, finns det några etiska värderingar avseende syftet med viss djurhållning i den gällande lagstiftningen? Djurens skydd är i huvudsak lagreglerade i den tidigare redovisade djurskyddslagen. I denna anges inledningsvis att den avser vård och behandling av djur om de hålls i fångenskap. Därmed står det alltså klart att envar har en principiell rätt att hålla

de djur som omfattas av djurskyddslagen i fångenskap. En begränsning ligger endast i det förhållande att det exempelvis krävs tillstånd för att bl.a. yrkesmässigt eller i större omfattning föda upp hundar eller pälsdjur, för att använda hästar i ridskoleverksamhet eller för att använda djur som försöksdjur.

I djurskyddslagen finns i dag ingen allmän reglering för vilket ändamål det är tillåtet att hålla djur i fångenskap.

Därmed innebär lagstiftningen att djur i huvudsak får hållas för vilket syfte som helst, men endast på ett sätt så att skyddsreglerna är uppfyllda. Av djurskyddslagen följer endast att undantag gäller för en kategori, nämligen försöksdjur. För dessa är stadgat att de endast får användas som försöksdjur om det syfte som avses med verksamheten inte kan uppnås på annat sätt, verksamheten utformas så att djuren inte utsätts för större lidande än nödvändigt och det vid verksamheten inte används andra djur än som fötts upp för ändamålet. Användningen av djur för försöksändamål skall godkännas från etisk synpunkt av en djurförsöksetisk nämnd innan användningen påbörjas. Skälet till det är att det i användningen av försöksdjur ingår att djuren kan utsättas för lidande. I 2 § djurskyddslagen anges att försöksdjur inte anses vara utsatta för onödigt lidande och sjukdom vid användningen om denna har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Om den djurförsöksetiska nämnden bedömer att ett djurförsök skall godkännas får det eventuella lidandet eller sjukdomen inte anses onödigt. Det betyder alltså att skälet för att det skall ske en etisk bedömning för försöksdjuren är att djuranvändningen är av sådan karaktär att den kan innebära lidande och sjukdom. Vad gäller övriga djur finns inte någon möjlighet att göra undantag för det skydd som djurskyddslagen ger beträffande onödigt lidande och sjukdom. Mot denna bakgrund har det inte funnits något behov att reglera djurhållningen utifrån syftet med denna, vilket framgår av lagstiftningen.

4.3 Sammanfattning/Slutsatser

Pälsdjursfrågan innehåller två separata frågor, som båda har sin grund i etiska värderingar. Den ena frågan är om djurskyddet är tillräckligt, den andra frågan är om syftet med pälsdjurshållningen, att producera skinn, är acceptabelt.

För frågan om djurhållningens syfte är det människans perspektiv och inte djurens som är avgörande. Det finns dock samband

mellan de olika infallsvinklarna på det sättet att ett dåligt djurskydd skulle kunna göra det än mer tveksamt att föda upp djur för skinnets skull. Det är också så att frågorna blandas samman, exempelvis utgör många argument som avser djurhållningens syfte även skäl för ett väl fungerande djurskydd.

I dag innehåller djurskyddslagen, med undantag för försöksdjuren, ingen allmän bestämmelse om för vilka syften djur får hållas. Skälet till det skulle kunna vara att djurskyddslagen ger alla husdjur skydd mot onödigt lidande och sjukdom. För försöksdjuren gäller dock som ovan beskrivits särskilda bestämmelser.

Vår slutsats är att frågan om syftet med att hålla djur gäller alla djur och inte just bara pälsdjuren. Det är svårt att på objektiva grunder ange varför syftet med att hålla pälsdjur av etiska skäl skulle vara mer tveksamt än att exempelvis hålla tävlingsdjur.

5 Omfattningen och lokaliseringen av pälsdjursnäringen

5.1 Mink (avsnittet bygger på uppgifter från Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbundet)

Sedan en regeländring starkt försvårat uppfödningen av räv producerar medlemmarna i Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbundet enbart minkskinn.

Antalet minkfarmer, inberäknat en uppskattning av dem som inte är medlemmar i förbundet, är cirka 180 stycken för år 2003. Den totala produktionen är 1 300 000 skinn, vilket motsvarar 260 000 avelsdjur. Under de senaste tio åren har antalet farmer minskat men produktionen har bibehållits på nuvarande nivå. Kravet på ny avancerad arbetsbesparande teknisk utrustning har medfört för höga investeringskostnader för mindre farmer, varför dessa i stället valt att avveckla.

Minkuppfödningen har en bred geografisk spridning och finns i dag från Lycksele till södra Skåne. Minkuppfödningen är en glesbygdsnäring och är aldrig belägen i eller nära större tätorter. Storleken på farmerna är varierande. En medelfarm som normalt drivs som familjeföretag omfattar 1 300 avelsdjur motsvarande en produktion på 6 500 skinn. I övrigt finns variationer i storleken från en produktion på 2 000 till 60 000 skinn.

Eftersom näringen under ett verksamhetsår är indelat i olika arbetskrävande perioder behövs utöver fast anställd personal även tillfälligt anställda. Utan att ha fått redovisa det exakta antalet uppskattas antalet årsanställda till 900 personer.

Inom vissa områden finns av tradition en koncentration av näringen. En tredjedel av näringen är belägen på Listerlandet i Sölvesborgs kommun. Övriga sådana områden är Skara, Jönköpings län och tidigare Kristianstads län. En koncentration utgår inte enbart från antalet farmer utan även från hur stor produktionen är. Produktionen är en faktor som påverkar antalet sysselsatta. Enbart en av de större farmerna kan ha ett tiotal anställda.

I följande kommuner är antalet farmer och produktion betydande, Sölvesborg, Skara, Kristianstad, Simrishamn, Svenljunga, Värnamo och Eksjö. I dessa kommuner har även binärings en utkomst från näringen.

Till näringen räknas också två medlemsägda foderkök. Dessa är belägna i Sölvesborgs respektive Svenljunga kommuner. Tillsammans har de ett 20-tal anställda.

5.2 Chinchilla (avsnittet bygger på uppgifter från Föreningen Svensk Chinchilla)

Antalet chinchillafarmer för skinnproduktion inberäknat dem som inte är medlemmar i förbundet uppskattas till ca 15 stycken. Ett flertal är inte medlemmar i Föreningen Svensk Chinchilla p.g.a. hot och trakasserier som i dag förekommer från djurrättsaktivister.

Under de senaste 10 åren har antalet farmare minskat kraftigt men produktionen av skinn har inte minskat i samma grad, den enskilda farmen har blivit större.

Antalet avelshonor uppgår till ca 1 200, som årligen föder ca två ungar var. Därutöver finns det uppskattningsvis ca 200 avelshanar. Det produceras ca 2 000 skinn om året.

I dag finns det farmare i stort sett bara söder om Dalälven och de tre större områdena är, Blekinge, Skaraborg & Halland. Det finns ca 15 deltidsarbetande personer inom näringen.

Foder tillverkas i Sverige efter ett specialkomponerat recept från Danmark. Dessutom importerar och distribuerar näringen även specialsand som säljs över hela landet.

6 Grundlagsfrågor –

Av professorn och f.d. justitierådet Bertil Bengtsson

6.1 Inledande anmärkningar

Om utredningen kommer till resultatet, att pälsdjursnäringen bör förbjudas eller inskränkas, uppkommer vissa grundlagsfrågor som här skall behandlas. Som framgår av fortsättningen blir rättsläget olika om en sådan lagstiftning grundas på djurskyddshänsyn eller på etiska hänsyn avseende djurhållningens syfte; det är dock svårt att hålla isär dessa grunder.

Ett förbud eller inskränkning kan medföra dels att pälsfarmare måste upphöra med eller inskränka sin näring, dels att deras fastigheter – alltså pälsfarmer – mestadels väsentligt minskar i värde och i vad mån pälsfarmarna då har rätt till ersättning för sin förlust. Frågan blir i vilken utsträckning en sådan lagstiftning är möjlig enligt grundlagen.

6.2 Lagregler

Tre bestämmelser i regeringsformen (RF) får direkt betydelse i sammanhanget: reglerna i 2 kap. 18 § om egendomsskydd, reglerna i 2 kap. 20 § om skydd för närings- och yrkesfrihet och den bestämmelse i 2 kap. 23 § som införlivar den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) med svensk lagstiftning.

Bestämmelserna om egendomsskydd innebär bl.a. att det allmänna inte får inskränka användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen (2 kap. 18 § 1 st.) och att i sådant fall ersättning ”för förlusten” skall utgå, bl.a. till den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad så att ”pågående markanvändning inom berörd del av fastighet avsevärt försvåras eller skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av

fastigheten”. Det tilläggs att ”ersättningen skall bestämmas enligt grunder som anges i lag”. (Se 2 kap. 18 § 2 st.) Även om den diskuterade lagstiftningen inte tar direkt sikte på fastighetens användning, får den omedelbara konsekvenser i detta avseende, och grundlagsparagrafen bör därför bli aktuell.

I 2 kap. 20 § RF sägs, att begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag. Här förekommer inte någon regel om rätt till ersättning för den som lider skada genom ingreppet.

Enligt 2 kap. 23 § RF får lag eller annan föreskrift inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen. Denna föreskriver inte direkt skydd för näringsrätten. I sammanhanget får konventionens regler om egendomsskydd betydelse. I art. 1 i första tilläggsprotokollet till konventionen sägs att varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser (första stycket). I artikelns andra stycke tilläggs emellertid bl.a., att dessa bestämmelser inte inskränker en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse. Som framgår av fortsättningen (5 nedan) kan dessa bestämmelser påverka möjligheten till en lagstiftning om pälsdjursnäringen.

I EG:s stadga av år 2000 om de grundläggande rättigheterna berörs däremot näringsrätten. I art. 16 sägs att näringsfriheten skall erkännas i enlighet med gemenskapsrätten samt nationell lagstiftning och praxis. Stadgan anses inte utgöra någon del av EG-rätten i vanlig mening och betraktas inte som juridiskt bindande; det är oklart i vad mån den ändå kan få betydelse i sammanhanget.¹

6.3 Angelägna allmänna intressen

Som framgått kräver grundlagen för både inskränkning i markanvändningen och begränsningar i näringsrätten att de motiveras av ”angelägna allmänna intressen”. Detta skulle alltså vara nödvändigt

¹ Jfr Abrahamsson i Svensk juristtidning 2002 s. 363 f, 372 ff och Eva Edvardsson, Konkurrenslagen och konkurrensbegränsande offentliga regleringar (2003) s. 104 f med hänvisningar.

för den lagstiftning som diskuteras, vare sig ersättning skulle ges för ingreppet eller ej. Det citerade uttrycket är inte lättolkat, och förarbetena till bestämmelserna (som båda tillkom år 1994) ger inga klara besked om vad man tänkt på för intressen. Det gäller både fri- och rättighetskommitténs förslag till bestämmelse (SOU 1993:40) och propositionen med förslag till ändringar i grundlagen (prop. 1993/94:117).

Såvitt angår ingrepp i egendom framgår av motiven till 2 kap. 18 § RF att man bl.a. tänkt på miljöhänsyn; vidare nämns inskränkningar i form av bl.a. byggnadsförbud och användningsförbud, utan att man gått in på vad som sådana förbud skulle grundas på. Samtidigt framhölls att vad som är ett angeläget allmänt intresse måste bedömas från fall till fall och till slut ”måste i viss mån bli föremål för en politisk värdering där hänsyn då även måste tas till vad som är godtagbart från rättssäkerhetssynpunkt i ett modernt och demokratiskt samhälle”. Uttrycket sades också anknyta till Europakonventionen (där det dock bara krävs att ingreppet sker ”i det allmännas intresse”, jfr 2 ovan).² Som framgår av fortsättningen är det troligt att värderingen kan påverkas bl.a. av frågan om den enskilde är berättigad till ersättning för ingreppet eller ej (jfr 6 nedan).

När det gäller ingrepp i näringsverksamhet och liknande – alltså enligt 2 kap. 20 § RF – anges i propositionen att syftet skall vara att ”skydda något från samhällets synpunkt skyddsvärt intresse”, och att tillåtna inskränkningar i varje fall måste röra något som tar sikte på vissa intressen som nämnts i kommittéförslaget: säkerhets-, hälsovårds- och arbetarskyddsintressen samt frågor om näringsidkarens kompetens eller ekonomiska förhållanden. I kommitténs betänkande nämns också bl.a. miljöhänsyn. Enligt propositionen skall dock det slutliga ställningstagandet också enligt denna paragraf göras från fall till fall i enlighet med vad som kunde vara acceptabelt i ett demokratiskt samhälle.³

Om ingrepp av etiska skäl sägs ingenting i dessa förarbeten. Som framgår har de exempel på allmänna intressen som ges inte mycket likhet med de skäl som brukar anföras till stöd för ingrepp mot pälsdjursnäringen. Europakonventionens krav på allmänna intressen skall behandlas senare (5 nedan).

² Se om det sagda prop. 1993/94:117 s. 15 f, 48 f. Märk att propositionen framlades av den borgerliga regeringen, fast den grundades på en kompromiss med socialdemokraterna i fri- och rättighetskommittén (SOU 1993:40).

³ Se prop. 1993/94:117 s. 16, 48 f; jfr SOU 1993:40 A s.118. Konstitutionsutskottet hade inget att tillägga som här har intresse, se 1993/94:KU 24 s. 29, 34 f.

Angående rättspraxis kan sägas att i varje fall när det gäller intrång i egendom uttrycket ”angelägna allmänna intressen” fått en vidsträckt tolkning (se NJA 1996 s. 110, angående ändring av servitut enligt fastighetsbildningslagen). Rättsfallet rör emellertid tillämpning av en lagstiftning från tiden före grundlagsändringen och lär ha begränsad betydelse i frågan om en ny lag stämmer med grundlagen.

I vissa senare lagstiftningsärenden har man tagit fasta på motivuttalandet om att det avgörande i sista hand skulle vara en politisk värdering; det gäller lagen (1997:1320) om kärnkraftens avveckling och lagen (2000:592) om viltvårdsområden, vilka båda kritiserades på grund av påstådda ingrepp i äganderätten.⁴

6.4 Intressen bakom lagstiftningen

Om den nu aktuella lagstiftningen skulle kunna grundas på djurskyddsintressen i vanlig mening skulle den sannolikt vara väl förenlig med grundlagen, såvitt gäller intrång i egendom – alltså vid tillämpning av 2 kap. 18 §. Sådana skäl ligger nära de miljöhänsyn som omtalas i motiven som exempel på vägande allmänna intressen. Som nämnt omtalas miljöhänsyn även i förarbetena till 2 kap. 20 § som ett sådant intresse, liksom hälsovårdsintressen. Sannolikt får vissa angelägna djurskyddskrav anses falla inom området för denna paragraf utan att man behöver ta upp frågan om politiska värderingar i sammanhanget.

Mera problematiskt är om en lagstiftning grundad på etiska hänsyn som har att göra med djurhållningens syfte skulle stämma med grundlagsreglerna. I och för sig hindrar lagtexten inte detta, och hänvisningen till politiska värderingar när det gäller ingrepp i egendomsskyddet tycks omfatta alla möjliga intressen som kan betraktas som angelägna från allmän synpunkt, om de anses angelägna för en tillräckligt stor del av befolkningen. Motiven till 2 kap. 20 § är emellertid annorlunda utformade. Enligt dem begränsas faktiskt de allmänna intressen som kan åberopas som skäl för ingrepp mot en näringsverksamhet, och ingen av de nämnda intressena ens närmar sig etiska skäl av det angivna slaget. Motivuttalandena ger inget stöd för att en lagstiftning på denna grund skulle stämma med grundlagsregelns syfte.

⁴ Se om kärnkraftsavvecklingen NJA II 1997 s. 338, 341 f och 1997/98:NU 5 bl.a. s. 46 samt om viltvårdsområden 1999/2000 MJU 17 s. 12 ff och bilaga 3, jfr prop. 1999/2000:73 s. 30 ff.

Det kan visserligen sägas, att det inte är grundlagsmotiven utan lagtexten som är avgörande; motiven till 1994 års lagstiftning är för övrigt relativt knapphändiga – det vanliga när de grundas på en politisk kompromiss – och har utsatts för kritik i andra avseenden. Å andra sidan anser man ofta att rättighetsreglerna i grundlagen i tvivelsmål skall tolkas till den enskildes förmån, något som bl.a. framhållits av Lagrådet i förarbetena till miljöbalken.⁵ Det gäller nu inte en lagstiftning som skall tillgodose mänskliga rättigheter eller miljön, utan den skall ta tillvara speciella etiska hänsyn vilkas betydelse dessutom lär vara omstridd. Grundlagsenligheten av ett ingrepp av denna typ har inte tidigare prövats vare sig i ett lagstiftningsärende eller i rättspraxis. – Sannolikt kan emellertid ett ingrepp vara lättare att acceptera bl.a. om ersättning utgår till de drabbade (se 6 nedan).

6.5 Europakonventionens regler

Vad sedan angår Europakonventionens regler om egendomsskydd, krävs som nämnts för ingrepp av det aktuella slaget att de skall vila på respekt för den enskilds egendom och ske i överensstämmelse med det allmännas intresse (däremot inte "angelägna" allmänna intressen). Av betydelse är här den s.k. proportionalitetsprincip som Europadomstolen ofta tillämpat på senare år. Ett ingrepp i enskild rätt måste stå i proportion till det allmänna intresse som motiverar ingreppet. Principen framgår inte av konventionstexten rörande egendomsskydd, som enligt ordalagen knappast ger ett starkare skydd än regeringsformen. Man får dock räkna med att svenska domstolar idag fäster vikt vid ett sådant proportionalitetsresonemang, vilket ofta tillämpas bl.a. av Regeringsrätten.⁶ Här kan särskilt erinras om det s.k. Barsebäcksmålet (RÅ 1999 ref. 76), där Regeringsrätten ansåg en kontroversiell lagstiftning om kärnkraftens avveckling godtagbar från proportionalitetssynpunkt bl.a. då ersättning utgick enligt expropriationsregler.

En fråga är här, hur pass tungt etiska överväganden om djurhållningens syfte väger enligt konventionens och Europadomstolens synsätt. I den omfattande diskussion och rättspraxis som förekom-

⁵ Se prop. 1997/98:45 II s. 513 f.

⁶ Jfr härom Nergelius, Förvaltningsprocess, normprövning och Europarätt (2000) s. s. 89 ff med åtskilliga hänvisningar. Proportionalitetsregelns innebörd diskuteras närmare särskilt i RÅ 1999 ref. nr 76. Se vidare nyligen Sterzel i Fågelperspektiv på rättsordningen. Vänbok till Staffan Westerlund (2002) s. 319 ff.

mit i frågan tycks sådana hänsyn inte ha blivit aktuella. Det allmänna intresset har beskrivits som något objektivt mätbart, vars kännetecken är att det gynnar en angelägen grupp i samhället eller angeläget statsintresse som tar över det enskilda intresset.⁷ Det är tveksamt, om sådana skäl som skulle ligga bakom den diskuterade lagstiftningen skulle anses så vägande att de uppfyller proportionalitetskravet. – Vad angår kravet på respekt för den enskildes egendom tycks denna bestämmelse knappast ha blivit aktuell i jämförliga sammanhang.⁸

Det bör dock framhållas att Europadomstolens bedömningar inte alltid är så lätta att förutse och att med all sannolikhet det får väsentlig betydelse också för denna domstol, i vad mån de enskilda gottgörs med ersättning. Om kompensationen är generös kan även långtgående ingrepp tänkas bli godtagna.

Beträffande skyddet för närings- och yrkesfrihet innehåller konventionen som sagt inte någon särskild regel. Ett tillstånd att bedriva en viss verksamhet anses dock som en sorts rätt till egendom, vilken kan göra det möjligt att åberopa bestämmelserna om egendomsskydd.⁹ Också här skulle man alltså få ta hänsyn till proportionalitetskravet. Eventuellt kan ett tillstånd enligt 16 § djurskyddslagen ha en sådan effekt. Även här är det tveksamt hur man skulle se på ett förbud som väsentligen grundas på etiska överväganden avseende djurhållningens syfte. Om en verksamhet ansetts godtagbar från djurskyddssynpunkt men ändå förbjuds eftersom syftet inte betraktas som acceptabelt kan det med konventionens synsätt ligga nära till hands att anse innehavarens rättigheter kränkta, i vart fall om inte han får någon kompensation.¹⁰

6.6 Rätten till ersättning

Ersättningsfrågan förefaller alltså ha väsentlig betydelse i sammanhanget. Grundlagen behandlar rätten till ersättning bara i 2 kap. 18 § andra stycket. Bestämmelsen (återgiven i 2 ovan) tillkom i den nu aktuella delen år 1994. När den talade om ersättning vid vissa inskränkningar i användningen av mark eller byggnad avsågs närmast

⁷ Se Karin Åhman, *Egendomsskyddet*, (2000) s. 260 ff med en utförlig redogörelse rörande principens tillämpning.

⁸ Se Karin Åhman, a.a. s. 227 ff.

⁹ Se Karin Åhman, a.a. s. 174 ff med åtskilliga hänvisningar.

¹⁰ Här har inte berörts EG-stadgan; som påpekats ovan (3) nämner den näringsfriheten, men det ovisst om detta kan ha någon betydelse i sammanhanget. Förhållandet understryker dock att lagstiftaren bör iakta viss försiktighet med inskränkningar i näringsrätten.

mark- eller byggnadsreglerande bestämmelser i naturvårds- och byggnadslagstiftningen, där liknande formuleringar användes.¹¹ Grundlagsregeln fick emellertid en utformning som täckte åtskilliga andra ingrepp, något som medfört problem särskilt när miljöbalken antogs i riksdagen. Av särskilt intresse är att Lagrådet för sin del menade, att regeln i enlighet med ordalagen gav rätt till ersättning vid ingrepp i all möjlig markanvändning förutsatt att denna varit laglig, medan regeringen och riksdagsmajoriteten ansåg att – enligt en traditionell princip inom miljörätten – ersättning inte behövde föreskrivas när en laglig verksamhet får inskränkas av miljöskäl. Härvid åberopades motiven till 1994 års grundlagsändring.¹² Det råder på detta vis en konflikt i fråga om grundlagens tolkning, vilken kan bli avgörande för rätten till ersättning.

Av naturliga skäl berördes inte ingrepp grundade på djurskyddshänsyn i sammanhanget – sådana frågor behandlas ju inte i miljöbalken. Det kan emellertid ligga nära till hands att anlägga ett liknande synsätt i detta fall, förutsatt att fastigheten på grund av den nya lagstiftningen inte längre kan användas som tidigare och ägaren därför gör en ekonomisk förlust. Intresset av ett effektivt djurskydd lär idag anses väl jämförligt med intresset av en god miljö. Det innebär att – med riksdagsmajoritetens ståndpunkt – någon ersättning i vart fall inte behöver utgå till verksamheter som får inskränkas därför att de inte uppfyller djurskyddslagens krav. Om däremot en ny lagstiftning skulle medföra nya krav på pälsfarmer som tidigare bedrivits på lagligt vis, är det möjligt att i varje fall med Lagrådets synsätt utövarna skulle bli berättigade till ersättning enligt grundlagen. Men det förutsätter att pågående användning av fastigheten avsevärt försvåras.

Läget blir ett annat, om man däremot förbjuder eller inskränker pälsdjursnäringen av etiska skäl som avser syftet med djurhållningen. Om detta medför en betydande inskränkning i fastighetens aktuella användning, talar åtskilligt för att ägaren är berättigad till ersättning för sin förlust; grundlagen tyder direkt på detta, och det är svårt att finna någon allmän rättsprincip att fastighetsägare skulle få godta inskränkningar i fastighetens användning som bara kan grundas på speciella etiska överväganden – inte exempelvis säkerhets- eller miljöhänsyn. En ersättningskyldighet lär vara väl förenlig med tankegångarna bakom miljöbalkens ersättningsregler. Visserligen har man traditionellt inte gett ersättning för generella inskränk-

¹¹ Prop. 1993/94:117 s. 17 f.

¹² Se härom senast SOU 2000:19 s. 93 ff.

ningar av rådigheten över egendom som grundas på ny lagstiftning¹³, men dessa principer utbildades före grundlagsregelns tillkomst och införlivandet av Europakonventionen, och det är tvivelaktigt i vad mån de alltjämt kan åberopas. Det kan för övrigt framhållas att ett förbud mot pälsfarmar riktat sig mot en speciell, relativt begränsad grupp av företagare, och förbudets generella karaktär är därför inte så utpräglad. – Möjligen kan man också här hänvisa till vad som förekom vid lagstiftningen om kärnkraftens avveckling, fast denna naturligtvis rörde helt andra värden än en avveckling av pälsfarmar. Som syfte med denna lagstiftning åberopades varken säkerhets- eller miljöskäl utan att en omställning skulle ske för övergång till ett ekologiskt hållbart energisystem¹⁴, och i detta fall ansågs det naturligt att ersättning utgick. Motiveringen ligger inte alltför långt från de åberopade skälen till förbud mot pälsfarmar.

Om en lagstiftning på etisk grund avseende djurhållningens syfte skulle genomföras utan att någon rätt till ersättning föreskrivs, är det tänkbart att ersättningskrav kan framställas med hänvisning enbart till 2 kap. 18 § regeringsformen – något som bl.a. Lagrådets nämnda uttalanden tyder på. En sådan ersättning torde i vart fall kunna omfatta gottgörelse för investeringar och andra nedlagda kostnader som nu blir onyttiga.¹⁵

Som framgått saknas en motsvarande ersättningsregel för fallet, att visserligen pälsdjursverksamheten får inskränkas eller upphöra men fastigheten där verksamheten bedrivs inte minskar i värde; 2 kap. 20 § RF innehåller ju inte någon ersättningsregel (jfr 2 ovan). Emellertid bör än en gång framhållas, att frågan om ersättning utgår kan få betydelse vid bedömningen om tillräckligt angelägna allmänna intressen talar för ingreppet; det skulle stämma väl bl.a. med grundlagsmotivens hänvisningar till rättssäkerhetssynpunkter. I alla händelser gäller detta, om man med Europadomstolens synsätt kräver att ingreppet skall stå i proportion till det enskilda intresset. Sannolikt kan ett ingrepp på sådana etiska grunder som här har diskuterats anses grundlagsenligt bara om compensation utgår till pälsfarmarna. Även om ingreppet grundas på djurskyddshänsyn kan en ersättningsskyldighet göra lagstiftningen lättare att acceptera

¹³ Jfr Bengtsson, *Ersättning vid offentliga ingrepp II* (1991) s. 97, 116, 350.

¹⁴ Se NJA II 1997 s. 338.

¹⁵ Se Lagrådets uttalanden i prop. 1997/98:45 II s. 516 och NJA 1989 s. 20; jfr om ersättningens storlek Bengtsson i *Festskrift till Gunnar Karnell* (1999) s. 14 f (angående ingrepp av miljöskäl).

från grundlagssynpunkt, särskilt om Lagrådets syn på grundlagens innebörd skulle bli avgörande.¹⁶

6.7 Ersättningens storlek

Rörande storleken av en eventuell ersättning bör slutligen framhållas, att grundlagsregelns formulering ”ersättning för förlusten” inte innebär att full ersättning för uppkommen skada måste utgå, även om detta är huvudregeln. I vart fall duger inte en rent symbolisk ersättning till de skadelidande.¹⁷ Om man anser ersättning utan vidare följa av grundlagens regler, är det naturligt att inrikta sig på full kompensation för hinder i den lagliga användningen av fastigheten. Däremot har lagstiftaren större frihet om det bara gäller att göra ingreppet mera acceptabelt från pälsdjursnäringens synpunkt. I så fall bör man kunna göra en mera allmän bedömning, vad som kan vara en lämplig och skälig ersättning.

¹⁶ Jfr om det nu sagda även Karin Åhman, a.a. s. 275 ff, 361 ff och SOU 2000:19 s. 83 ff med hänvisningar.

¹⁷ Jfr Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp I (1986) s. 148ff, 161 f med hänvisningar och prop. 1996/97:176 s. 163 f.

7 Minknäringens miljöeffekter

I detta kapitel skall minknäringens miljöeffekter beskrivas. Utredningen kommer att mycket översiktligt utveckla miljöeffekterna. Vad gäller miljökonsekvensbeskrivning av pälsdjursnäringen vill vi hänvisa till ansvariga myndigheter.

Pälsdjursuppfödningen tillhör sådan verksamhet som enligt miljöbalken klassas som miljöfarlig. Det innebär att det krävs tillstånd från länsstyrelsen eller anmälan till kommunen. För minkfarm med mer än 2 000 avelshonor skall tillstånd sökas hos länsstyrelsen och anmälan skall göras till kommunen avseende farm med färre än 2 000 avelshonor. Prövningen inför ett tillstånd är omfattande eftersom alla åtgärder som kan skada eller vara till olägenhet för människors hälsa eller miljön följer miljöbalkens hänsynsregler. Det innebär att hos farmare som har tillstånd respektive anmält sin verksamhet har sådan hänsyn tagits.

7.1 Positiva miljöeffekter

Minkuppfödningen ingår i ett kretslopp. I fodersammansättningen ingår bl.a. kyckling-, fisk- och slaktbiprodukter. Totalt använder minknäringen 18 000 ton från kycklingindustrin, 15 000 ton från fiskeindustrin och 9 000 ton från slaktindustrin om året. Dessutom ingår ca 6 500 ton inhemsk spannmål, inkluderade överskott av potatisprodukter, vetekli, vetegrodd och andra livsmedelsbiprodukter samt köttmjöl. Ingen utav dessa produkter avser sådant som annars används till humanföda eller till andra djur.

Framförallt kycklingindustrin har uttryckt farhågor för möjligheterna till annan avsättning för sina biprodukter än till minknäringen. Med en enkel beräkning kan merkostnaderna för annan form av hantering, t ex destruktion, beräknas till 30 miljoner kronor. En inte oväsentlig ökad samhällskostnad eftersom den drabbar konsumentledet.

Minkgödseln är innehållsmässigt av sådan kvalitet att den är mycket attraktiv för lantbruket. Det innebär att minkgödseln medverkar till att minska behovet av handelsgödsel.

7.2 Negativa miljöeffekter

I områden där det finns en tät koncentration av lantbruksdjur kan det bli aktuellt med extra hänsynstaganden i tillståndsgivningen avseende hanteringen av gödseln. Detta är inte ett problem som är specifikt för minkar utan gäller alla djur. Det avser såväl gödsel på marken under burarna som kraven på tillräckliga spridningsarealer. Av Sveriges Pälsdjursuppfödare Riksförbunds (SPR:s) medlemsmatrikel framgår att det i landet förekommer ett sådant område, nämligen på Listerlandet i Sölvesborgs kommun, där ett stort antal farmer är koncentrerade till ett begränsat område. Området har även hög koncentration av annan animalieproduktion.

För närvarande pågår en diskussion med länsstyrelsen i Blekinge och ett antal farmare om vilka riktlinjer tillstånden skall omfatta för att minska risken för kväve- och ammoniakutsläpp. Det är dock ännu inte helt klarlagt i vilken utsträckning det är minknäringen eller annan verksamhet som bidrar till ökade kväveutsläpp i naturen. Ett särskilt projekt kommer därför att påbörjas där speciella mätstationer upprättas för att över tiden följa upp minkuppfödningens påverkan. Om det bekräftas att utsläppen är för stora finns det möjlighet att vidta alternativa åtgärder.

Den stora produktionen i Sölvesborgs kommun medför problem att få tillräckliga arealer till avsättning av gödseln. Blekingeföreningen har därför startat en särskild organisation benämnd gödselpoolen där merparten av deras medlemmar är anslutna. Ett samarbetsavtal har upprättats mellan gödselpoolen och Blekinge läns Hushållningssällskap. Sällskapet har åtagit sig att förmedla gödsel till områden där det förekommer mindre antal husdjursuppfödare. Farmerna i Sölvesborg bidrar därmed till en minskad övergödning i detta djurtäta område. Förflyttning och spridning av gödsel kan dock öka riskerna för spridning av sjukdomsframkallande virus och bakterier om inte gödseln hygieniserats korrekt. Detta gäller även minkgödsel.

8 En möjlig anpassning av pälsdjursnäringen till djurskyddslagen

I detta kapitel skall vi presentera våra slutsatser om pälsdjursnäringen och djurskyddslagen. I 8.1 anger vi vad som enligt vår uppfattning skulle krävas för att pälsdjursnäringen skulle uppfylla djurskyddslagen. I 8.2 analyserar vi om det är möjligt att genomföra nödvändiga förändringar. I 8.3 anger vi vilka konsekvenser förändringarna skulle få för näringen. Slutligen presenterar vi våra slutsatser om förutsättningarna att bibehålla pälsdjursnäringen ur ett djurskyddsperspektiv i 8.4.

8.1 Vad krävs för att djurskyddslagen skall vara uppfylld ?

Som framgått av kapitel 2 består den nuvarande pälsdjursnäringen i Sverige av uppfödning av mink eller chinchilla. Mink är i särklass det vanligaste djuret i sammanhanget. Under 8.1.1 anges förutsättningar för att minknäringen skall uppfylla djurskyddslagen och i 8.1.2 behandlas chinchillanäringen.

8.1.1 Vad krävs för att minknäringen skall uppfylla djurskyddslagen ?

Utredningen har i kapitel 2 analyserat ett flertal rapporter om minkens välfärd. Underlaget ger en samstämmig bild. Inledningsvis finns det en enighet om att minkarnas fysiska hälsa inte skulle utgöra ett problem. Hälsotillståndet hos svenska minkar är gott.

I stället ger det bakomliggande materialet en samstämmig bild om att problemet med minkarna är att de i alltför hög grad utövar stereotypier. Det stereotypa beteendet skulle i huvudsak förekomma vintertid då djuret hålls enskilt i bur och utfodras restriktivt. I rapporterna förklaras den nuvarande burmiljön och utfodringsrutiner

utgöra det huvudsakliga skälet för det stereotypa beteendet. Det som orsakar det stereotypa beteendet är inte den begränsade ytan i sig utan att burmiljön inte erbjuder tillräcklig stimulans.

Enligt 4 § djurskyddslagen skall djur hållas och skötas i en god djurmiljö och ges möjlighet att bete sig naturligt. Utredningen har i sin juridiska analys under 2.2.1 tolkat termen naturligt beteende på det sättet att innebörden är att djur skall ges möjlighet att utöva sina biologiska beteendebehov. Vilka dessa är kan dock i viss mån vara oklart. Inledningsvis skulle stå klart att tillgång till mat, vatten och en lya skulle vara biologiska beteendebehov för minkar. Av lagförarbeten kan utläsas att minkens rörelsebehov också kan vara ett sådant behov. Vidare anges i förarbeten att ett djurs biologiska beteende får avgöras utifrån erfarenheter och vetenskapliga rön. Från forskare har anförts att det är svårt att definiera biologiska beteendebehov på ett positivt sätt. I stället skulle man behöva dra slutsatsen från motsatt håll, om ett djur inte ges möjlighet att utöva sina biologiska beteendebehov uppvisar det stresssymptom, som t.ex. ett stereotypt beteende.

Det anförda innebär att minkens stereotypa beteende indikerar att den inte har möjlighet att fullt ut bete sig naturligt och äta sig mätt. Vilket beteende den inte kan utöva är enligt utredningens uppfattning fortfarande oklart. Det finns än så länge endast en samstämmig uppfattning om att burmiljön inte är tillräckligt stimulerande. Därmed finns indikationer om att 4 § djurskyddslagen inte skulle vara uppfylld för minknäringen.

Det är viktigt att notera att utredningens slutsatser skiljer sig från Jordbruksverkets ställningstaganden i sin rapport den 9 april 2002. Verket drar i den rapporten inledningsvis samma slutsatser som utredningen, att mink i många undersökningar uppvisar en hög grad av stereotypier, vilket skulle indikera att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld vad avser djurmiljö och minkens möjlighet att bete sig naturligt. Därutöver drar dock verket den slutsatsen – med hänsyn till den kunskap som finns i dag – att ett system som tillgodoser minkars behov av sim- och badvatten bör utvecklas.

Utredningen anser att denna slutsats var för långtgående. Jordbruksverkets underlag för slutsatsen var EU-rapporten. Avsikten var ursprungligen att rapporten skulle utgöra ett underlag för ett direktiv. Till expertorganet kopplades vid rapportens utarbetande en forskargrupp bestående av åtta forskare, bl.a. Georgia Mason från Oxfords Universitet och Vivi Pedersen från Köpenhamns Universitet. Georgia Masons forskning om minkar finns intagen i

rapporten. Enligt verket visar denna att minkar under experimentella förhållanden är beredda att arbeta hårt för att få tillgång till vatten. Vidare hade verket beaktat Sveriges Veterinärmedicinska Sällskaps (SVS) rapporter. I SVS:s rapporter dras dock endast den slutsatsen att det inte är visat att minken behöver vatten i större mängder för att vistas i eller sysselsätta sig med. Det är inte heller visat att minken inte behöver vatten. Därmed skulle alltså EU-rapporten vara det enda stödet för slutsatsen om att minkar bör ges tillgång till simvatten. I EU-rapporten anges som slutsats att minken i en studie uttryckt ett starkt önskemål om att få simma och att den vanliga minkburen inte tillgodoser viktiga behov. Detta betyder enligt uppgift från ordförande i den kommitté som skrev rapporten, Per Jensen, inte att minken har ett biologiskt behov av att simma. Vidare modifierades EU-rapportens slutsats av den forskargrupp som bistått med sakkunskap. Den reserverade sig mot EU-rapportens slutsatser och menade att rapporten blivit negativt vinklad mot pälsdjursnäringen av politiska skäl. Den framför att forskargruppens slutsats endast var att brist på simvatten för mink kan vara ett möjligt välfärdsproblem och att forskningen ännu inte kommit fram till en enhetlig ståndpunkt. Enligt forskargruppen hade dock denna slutsats i slutrapporten ändrats till en slutsats om att ett passande system med simvatten måste skapas. Vidare skall påpekas att EU-kommissionen meddelat att den inte under den närmaste tiden kommer att lägga fram ett direktiv. Från Astrid Thors, vice ordförande för framställningsutskottet i parlamentet, sida har på fråga också anförts att EU:s rapport i inget skede skulle kunna utgöra grund för ett direktiv.

Sammantaget menar utredningen att underlaget inte möjliggör en sådan långtgående slutsats om att minkars behov av simvatten måste tillgodoses för att 4 § djurskyddslagen skall vara uppfylld. EU-rapportens slutsats är inte att simning är ett biologiskt behov. En avgörande faktor för bedömningen är vidare att den sakkunniga forskargrupp som bistått vid utarbetande av EU-rapporten uttryckligen reserverat sig mot en sådan tolkning.

Därefter har det dessutom skett en utveckling. Enligt uppgift från Köpenhamns Universitet har det efter EU-rapportens publicering i december 2001 uppstått en enighet bland forskare om att simning inte skulle vara ett biologiskt behov. Vivi Pedersen, Köpenhamns Universitet, var alltså en av forskarna i gruppen som stod för sakkunskapen vid utarbetandet av EU-rapporten. Hon har anført att om gruppen redan vid EU-rapportens publicering haft

tillgång till den forskning som finns i dag, hade forskargruppens slutsats inte varit att avsaknaden av vatten kan vara ett möjligt problem utan att simning inte är ett biologiskt behov hos minkarna. Georgia Mason och Per Jensen har instämt i att det ännu inte är bevisat att simning skulle vara ett biologiskt behov. I stället är tillgång till badvatten enligt dem en kraftfull miljöberikning.

Sammanfattningsvis är det därför utredningens slutsats att minkens stereotypa beteende indikerar att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld. Skälet för det stereotypa beteendet skulle vara att burmiljön inte erbjuder tillräcklig stimulans och att djuren utfodras restriktivt under vissa delar av året. Det nuvarande kunskapsläget ger inte stöd för en slutsats om att simning är ett biologiskt beteendebehov hos minkar.

Det kan också påpekas att minkarnas situation nyligen utretts i våra grannländer. I Norge, jämför 3.2, har Lantbruksdepartementet i december 2002 gjort en översyn av all djurhållning i landet. Det anges för mink att de skall hållas i driftssystem som bättre tillvarar djurens beteendebehov. Närmiljön måste berikas med större areal och inredning som stimulerar till utforskning och aktivitet. Simvatten uppställs inte som ett krav. I Danmark, jämför 3.1, har det djuretiska rådet i januari 2003 lämnat en rapport om pälsdjursproduktion. Slutsatsen om minkens välfärd är att förekomsten av stereotypier tyder på att förhållandena i minkens omgivning inte är tillfredställande. Det anförs vidare att forskarna nu tycks vara eniga om att minken inte har ett essentiellt behov av badvatten i sig. Där emot tycks minken vara i stort behov av sysselsättning och att den kan lida på grund av bristande stimulans. Badvatten ger en bland flera möjligheter till sysselsättning.

Det kan noteras att problembeskrivningen av minkarnas situation i Norge och Danmark är identisk med utredningens.

8.1.2 Vad krävs för att chinchillanäringen skall uppfylla djurskyddslagen ?

Underlaget för chinchilla är mindre än vad det är för minkarna. Det betyder att de slutsatser man kan dra är osäkra.

Det underlag som behandlar chinchillornas välfärd är inledningsvis EU:s rapport och Europarådets rekommendationer. Av EU:s rapport kan utläsas att det skulle vara uppenbart att chinchillan har välfärdspådrag. Särskilt är utökad tillgång till sandbad och en ökad

burhöjd önskvärt. Andra möjliga problem skulle kunna vara att det saknas miljöberikning och bolådor i burarna samt att honorna bär en plastkrage. Det skulle vara möjligt att reducera problemen med miljöberikning, men det är oklart hur effektivt förändringarna kan vara. Det är det stereotypa och rädda beteende hos en del av chinchillorna som skulle kunna tyda på välfärdsproblem. Andra tecken skulle vara reproduktionsstörningar och hög dödlighet bland ungarna. I Europarådets rekommendationer lämnas som bakgrundsbeskrivning att chinchillan har välutvecklade bakben, som möjliggör att djuret kan förflytta sig med hög fart och att det kan göra stående hopp, som är mer än en meter höga och två meter långa. De vilda chinchillorna levde ursprungligen i kolonier bestående av 100-tals djur. I dag är dock arten så sällsynt att chinchillorna lever i familjer bestående av ett vuxet par och deras avkommor. Chinchillan bygger inte bo inför födseln av ungarna. Chinchillans aggressiva beteende består bl.a. av att hoppa och urinera.

I rekommendationerna anges som allmänna krav att djur skall ha utrymme för normalt rörelsebeteende. De djur som hoppar eller ställer sig upp på bakbenen skall ha utrymme att göra så utom när det befinner sig i ett område som är särskilt avsett för att sova. Djuren skall ha möjlighet att utöva ett beteende som bibehåller den sociala strukturen mellan dem om det ingår i deras normala beteendemönster.

Sammantaget följer av det underlaget att även chinchillans stereotypa beteende skulle kunna indikera brister. Därmed är det möjligt att vad som ovan anförts beträffande minkar även kan överföras på chinchillan. Det förhållande att den utövar ett stereotypt beteende skulle indikera att burmiljön inte ger chinchillan möjlighet att bete sig naturligt. Bristerna i burmiljön är mer konkret beskrivna för chinchillan än för minkarna. En brist skulle vara att chinchillan inte ges möjlighet att utöva en naturlig rörelse, att hoppa högt. En annan brist skulle avsaknad av sandbad kunna vara. Slutligen skulle burmiljön inte vara tillräckligt stimulerande och inte ge möjlighet för familjehållning. Dessa brister skulle kunna utgöra skäl för att anse att chinchillanäringen strider mot 4 § djurskyddslagen.

Jordbruksverket har nyligen fattat beslut om nya föreskrifter för chinchillan. Majoriteten av föreskrifterna har stöd i Europarådets rekommendationer. Genom föreskrifterna är alltså Europarådets detaljerade rekommendationer införlivade i det svenska regelverket. Det är fråga om omfattande förändringar. I föreskrifterna anges krav med syfte att åtgärda samtliga de påtalade bristerna. Som

tidigare framförts innebär föreskrifterna att chinchillan ges möjlighet att i princip hoppa så högt den förmår (en meter) och en övergång till parhållning. Därutöver skall chinchillan ges utökad tillgång till sandbad och burarna skall miljöberikas.

En slutsats av det anförda är att bristerna i chinchillanäringen kommer att kunna åtgärdas genom Jordbruksverkets förslag till nya föreskrifter. Därmed skulle näringen utifrån dagens kunskapsnivå uppfylla 4 § djurskyddslagen.

8.2 Möjliga förbättringar

8.2.1 Mink

Inledningsvis kan noteras att om simning skulle anses vara ett biologiskt beteendebehov hos minkar framstår det inte som praktiskt möjligt att anpassa minknäringen till djurskyddslagen. Från pälsdjursnäringens sida har anförts att ett bursystem med tillgång till bassänger skulle vara alltför kostsamt att realisera. Ett vidare problem skulle vara att stillastående vatten ger hygieniska problem och innebär risk för smittspridning. Sammantaget framstår det som klart att krav om simvatten skulle omöjliggöra en konkurrenskraftig minknäring.

Som anförts är det dock utredningens uppfattning att det nuvarande forskningsläget inte ger stöd för en slutsats om att simning är ett biologiskt beteendebehov. Det betyder alltså att det inte redan på förhand står klart att en anpassning till djurskyddslagen inte skulle vara möjlig.

Samtidigt är det vår uppfattning att det finns indikationer om att minknäringen i dag inte uppfyller djurskyddslagen. Som framgått tyder minkarnas stereotypa beteende på detta. Skälet skulle vara att burmiljön inte ger minkarna tillräcklig stimulans och att utfodringen under vissa perioder är restriktiv. Frågan blir då om det är möjligt att förändra djurhållningen.

Från Köpenhamns Universitet har uppgetts att det finns åtgärder som minskar det stereotypa beteendet, jämför vidare 2.3.6. Det skulle vara fråga om bl.a. förändrad utfodring och miljöberikning av burarna, senare valpavvänjning och ökat utrymme under vintern genom att ge minken tillgång till dubbla burar. Det är klarlagt att samtliga åtgärder minskar det stereotypa beteendet. Enbart åtgärden att ge minken tillgång till dubbla burar har i försök

minskat det stereotypa beteendet med hälften. Köpenhamns Universitet kommer nu att starta ett försök under en tid om tre år där samtliga åtgärder förenas. En annan faktor skulle enligt rapporterna kunna vara selektion i avelsledet. På utredningens uppdrag har även Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) fått i uppdrag att undersöka vilka åtgärder som skulle kunna påverka minkars stereotypa beteende. SLU:s slutsatser finns presenterade i en rapport, se bilaga 5.

Sammantaget är utredningen av den uppfattningen att det är klarlagt att det är möjligt att minska minkarnas stereotypa beteende. Det som är oklart är om det är möjligt att minska det stereotypa beteendet till en acceptabel nivå. Som anförts är det stereotypa beteendet som indikerar att minken inte har möjlighet att utöva sina biologiska beteendebestånd och att alltså 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld. Om minknäringen kunde förändra djurhållningen med följd att det stereotypa beteendet upphörde eller begränsades till en acceptabel nivå skulle det inte längre föreligga indikationer om att minknäringen inte uppfyllde djurskyddslagen. Som vi anför under 2.4 uppvisar i princip samtliga djurslag i fångenskap någon form av stereotyp beteende för att bemästra stress. En rimlig målsättning kan därför inte vara att minkarnas stereotypa beteende skall upphöra utan att det begränsas till en acceptabel nivå.

Ett problem är dock att såväl åtgärderna som kan begränsa det stereotypa beteendet som effekterna av dessa först behöver studeras i fält och utvärderas. Först om några år kommer det att vara möjligt att få vissnet.

8.2.2 Chinchilla

Av 8.1.2 följer att utredningen inte anser att ytterligare förbättringar utöver Jordbruksverkets förslag till föreskrifter är nödvändiga för att chinchillanäringen skall uppfylla djurskyddslagen.

8.3 Konsekvenser för branschen

8.3.1 Förordning (1998: 1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor.

Mink

Med hänsyn till att nödvändiga åtgärder ännu inte är fastställda är det inte möjligt att förutse konsekvenserna för branschen.

Chinchilla

Jordbruksverket har i samband med att det föreslog föreskrifter för chinchillan gjort en konsekvensutredning. I denna anges att utbytet av befintliga burar skulle beräknas kosta en miljon kronor inklusive kostnaden för inredningen. Verket bedömde vidare att reglerna inte skulle komma att försämra småföretagens konkurrensförutsättningar, eftersom samtliga i Sverige verksamma chinchillauppfödare bör kunna betecknas som småföretagare.

Denna slutsats har kritiserats av Näringslivets nämnd för regelgranskning. Den har anfört att Jordbruksverket i sin konsekvensanalys även borde beaktat konkurrensen från andra länder.

Från chinchillanäringens sida har anförts att den verkliga kostnaden för att anpassa sig till föreskrifterna skulle uppgå till 13 miljoner kronor. Näringen har anfört följande: I dag har näringen två, alternativt tre burar i höjd. Efter de nya föreskrifterna kommer man bara kunna ha en bur. Mot den bakgrunden måste vi öka farmens yta till det tredubbla. Idag har en farm med ca 100 avelshonor 100 m², sålunda måste nybyggnation ske med 200 m² a 4.000 kr/m² = 800 000 kr. Nybyggnation av burar, 100 avelsburar och 250 ung-djursburar a 500 kr/styck = 175 000 kr. Därtill kommer ytterligare en kostnad för att köpa in 90 avelshannar (det kan bli svår att få tag i tillräckligt bra djur) a 1 500 kr /styck = 135 000 kr.

Summan av ovanstående blir 11 100 kr/avelshona x 1 200 avelshonor vilket ger en kostnad på 13 320 000 kr.

8.4 Utredningens slutsats om förutsättningarna för att bibehålla pälsdjursnäringen

8.4.1 Mink

Utredningen har ovan dragit den slutsatsen att det finns indikationer om att minknäringen för närvarande inte uppfyller 4 § djurskyddslagen. Indikationerna är att minken i alltför hög utsträckning utövar ett stereotypt beteende. Det är vidare klarlagt att det finns åtgärder som begränsar det stereotypa beteendet. Ett problem är att åtgärderna och effekterna av åtgärderna först måste studeras i fält och utvärderas. Visshet kan uppnås först om några år.

Den sammantagna slutsatsen är att det finns indikationer om att minknäringen inte uppfyller djurskyddslagen för närvarande, men att den möjligt efter förändringar kan komma att uppfylla lagen i framtiden.

Utredningens kärnfråga blir efter denna analys vad detta innebär. Vem skall osäkerheten om framtiden drabba? Skall minknäringen bära konsekvenserna av att den i dag möjligen inte uppfyller djurskyddslagen?

Frågeställningarna kan behandlas såväl ur ett juridiskt som politiskt perspektiv.

Det juridiska perspektivet skulle kunna se ut så här:

Utredningen har redan under 2.2.1 slagit fast att 4 § djurskyddslagen innebär att ett djur skall ge möjlighet att utöva sina biologiska beteendebeständigheter. Såsom lagtexten är utformad gäller det som ett absolut krav. Enligt lagtexten saknas utrymme för att en avvägning skall ske med hänsyn till ekonomiska faktorer. Lagtexten ger inte heller utrymme för övergångstider, alltså tid för att uppfylla kraven i lagtexten.

Emellertid kan man inte slå fast att minknäringen strider mot djurskyddslagen, det finns bara indikationer om att den kan strida mot lagen. Bestämmelsen i 4 § kan inte uppfattas så att man i detta läge utan vidare med stöd av föreläggande eller förbud skulle kunna ingripa med stöd av paragrafen. Detta gäller särskilt med tanke på de allvarliga konsekvenserna detta skulle innebära för en näring. Ett sådant ingripande skulle också strida mot den praxis som utbildats med stöd av paragrafen. En rimlig tolkning måste därför vara att lagen ger utrymme för forskning under en begränsad tidsram med syfte att utröna hur näringen kan förbättras.

Ur ett mer politiskt perspektiv blir det i högre grad fråga om en rimlighetsbedömning. Det har framkommit att det finns indikationer om att minknäringen strider mot 4 § djurskyddslagen. Detta är dock inget nyhet, redan 1990 fann Sveriges Veterinärmedicinska sällskap (SVS) i sin rapport att minkar i alltför hög utsträckning utförde stereotypier. Trots detta har minknäringen inte förändrats. Burmiljön har i stort sett varit oförändrad under en lång tid. Det innebär att minknäringen själva inte arbetat för en utveckling. Detta ensamt skulle i och för sig kunna innebära att det skulle saknas skäl att ge minknäringen ytterligare tid att utveckla djurhållningen.

Det som dock skulle kunna tilläggas är att det kan vara så att minknäringen inte ensam bär ansvaret för den bristfälliga utvecklingen. En olycklig omständighet kan vara att det inte bedrivs eller har bedrivits någon forskning i Sverige om minkars beteendebest. Från forskarhåll har framförts att ett skäl för detta kan vara att frågan om pälsdjursnäringen är politiskt laddad. Forskare som engagerar sig i denna fråga måste exempelvis vara beredda på att ta kontroverser med djurrättsaktivister. I stället kommer denna forskning från andra länder, såsom exempelvis Danmark. Den svenska minknäringen har också under en lång tid avsatt medel för att bidra till samnordisk forskning. En annan omständighet kan också ha varit att inte heller ansvariga myndigheter drivit på en utveckling av minknäringen. Det saknas i dag i tillräcklig utsträckning föreskrifter och anvisningar med syfte att säkerställa välfärden för minkar.

Ur ett rent djurskyddsperspektiv skulle en möjlighet vara att ge minknäringen en kort tidsperiod för att förändra djurhållningen. Det som utöver rimlighets-skäl skulle tala för en sådan lösning är att den skulle vara en samnordisk. I Norge drog Lantbruksdepartementet den slutsatsen att pälsdjursnäringen skall avvecklas om det inte inom en tioårsperiod uppnås väsentliga förbättringar för djurens mentala hälsa. I Danmark menar det djuretiska rådet att det finns många möjligheter att förbättra förhållandena för djuren utan att produktionen väsentligt skulle fördyras. Branschen måste ta initiativ till relevanta handlingsplaner för att förbättra välfärden. Det danska samhället måste ta på sig ett medansvar för att finansiera välfärdsprojekt om man från politiskt håll vill behålla pälsdjursnäringen. Förhållandena bör utvärderas efter fem år.

Utredningens slutsats ur ett rent djurskyddsperspektiv är att minknäringen inom en begränsad tid skall ha förbättrat förhållandena för minkarna. Målsättningen är att det stereotypa beteendet inom denna tid skall förekomma i acceptabel utsträckning. En

utvärdering bör ske inom en snar framtid. Om förhållandena vad avser efterlevnaden av 4 § djurskyddslagen inte förbättrats bör minknäringen läggas ner.

8.4.2 Chinchilla

Utredningens slutsats är som tidigare framförts att chinchillanäringen efter Jordbruksverkets föreskrifter skulle uppfylla djurskyddslagen. Några ytterligare åtgärder framstår inte som nödvändiga. Det är vår uppfattning att det inte kan ankomma på utredningen att överpröva Jordbruksverkets beslutade föreskrifter. Vi kan därför inte ge oss in i en bedömning om samtliga föreslagna åtgärder verkligen var nödvändiga eller inte. Med hänsyn till att det ännu inte beslutats när föreskrifterna skall träda i kraft föreslår vi dock en förhållandevis lång övergångstid om det bedöms som möjligt. Som tidigare framgått innebär de nya föreskrifterna omfattande förändringar. Det framstår därför som rimligt att näringen och tillsynsmyndigheter ges tid att utveckla nya system. Det är enligt vår bedömning också viktigt att dessa nya system utvärderas. Föreningen Svensk Chinchilla har utvecklat frågan och därvid hänvisat till Jörgen Nordholms utlåtande, jämför bilaga 3 och 4.

9 En möjlig avveckling av pälsdjursnäringen

I detta kapitel skall en möjlig avveckling av pälsdjursnäringen analyseras. I 9.1 anger vi skälen för en möjlig avveckling. I 9.2 skall vi redovisa vår bedömning av om en påtvingad avveckling av pälsdjursnäringen är förenlig med grundlagen. Ekonomiska konsekvenser av en avveckling för pälsdjursnäringen och binäringen analyserar vi i 9.3. Samhällsekonomiska konsekvenser och regionalpolitiska effekter beskrivs i 9.4. Ytterligare möjliga konsekvenser anges i 9.5. Olika avvecklingsstrategier beskrivs under 9.6.

9.1 Skälen för en avveckling – Djurskyddet och djurhållningens syfte

9.1.1 Djurskydd

Mink

Utredningen har i kapitel 8 redovisat sin syn på om det är möjligt att anpassa minknäringen till djurskyddslagen. Vår slutsats är att det finns indikationer om att minknäringen för närvarande inte uppfyller 4 § djurskyddslagen. Indikationerna är att minken i alltför hög utsträckning utövar ett stereotyp beteende. Det är vidare klarlagt att det finns åtgärder som begränsar det stereotypa beteendet. Dessa måste först studeras i fält och utvärderas. Sammantaget finns det indikationer om att minknäringen inte uppfyller djurskyddslagen för närvarande, men att den möjligt efter förändringar av djurhållningen kan komma att uppfylla lagen i framtiden. Ur ett rent djurskyddsperspektiv är det därför utredningens slutsats att minknäringen bör avvecklas om den inte inom en snar framtid förbättrat förhållandena för minkarna.

Det anförda innebär att det enligt utredningens bedömning för närvarande ur ett djurskyddsperspektiv saknas skäl att lägga ner minknäringen. Däremot kan sådana skäl föreligga i framtiden.

Chinchilla

Jordbruksverket har redan fattat beslut om nya föreskrifter för chinchillanäringen. Det är fråga om omfattande förändringar, bl.a. skall burhöjden kraftigt höjas och det skall ske en övergång till parhållning. Enligt utredningens bedömning, som finns redovisad under 8.1.2, innebär det att chinchillanäringen framöver kommer att uppfylla djurskyddslagen. Därmed saknas skäl för att föreslå en nedläggning av chinchillanäringen ur ett rent djurskyddsperspektiv.

9.1.2 Djurhållningens syfte

Utredningen har i kapitel 4 analyserat de etiska perspektiven. Med etik avses principer för vad som är moraliskt rätt eller orätt. Vi har vidare anslutit oss till det danska djuretiska rådets analys om pälsdjur. Det framför att frågan är om det av etiska skäl är acceptabelt att föda upp och avliva djur med enbart syftet att ta tillvara skinnet. En avgörande faktor skulle vara att päls är ett lyxföremål. Frågan om djurhållningens syfte utgår till skillnad från djurskyddsfrågan från människan och inte från djuret. Avgörande är inte hur djuret behandlas under sin livstid utan att det används till en för människan onödig produkt.

Utredningen har i kapitel 4 även analyserat frågan om djurhållningens syfte i förhållande till gällande djurskyddslag. I dag finns i denna som huvudregel ingen reglering för vilket ändamål det är tillåtet att hålla djur. Därmed skulle alltså i dag huvudprincipen vara att djur får hållas för vilket syfte som helst, under förutsättning att de hålls i enlighet med gällande djurskyddsbestämmelser. Enligt svensk djurskyddslagstiftning skall djuren exempelvis skyddas mot onödigt lidande och sjukdom.

Utredningens slutsats är att ett förbud mot pälsdjursnäringen grundat på etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle innebära en nyhet i svensk rätt. En etisk eller moralisk värdering har den begränsningen att den ofta i hög grad är subjektiv. Uppfattningen om att just päls i högre grad är än kött är ett lyxföremål är

enligt vår uppfattning en subjektiv värdering. Enligt vår bedömning är det tveksamt om det är lämpligt att lagstifta med sådana subjektiva värderingar som grund. Ett eventuellt lagstadgande av sådana värderingar innebär dessutom inte att för samhället positiva värden, t.ex. djurskydd automatiskt värnas i högre utsträckning. Det vill säga, ett förbud har ingen praktisk betydelse om djurskyddet i näringen redan kan anses tillräckligt. Det står vidare i dag självfallet var och en fritt att avstå från att bära päls. Många klädkedjor har anslutit sig till Förbundet djurens rätts regler för pälsfria butiker, såsom exempelvis H& M, Intersport, KappAhl, JC, MQ, Lindex, Stadium och Team Sportia, jämför vidare www.modeoffer.com. Det anförda innebär att etiska värderingar avseende djurhållningens syfte bättre lämpar sig för frivilliga åtgärder än för lagstiftning.

I vart fall anser vi att en sådan lagstiftning bör föregås av en översyn av syftet med all djurhållning. Man skulle behöva analysera detta syfte ur ett jämförande perspektiv och försöka ge svar på den övergripande frågan för vilka syften det är acceptabelt att hålla djur. Därutöver skulle översynen behöva värdera de olika syftena. Är det exempelvis ut ett etiskt perspektiv mer försvarbart att hålla djur för köttproduktion än pälsproduktion? Vilka syften kan ifrågasättas? Hur förhåller det sig exempelvis med tävlingsdjur, där syftet utgörs av sport och spel ?

9.1.3 Sammanfattning av skälen för en avveckling

Vi anser att minknäringen inom snar framtid skall ha förbättrat välfärden för minkarna. Om inte detta sker bör minknäringen då avvecklas av djurskyddsskäl. För chinchillanäringens del anser vi med hänsyn till att Jordbruksverket fattat beslut om nya föreskrifter att det saknas djurskyddsskäl för att förbjuda denna näring. De etiska skälen avseende djurhållningens syfte bör inte ensamma ligga till grund för lagstiftningen, eftersom dessa i hög grad är subjektiva och inte automatiskt bidrar till att positiva värden värnas, t.ex. djurskydd.

Utredningen anser därmed sammantaget att det för närvarande saknas skäl för att avveckla pälsdjursnäringen. Trots detta kommer vi nedan att utveckla förutsättningarna för en avveckling, eftersom det ingår i vårt uppdrag.

9.2 Är en påtvingad avveckling förenlig med grundlagen?

Som framgår av den juridiska analysen i kapitel 6 är alltså en fråga om ett förbud mot pälsdjursnäringen av djurskyddsskäl eller etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle strida mot 2 kapitlet 18 § eller 20 § regeringsformen. Därutöver skulle ett förbud möjligen kunna strida mot den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), som införlivats i svensk rätt genom 2 kapitlet 23 § regeringsformen.

2 kap 18 § handlar om egendomsskydd. Vid ett förbud mot pälsdjursnäringen skulle pälsdjursuppfödarnas fastigheter minska kraftigt i värde. Enligt 2 kapitlet 18 § får det allmänna inte inskränka användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Om så sker skall den drabbade tillerkännas ersättning enligt grunder som anges i lag. Ersättning skulle dock enligt den tolkning av lagen som regeringen och riksdagsmajoriteten förespråkar inte behöva utgå till verksamheter som får inskränkas därför att de inte uppfyller redan gällande lags miljökrav eller liknande.

Såvitt angår ingrepp i egendom skulle angelägna allmänna intressen enligt motiven till 1994 års grundlagsändringar innebära bl.a. miljöhänsyn.

2 kap 20 § utgör ett skydd för näringsfriheten. I paragrafen sägs att begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag. Här förekommer inte någon regel om ersättning för den som lider skada genom ingreppet. Enligt propositionen skall syftet här vara att skydda något från samhällets synpunkt skyddsvärt intresse och att tillåtna inskränkningar i varje fall måste röra något som tar sikte på vissa intressen som nämns i kommittéförslaget, dvs. säkerhets-, hälsovårds- och arbetarskyddsintressen samt frågor om näringsidkarens kompetens eller ekonomiska förhållanden. I kommittébetänkandet nämns också bl.a. miljöhänsyn. Enligt propositionen skall dock det slutliga ställningstagandet göras från fall till fall i enlighet med vad som kan vara acceptabelt i ett demokratiskt samhälle.

Europakonventionens regler om egendomsskydd kräver att ingrepp sker med respekt för den enskildes egendom och i överenskom-

melse med det allmännas intresse. Av betydelse skulle vidare vara den s.k. proportionalitetsprincip som Europadomstolen ofta tillämpar. Ett ingrepp i enskilds rätt måste stå i proportion till det allmänna intresse som motiverar ingreppet.

9.2.1 Är en påtvingad avveckling av djurskyddsskäl förenlig med grundlagen?

En påtvingad avveckling av djurskyddsskäl är enligt vår bedömning förenlig med grundlagen under förutsättning att det verkligen föreligger angelägna djurskyddsskäl. Enligt utredningens bedömning saknas sådana för chinchillanäringen. För minknäringen föreligger inte angelägna djurskyddsskäl för närvarande, men kan komma att föreligga i framtiden. Om det i framtiden står klart att minknäringen inte förmår leva upp till djurskyddslagen skulle ett förbud vara förenligt med grundlagen. Skulle det vara frågan om att näringen inte klarar den redan gällande djurskyddslagens krav skulle de som drabbas av ett förbud sannolikt inte vara berättigade till ersättning.

Skälen för vår slutsats är följande: Som tidigare framgått föreskriver grundlagen att inskränkningar i fastighet eller näringsfrihet endast får ske om angelägna allmänna intressen talar för det. Den avgörande frågan blir alltså om de djurskyddsskäl som skulle kunna tala för ett förbud mot pälsdjursnäringen skulle kunna vara sådana angelägna allmänna intressen som anges i grundlagen. Utredningen har tidigare i 9.1.1 dragit den slutsatsen att chinchillanäringen i framtiden med hänsyn till de föreskrifter Jordbruksverket fattat beslut om inte kommer att strida mot gällande djurskyddslag. Det betyder då också att vi anser att de djurskyddsskäl som skulle kunna tala för en avveckling av chinchillanäringen för närvarande inte skulle kunna beskrivas som angelägna. Utifrån utredningens syn på chinchillanäringen skulle alltså ett förbud mot chinchillanäringen ur ett djurskyddsperspektiv vara grundlagsstridigt.

För minknäringen är det mer tveksamt. Vår ståndpunkt är att det finns indikationer om att minknäringen inte uppfyller djurskyddslagen, men att den kan komma att uppfylla den i framtiden. Ytterligare forskning krävs. Det betyder att ett förbud av djurskyddsskäl med vår utgångspunkt inte kan framstå som angeläget i dag. Om dock ytterligare forskning klarlägger att minknäringen inte förmår leva upp till den gällande djurskyddslagen skulle ett förbud enligt

vår bedömning vara motiverat. Skulle då ett förbud av djurskydds-skäl vara förenligt med grundlagen ?

Enligt motiven till 2 kap. 18 § utgör bl.a. miljöhänsyn sådana angelägna allmänna intressen som medger intrång i fastigheter. Djurskyddsintressen skulle vara ett sådant intresse som kan anses ligga nära de miljöhänsyn som omtalas i förarbetena.

Vad angår 2 kap. 20 § får djurskyddsintresset också anses falla inom ramen för de hälsovårds- och miljöintressen som nämns i förarbetena. Vissa angelägna djurskyddskrav skulle alltså kunna motivera ett intrång i näringsfriheten, såvitt gäller minknäringen. Europakonventionen skulle i detta sammanhang knappast ge större skydd för den enskilde än regeringsformen.

9.2.2 Är en påtvingad avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte förenlig med grundlagen?

Vår slutsats är att det är tveksamt om grundlagen medger ett förbud mot pälsdjursnäringen av skäl som grundar sig på djurhållningens syfte. Ett förbud skulle i vart fall kräva att de drabbade skulle tillerkännas ersättning.

Våra skäl för slutsatsen är följande: Som tidigare framgått föreskriver grundlagen att inskränkningar i fastighet eller näringsfrihet endast får ske om angelägna allmänna intressen talar för det. Den avgörande frågan blir alltså om de etiska skäl som grundar sig på djurhållningens syfte skulle kunna vara sådana angelägna allmänna intressen. Inledningsvis vill vi anföra att ett förbud mot pälsdjursnäringen på sådana grunder förutsätter en annan grundsyn än den utredningen har. Om man liksom utredningen anser att de etiska skäl avseende djurhållningens syfte som framförts är alltför subjektiva för att ligga till grund för en förbudslagstiftning kan dessa skäl aldrig bedömas som angelägna allmänna intressen i regeringsformens mening. Ett förbud framstår alltså med utredningens grundsyn som grundlagsstridigt.

Den hypotetiska frågan blir i stället om ett förbud utifrån motsatt ståndpunkt – att pälsdjursnäringen på grund av sitt syfte är oacceptabel – skulle vara förenligt med grundlagen. Som tidigare framgått anges i motiven bara miljöhänsyn som exempel på vad som skulle kunna vara ett sådant angeläget allmänt intresse som skulle utgöra skäl för en inskränkning i egendom. Eftersom miljö-

hänsyn bara anges som ett exempel följer att även andra skäl kan vara sådana angelägna intressena som utgör skäl för en inskränkning i egendom. Dessutom framhölls att vad som skulle vara ett angeläget allmänt intresse måste bedömas från fall till fall och till slut i viss mån bli föremål för en politisk värdering där hänsyn då även måste tas till vad som är godtagbart från rättssäkerhetssynpunkt i ett modernt och demokratiskt samhälle. Det är därför möjligt att ett förbud mot pälsdjursnäringen på grund av syftet inte skulle anses helt oförenligt med bestämmelsen om egendoms- skydd i 2 kap. 18 §. Den främsta stötestenen utgörs i stället av 2 kap. 20 § som skyddar näringsfriheten. Som framgått följer av lagtexten endast att angelägna allmänna intressen får inskränka näringsfriheten. Det har till utredningen anförts att lagtextens ordalydelse inte i sig utgör hinder för att anse att etiska skäl som grundar sig på djurhållningens syfte skulle kunna anses vara ett angeläget allmänt intresse. Vi bedömer dock att termen ”angeläget allmänt intresse” är oklar. Enligt den juridiska tolkningstradition som gäller i Sverige innebär en oklar lagtext att ledning bör sökas i motiven till lagtexten. Motiven till 2 kap. 20 § är annorlunda uttryckta än motiven till 2 kap. 18§. Här anförts inte exempel på vad som är ett angeläget intresse utan det anges uttryckligen att tillåtna inskränkningar i varje fall måste röra något som tar sikte på säkerhets-, hälsovårds- och arbetarskyddsintressen samt frågor om näringsidkarens kompetens eller ekonomiska förhållanden. I betänkandet nämns också miljöhänsyn. Det är enligt vår bedömning inte möjligt att hänföra etiska skäl som avser syftet med en viss djurhållning till någon av de anförda kategorierna. Därtill kommer att rättighetsreglerna i grundlagen i tvivelsmål skall tolkas till den enskildes förmån. Det anförda ger inte stöd för att ett förbud av sådana skäl skulle vara förenligt med grundlagen.

Det som ändå efter den bedömningen skulle ge utrymme för en annan tolkning är att det i motiven till 2 kap. 20 § även anges att det slutliga ställningstagandet också i detta fall skall göras från fall till fall i enlighet med vad som kunde vara acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Detta kan möjligen ge stöd för tolkningen om att vilket intresse som helst under förutsättning att det bedömdes som angeläget av en riksdagsmajoritet skulle kunna vara förenligt med grundlagen. En tolkning som i sådan grad kan gå ut över de enskildas intressen skulle dock vara en nyhet i svensk rätt.

Ett ytterligare hinder mot ett förbud av etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle Europakonventionens krav om att

ingrepp av det aktuella slaget skall vila på respekt för den enskildes egendom och ske i överensstämmelse med det allmänna intresse. Ett ingrepp i enskilds rätt måste stå i proportion till det allmänna intresse som motiverar ingreppet. Det är enligt vår bedömning tveksamt om de etiska skälen avseende djurhållningens syfte skulle kunna väga så tunga att de uppfyller proportionalitetskravet.

Sammanfattningsvis betyder det anförda att ett förbud mot pälsdjursnäringen av etiska skäl avseende djurhållningens syfte för det första kräver en annan grundsyn än den utredningen redovisat. En första slutsats måste vara att ett förbud av sådana skäl bedöms som angeläget. Även med en sådan bedömning är det med hänsyn till motiven till 2 kap. 20 § i hög grad tveksamt om sådana skäl kan anses vara ett sådant angeläget allmänt intresse som avses i paragrafen. Något som möjligen kunde försvara en sådan tolkning är dock att det i motiven också anges att det slutliga avgörandet skall göras från fall till fall i enlighet med vad som kunde vara acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Ett ytterligare hinder mot ett förbud skulle Europakonventionens krav om egendomsskydd kunna utgöra. Enligt vår bedömning är det tveksamt om etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle kunna stå i proportion till ett ingrepp i den enskildes egendom.

Vad som skulle kunna utgöra ett förbud av etiska skäl avseende djurhållningens syfte bättre förenligt med grundlagen är emellertid att ersättning skulle utgå till de drabbade näringsidkarna. Enligt 2 kap. 18 § har de drabbade en rätt till ersättning när användningen av mark eller byggnad avsevärt försvåras. En sådan ersättning torde omfatta gottgörelse för investeringar och andra nedlagda kostnader.

I regeringsformen saknas en bestämmelse som ger en rätt till ersättning vid en inskränkning av näringsfriheten. Som dock framgått av kapitel 6 bör emellertid sådan ersättning kunna få betydelse också vid ingrepp av detta slag. Om näringsidkarna skulle berättigas till kompensation för inskränkning i deras näringsfrihet är det lättare att anse att Europakonventionens krav om proportionalitet för ingrepp mot den enskilde skulle vara uppfyllt. Också grundlagens regel om angelägna allmänna intressen får anses bygga på en liknande intresseavvägning, och en rätt till ersättning bör på motsvarande sätt kunna påverka bedömningen. Detta bör gälla också om ersättningen inte ersätter alla förlustposter utan bestäms efter skälighet.

9.3 Ekonomiska konsekvenser av en avveckling för pälsdjursnäringen

I detta avsnitt skall de ekonomiska konsekvenserna för pälsdjursnäringen beskrivas.

Vi kommer nedan att beskriva konsekvenserna för såväl minknäringen som chinchillanäringen. En första fråga är dock hur de ekonomiska konsekvenserna skall beräknas. Utredningen har i anledning av den frågeställningen undersökt på vilket sätt de engelska farmarna kompensterades i samband med att minknäringen förbjöds i England under 2000. Följande har framkommit:

Som framgått av kapitel 3 förbjöds minknäringen i England av etiska skäl under 2000. Detta skedde genom en förbudslagstiftning som angav att uppfödning eller avlivning av djur för pälssyfte skulle vara förbjudet. Paragrafen kombinerades med en bestämmelse om att staten skulle ersätta samtliga drabbade av förbudet för inkomstförlust och andra förluster. Det skulle ankomma på staten att utarbeta ett ersättningsschema. Förbudet accepterades av farmarna.

Staten utarbetade sedan ett ersättningsschema. Detta byggde på en individuell bedömning av ersättning för de enskilda minkfarmarna. Det var sammantaget bara fråga om ersättning till elva minkfarmare.

De elva farmarna har i England väckt talan mot den beslutade ersättningen på den grunden att den inte skulle vara rättvis. Domstolen biföll farmarnas talan. Domslutet har överklagats av staten. Den rättsliga bedömningen är ännu inte avslutad. Enligt ersättningsschemat skulle sammantaget 5 074 896 pund eller knappt 70 miljoner kronor utgå. Den beräknade förlusten är inte överförbar till svenska förhållandena, eftersom ersättningen är beroende av bl.a. antalet minkar. Som hypotes kan dock nämnas att om förlusten för engelska farmare skulle kunna jämföras med förlusten för svenska farmare skulle den sammantagna förlusten för svenska farmare vara ca 1,1 miljarder kronor (67 285 560 kronor för 11 farmare är 6 116 869 kr per farmare. För 180 farmare blir summan ca 1,1 miljarder kronor).

Posterna till de engelska farmarna var följande. Inkomstförlusten angavs till nettoinkomstförlust. Enligt ersättningsschemat skulle ersättning utgå för fyra års genomsnittlig årsvinst. Dessutom skulle ersättning även utgå för de avelsminkar (honorna) som fanns på farmarna. Ersättningen bestämdes till 40 pund per avelsmink. Därutöver skulle ersättning enligt statens beslut även utgå för lag-

stadgad lön till anställda, ersättning för förlust som uppstått på grund av att det var nödvändigt att sälja utrustning samt kostnader för nedmontering och bortforslandet av asbest. Slutligen skulle ersättning även utgå för krav från tredje man i anledning av näringen.

I domslutet slås fast att ersättningsbeloppen inte är rättvisande. Det anges i domskälen vidare bl.a. att det egentligen är fel att beräkna ersättning på såväl avelsminkarna som nettovinsten, eftersom det blir fråga om dubbel ersättning. Ett företags värde brukar antingen beräknas utifrån nettovinsten eller utifrån en värdering av det inkomstproducerande lagret.

En fråga för utredningen är hur de ekonomiska konsekvenserna för ett förbud av pälsdjursnäringen skall beräknas. Inledningsvis vill vi slå fast att om det skulle bli fråga om att tillerkänna farmarna full ersättning på grund av ett förbud skulle det vara nödvändigt att ersättningen beräknas individuellt för varje farm. Ett förbud skulle slå olika hårt beroende bl.a. på farmens storlek, nedlagda investeringar och tid under vilken verksamhet redan hunnit bedrivas.

För utredningens del är det dock än så länge bara fråga om att uppskatta den totala ekonomiska konsekvensen av en nedläggning av hela näringen. Det betyder att den totala kostnaden kan räknas ut utifrån en uppskattad genomsnittskostnad per farm.

De poster utredningen bedömer skulle vara relevanta är i första hand årsvinst, kvarstående investeringskostnader samt kostnader för nedmontering och bortforsling av anläggningarna.

Enligt vår bedömning utgörs den förlust som drabbar näringsidkaren vid ett förbud i första hand av rörelsens uteblivna årsvinst. Det skall vara fråga om nettovinst, dvs. de beräknade intäkterna med avdrag för samtliga kostnader som belöper på rörelsen. Förslagsvis inhämtas ledning från tidigare års resultat. En svår fråga är dock för hur lång tid den uteblivna vinsten kan anses utgöra en ekonomisk konsekvens av ett förbud. Avgörande skulle vara om näringen inom en viss tid skulle kunna ersättas av annan näring.

Med en sådan utgångspunkt skulle rörelsens kostnader inte behöva beräknas. I rörelsens kostnader ligger även avskrivningar för investeringar. Det betyder att man hypotetiskt måste utgå från att fortsatt avskrivning sker under tid ersättning för utebliven årsvinst utgår. Det kan dock vara så att det efter denna tid kan finnas ett restvärde på gjorda investeringar i form av exempelvis maskiner eller fastigheter. Det betyder att ersättning även måste utgå för sådana investeringar som inte är avskrivna. Från det beloppet skall dock självfallet avdrag göras för det belopp som en

försäljning av exempelvis maskinen kan inbringa. Vi delar vidare den bedömningen som framkommit i den engelska domen om att det utöver ersättning för årsvinst inte skall utgå ersättning för avelsminkarna i rörelsen. Vi utgår från att det ursprungligen vid rörelsens uppkomst inköptes ett antal avelsminkar. Denna kostnad balanseras som lagertillgång vid inköpet och kostnadsförs vid försäljning. Därmed belastar kostnaden rörelsen och är inkluderad i nettoresultatet. Det stora antalet avelsminkar som finns på farmerna är framavlade i rörelsen.

Slutligen skulle även en nedmontering och bortforsling av exempelvis byggnader och burar samt sanering av mark vara nödvändigt. Pälsdjursfarmer utgör som framgått av kapitel 7 miljöfarlig verksamhet. Enligt miljöbalken svarar verksamhetsutövaren för efterbehandling.

9.3.1 Ekonomiska konsekvenser av en avveckling för minknäringen

Från minknäringen har följande beräkning presenterats:

Inledning

För en mer exakt beräkning av de ekonomiska konsekvenserna vid en eventuell avveckling av minknäringen måste det ske en noggrann analys av varje enskild farm och företagares förhållanden. Farmerna varierar i storlek och produktion, vilket också påverkar såväl kostnader för byggnationernas storlek som utrustningens omfattning. Den beräkning som redovisas nedan är ett försök att relatera olika kostnader per mink genom att värdera de ekonomiska förutsättningarna för en medelfarm med en produktion på 7 000 skinn. Den totala kostnaden har därefter omsatts utifrån en produktion på 1,3 miljoner skinn. I vissa beräkningar måste hänsyn tas även till antalet avelsdjur som är 300.000, vilket ger ett totalt djurantal på 1,6 miljoner. Beräkningen av kostnader har skett efter kontakter med byggföretag och leverantörer av burar m.fl. När det gäller kostnaderna för investeringar – fast egendom och fastighetstillbehör avser de beräknade posterna ersättning för exempelvis nyttillverkade burar och utrustning. Självklart är det dock så att en stor del av utrustningen har använts under en tid och att därmed en del

av kostnadsposterna är under avskrivning och andra är avskrivna. Näringen har dock inte kunnat uppskatta hur stor avskrivningsgraden är. När det vidare gäller burar är det t.ex. så att många farmare anpassat sig till nya rekommendationer om burhöjd och att därför en stor andel av burarna är nyproducerade.

Investeringar – fast egendom

- Skugghus med burar 500 kr/bur. Med en beräkning av 2 djur per bur åtgår 800 000 enheter. Kostnad **400 miljoner**.
- Övrig byggnation. Pälslingslokaler inkl pälslings-, tork- och personalutrymmen beräknas till 150 kvm och till en kostnad av 3000 kr per kvm. För en medelfarm blir kostnaden 450 000 kr, motsvarande 64 kr per skinn. Total kostnad för 1,3 miljoner djur **83 miljoner**.
- Kyl- och frysanläggningar (aggregat) baserat på 650 000 skinn. Kostnaden beräknas till 25 000 kronor för en medelfarm, vilket motsvarar 35 kr per skinn. Kostnad **23 miljoner**.
- Gödselplatta med 50 000 kronor för en medelfarm motsvarande 7 kr/mink. Kostnad **9 miljoner**.
- Fastighetstillbehör – utrustning för verksamhetens bedrivande

Skrapmaskin	100 000 kr
Flåmaskin	40 000 ”
Fodertruck	80 000 ”
Torkutrustning	80 000 ”
Fodersilo	25 000 ”
Tanor	25 000 ”

Totalt 350 000 kr för en medelfarm motsvarande 6 kronor/mink. Kostnad **65 miljoner**.

Total kostnad för investeringar – fast egendom och fastighetstillbehör **580 miljoner**

Ekonomiskt bortfall – förs.värde ./ . prod.kostnad = resultat

Produktionskostnaderna är beräknade på en medelfarm med en produktion av 7000 skinn baserat på årsbasis.

1. Kostnader

- Foderkostnad per djur 45 kg x 2 kr = **90 kr.**
- Lönekostnader 1,25 årsarbetskraft inkl arb.givareavgift och semesterers. 345 000 kr. Motsvarar **49 kr/djur.**
- Försäkringar **2 kr/djur**
- Vaccination **2,50 kr/djur**
- Driften: el 3000 kr/mån = 36 000 kr, diesel/bensin 18 000 kr, gas 840 kr, sågspån 3 500 kr, reparationer 28 000 kr, totalt 86 340 kr, motsvarar **12,33 kr per djur.**

Totala produktionskostnaden för en medelfarm **154 kr/djur.**

2. Intäkter

Rikssiffror 1,3 miljoner skinn x 154 kr = **200,2 miljoner kr**

Försäljningsvärde beräknat efter genomsnittspris från Copenhagen Fur Center för 2002 är **280 kronor/skinn.**

Rikssiffror 1,3 miljoner x 280 kr/skinn = **364 miljoner kronor.**

Resultat för riket 364 miljoner – 200,2 miljoner = **163,8 miljoner kr per år.**

Räntekostnader för befintliga lån har inte beräknats med hänsyn till allt för stor osäkerhetsfaktor.

Kostnader i samband med rivning av byggnader och iordningställande av mark enligt miljöbalkens krav.

Kommunerna kommer att ställa krav på att mark där minkuppfödning bedrivits skall saneras. Det innebär att byggnader, skugghus, gödselplattor, brunnar m.m. skall rivas respektive återställas. Byggnader består av olika material som betong, eternit m.m. Material som det var för sig ställs särskilda krav på vid hantering och deponering.

ring. Även markens struktur och beskaffenhet har betydelse för ett återställande. Med hänsyn till skillnaderna i farmernas omfattning är det omöjligt att precisera några exakta belopp. Överslagsmässigt men utan någon gjord exakt beräkning uppskattas kostnaderna till 150 000 kronor för en medelfarm.

9.3.2 Konsekvenser för binärningar direkt knutna till uppfödningen.

Nedan redovisas konsekvenser för binärningar med verksamheter enbart riktade mot pälsdjursuppfödning samt råvaruleverantörer för fodertillverkning.

Inom landet finns två centrala foderkök, Svenljunga Mink AB och Skåne-Blekinge Päls ek. för. Svenljunga Mink AB omsätter 25 miljoner kronor och sysselsätter 9 årsanställda. Motsvarande siffror för Skåne-Blekinge Päls är 30 miljoner och 11 årsanställda.

Utöver de centrala foderköken som tillhandahåller foder för ca 580 000 djur tillverkas foder vid respektive farm. Det innebär att farmarna totalt producerar foder till ca 1 020 000 djur (inkl avelsdjur). En överslagsmässig beräkning ger en omsättning på 97 miljoner kronor. Antalet sysselsatta är svårt att beräkna eftersom inte samtliga farmare har separat personal för fodertillverkningen.

Företaget Minkomat AB tillhandahåller material och utrustning enbart för minknäringen. Företaget har två anställda och omsätter 15 miljoner kronor.

Enligt gällande foderstat förbrukas följande råvaror. Fiskbiprodukter 15 795 ton, kycklingbiprodukter 20 475 ton, slaktbiprodukter 5 850 ton samt vegetabiliska produkter 7 000 ton. Enligt leverantörerna är biprodukter från fisk-, kyckling- och slakt inte avsättningsbara till annat än minkfoder, vilket innebär att det med nu gällande priser ger följande kostnader:

Råvara	Pris	Kostnad i miljoner kronor
Fiskbiprodukter	15 795 ton x 1 kr	15,795
Kycklingbiprodukter	20 475 ton x 0,75 kr	15,356
Slaktbiprodukter	5 850 ton x 0,40 kr	2,340
Vegetabiliska produkter	7 000 ton x 2,70 kr	18,900

Enligt leverantörerna är biprodukter från fisk-, kyckling- och slakt inte avsättningsbara till annat än minkfoder, vilket enligt uppgift medför att produkterna måste destrueras till en kostnad av två kronor per kilo. En kostnad för företagen på mer än 65 miljoner kronor i stället för en intäkt på 33 miljoner kronor.

9.3.3 Ekonomiska konsekvenser för chinchillanäringen

Chinchillanäringen har uppskattat de ekonomiska konsekvenserna på följande sätt :

De ekonomiska konsekvenserna av en avveckling av chinchillanäringen skulle uppgå till ett belopp om ca 12 000 000 kr. Beräkningen är gjord utifrån en genomsnittsfarm om 100 avelsdjur, som avkastar 250 ungdjur. Samtliga belopp är därefter anpassade till 1 200 avelshonor, eftersom det uppskattningsvis finns så många på samtliga farmar i Sverige. Av beloppet skulle ca 4 000 000 kronor utgöra ersättning för djuren samt inventarier. 100 avelshonor kräver 16 avelshonar, alltså har en genomsnittsfarm ca 116 djur. Värdet för varje djur uppgår till 900 kr. 100 avelshonor kräver 350 burar. Värdet för varje bur uppgår till 675 kr. Diverse tillbehör till farmen uppskattas till 16 200 kr. Detta betyder att ersättningen för avelsdjur samt inventarier kan beräknas till ca 3500 kr per avelshona, vilket sammantaget betyder ca 4 000 000 kr (3 500 kr x 1 200 avelshonor.)

Vidare skulle 6 000 000 utgöra ersättning för framtida förlorade arbetsinkomster under en tid om tio år. Försäljning av ett skinn eller ett levande djur har uppskattats till ett pris om 730 kr per avelshona. Från det beloppet har avdrag gjorts för foderkostnader samt driftskostnader om 230 kr per avelshona. Detta skulle ge ett överskott om 500 kr per avelshona. För samtliga avelshonor skulle beloppet uppgå till 600 000 kr per år (500 kr per hona x 1 200 honor = 600 000). För tio år skulle beloppet uppgå till 6 000 000 kr.

Slutligen skulle 2 000 000 utgöra ersättning för kapital i byggnader och lokaler som inte kan utnyttjas för pälsproduktion samt kostnader för att ställa i ordning lokaler för annat ändamål.

Den beräkningen som presenterats av chinchillanäringen har en annan grund än den utredningen utgått ifrån. Som framgått ovan anser utredningen att ersättning för såväl djuren som framtida årsvinst innebär att dubbel ersättning utgår. Det skall också noteras

att det i beloppet inte ingår ersättning för bortforsling av byggnader. I stället har en kostnad angetts för att iordningställa lokalerna för annat ändamål. Slutligen är oklart om det är rimligt att ersättning skall utgå under en så lång tid som tio år.

9.4 Samhällsekonomiska och regionalpolitiska effekter

Som tidigare framgått finns det i Sverige ca 180 minkfarmer som årligen omsätter 364 miljoner kronor. Det är en glesbygdsnäring med en bred geografisk spridning. En tredjedel av näringen är dock belägen på Listerlandet i Sölvesborgs kommun. Vidare är näringen koncentrerad till Skara och östra Skåne. På utredningens uppdrag har Länsstyrelsen i Blekinge analyserat de regionalekonomiska effekterna av en avveckling av pälsdjursnäringen. Analysen är geografiskt begränsad till Sölvesborgs kommun. Länsstyrelsen bedömer att en avveckling av pälsdjursnäringen innebär mycket allvarliga problem för enskilda och företagare med betydande krav på ekonomiska insatser från det allmänna samt en ytterligare försvagning av den kommunala ekonomin i Sölvesborgs kommun. Analysen i dess helhet finns intagen i bilaga 5.

9.5 Ytterligare möjliga konsekvenser

En ytterligare konsekvens av en nedläggning i Sverige skulle vara att andra länder skulle kunna öka sin produktion. Sverige producerar för närvarande 1,3 miljoner minkskinn om året, världsproduktionen uppgår till 30 miljoner skinn. Vidare produceras i Sverige 2 000 chinchillaskinn årligen. De svenska skinnen säljs utomlands. Ett förbud i Sverige skulle medföra att andra länder skulle kunna öka sin produktion. Enligt uppgift från pälsdjursnäringen skulle detta i första hand ske i Polen och Baltikum. Neringen har pekat på att dessa länder har ett sämre djurskydd.

9.6 Olika avvecklingsstrategier

En avgörande fråga för val av avvecklingsstrategi är vilka skäl som skulle ligga till grund för en avveckling. Om djurskyddsskäl skulle ligga till grund för ett beslut om en avveckling framstår en sådan avveckling ur statens synvinkel som mindre komplicerad än om

etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle utgöra grunden. Resonemanget kommer nedan att utvecklas.

9.6.1 En avveckling av djurskyddsskäl

Om det framöver kommer att stå klart att minknäringen inte förmår uppfylla gällande djurskyddslag skulle uppfödning av minkar kunna förbjudas. Som utvecklats under 9.2 skulle ett förbud i sådant fall inte strida mot grundlagen. Eftersom det skulle vara frågan om att näringen inte uppfyllde den redan gällande djurskyddslagen skulle någon ersättning från statens sida sannolikt inte behöva utgå till de drabbade näringsidkarna. Det betyder att en avveckling på den grunden att näringen inte uppfyller gällande djurskyddslag inte skulle medföra några direkta tvingande kostnader för staten.

En avveckling av djurskyddsskäl skulle dock få långtgående ekonomiska konsekvenser för minknäringen och dess binäring. Som framgått under 9.3 har minknäringen uppskattat den totala kostnaden för nedlagda investeringar till **580 miljoner kronor**. Neringen har inte förmått uppskatta hur mycket av detta belopp som redan är avskrivet. Utredningen utgår dock ifrån att en stor del av beloppet redan är avskrivet, varför den verkliga kostnaden för nedlagda investeringar skulle vara betydligt lägre. Neringen skulle vidare gå miste om sammanlagt ca **160 miljoner** om året i vinst. Därtill skulle komma kostnader för näringen att återställa mark och byggnader. Denna kostnad har uppskattats till 150 000 kr för en medelfarm, vilket ger en uppskattat totalkostnad för hela näringen om ca **27 miljoner kronor**. Det anförda innebär att mycket grovt uppskattat skulle en påtvingad avveckling för minknäringen under en femårsperiod kunna innebära en förlust om **drygt en miljard kronor**. Av beloppet skulle 800 miljoner kronor utgöra utebliven vinst för femårsperioden. Återstoden utgöra kostnader för de investeringar som inte redan är avskrivna eller hypotetiskt kunnat skrivas av under femårsperioden samt avvecklingskostnader. Det kan noteras att denna mycket grova uppskattning stämmer väl överens med det belopp som skulle utgå till minknäringen i England efter det införda förbudet där, jämför vidare 9.3. Som framgår där skulle den beräknade ersättningen från staten uppgå till ett belopp om 70 miljoner kronor till 11 farmare. En utgångspunkt var bl.a. att ersättning skulle utgå för fyra års genomsnittlig vinst.

Överfört till svenska förhållanden med 180 farmare ger det ett belopp om 1,1 miljard kronor.

Därutöver skulle ett förbud medföra att binäringen gick miste om intäkter om 33 miljoner kronor och att de drabbades av ökade kostnader om 65 miljoner kr.

Slutligen skulle ett förbud få långtgående samhällsekonomiska konsekvenser och regionalpolitiska effekter. Som redovisats i kapitel 5 har minknäringen en bred geografisk spridning. Det är en glesbygdsnäring. En tredjedel av näringen är beläget på Listerlandet i Sölvesborgs kommun. Som framgår närmre av 9.4 skulle ett förbud innebära mycket negativa effekter för Sölvesborgs kommun.

En avveckling av chinchillanäringen av djurskyddsskäl framstår som något mer hypotetisk. Utredningen har bedömt att chinchillanäringen efter det att Jordbruksverket fattat beslut om nya föreskrifter är förenligt med den gällande djurskyddslagen enligt nuvarande kunskapsläge. Ett förbud mot chinchillanäringen av djurskyddsskäl skulle förutsätta antingen att ny forskning visade att chinchillanäringen inte uppfyllde den redan gällande djurskyddslagen eller att djurskyddslagen skärptes. Ett sådant förbud skulle då inte strida mot grundlagen. Om det skulle vara frågan om att näringen efter nya rön inte skulle uppfylla den redan nu gällande djurskyddslagen skulle någon ersättning från statens sida sannolikt inte behöva utgå till näringsidkarna. Det betyder att ett sådant förbud inte skulle ge några direkta ekonomiska utgifter för staten. Även en nedläggning av chinchillanäringen skulle få ekonomiska konsekvenser. Näringen får antas ha uppskattat värdet av inventarier och kapital i byggnader till ca **fyra miljoner** kronor. Hur stor andel som är avskriven har inte kunnat uppskattas. Den sammanlagda årsvinsten för chinchillanäringen skulle uppgå till **600 000 kr**. Det betyder att chinchillanäringen skulle grovt uppskattat gå miste om **5–8 miljoner** kronor under en femårsperiod. Av beloppet skulle ca hälften utgöra utbliven vinst under femårsperioden.

9.6.2 En avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte

En avveckling av etiska skäl avseende djurhållningens syfte skulle framstå som än mer komplicerat. Som angetts under 9.3 är det enligt utredningens uppfattning tveksamt om ett förbud på denna grund skulle vara förenligt med grundlagen. Det som är särskilt

tveksamt är om inte en sådan lag skulle strida mot skyddet för näringsfriheten i 2 kap. 20 § regeringsformen.

Om en sådan lag ändå skulle genomföras skulle de drabbade enligt 2 kap. 18 § RF ha en principiell rätt till full ersättning för den inskränkning i markanvändningen som lagen skulle innebära. Detta belopp torde omfatta ersättning för investeringar och nedlagda kostnader, däremot skulle ersättning för utebliven vinst eventuellt inte behöva ingå, jämför vidare kapitel 6. Utifrån de siffror som redovisats ovan under 9.6.1 skulle beloppet för minknäringen grovt kunna uppskattas till **några hundra miljoner** kronor. För chinchillanäringen skulle motsvarande belopp kunna vara **högst fyra miljoner** kronor.

Därutöver är det utredningens slutsats att ett genomförande av ett förbud även skulle kräva att de drabbade ersattes med ett skäligt belopp för inskränkningen av näringsfriheten. Denna ersättning skulle som angetts i kapitel 6 inte behöva innebära att full ersättning för förlusten skulle behöva utgå. I stället skulle man kunna göra en mera allmän bedömning och bestämma ersättningen utifrån vad som skulle kunna vara lämpligt och skäligt. Som framgått av siffrorna under 9.6.1 har utredningen angett den uteblivna årsvinsten för minknäringen till 800 miljoner kronor under en femårsperiod och till tre miljoner kronor för chinchillanäringen. Vad som utifrån dessa belopp skulle kunna utgöra ett skäligt belopp för inskränkning i näringsfriheten är mycket svårt att uppskatta. Vi kan endast anta att det utöver ersättning för inskränkning i markanvändningen om några hundra miljoner kronor skulle kunna tillkomma ytterligare ett betydande belopp för inskränkningen i näringsfriheten.

Sammantaget är det vår mycket hypotetiska slutsats utifrån tillgängligt material att ett förbud av etiska skäl på grund av syftet skulle kunna medföra en kostnad för staten om i vart fall 500 miljoner kronor. Vidare skulle ett sådant förbud medföra samhällspolitiska och regionalpolitiska konsekvenser.

10 Utredningens förslag

I debatten om pälsdjursnäringen har två skilda argument förts fram som skulle utgöra skäl för att förbjuda pälsdjursnäringen. Det ena är att pälsdjursnäringen inte skulle uppfylla den gällande djurskyddslagen, det andra skulle vara att syftet med djurhållningen, produktion av skinn, skulle vara oacceptabelt.

Utredningen har i kapitel 8 utifrån dagens kunskapsläge dragit den slutsatsen att chinchillanäringen framöver kommer att uppfylla djurskyddslagen. Vi anser också, jämför vidare 9.1.3, att etiska skäl avseende djurhållningens syfte inte ensamma bör ligga till grund för ett förbud. Den enda återstående frågan skulle därmed vara på vilket sätt minknäringen kan anpassas till djurskyddslagen.

Grunden för påståendet om att djurskyddslagen inte skulle vara uppfylld för minkar är att det i ett flertal rapporter förts fram att minkar utövar ett stereotypt beteende, vilket indikerar att 4 § djurskyddslagen inte skulle vara uppfylld, jämför vidare kapitel 2. Vi har i kapitel 8 dragit den slutsatsen att minknäringen inom en begränsad tid skall ha förbättrat förhållandena för djuren. Målsättningen är att det stereotypa beteendet därefter bara skall förekomma i acceptabel utsträckning. En utvärdering bör ske inom en snar framtid. Om förhållandena vad avser efterlevnaden av 4 § djurskyddslagen inte förbättrats bör minknäringen i dess helhet eller i vart fall den del som inte förmår uppfylla djurskyddslagen läggas ner.

Det anförda innebär alltså att utredningen menar att djurhållningen för minkar bör utvecklas på sätt som även skett för andra djur, exempelvis hönsen. Djurhållningen måste bättre anpassas till djurens behov och ge dem möjlighet på sätt som anges i 4 § djurskyddslagen att bete sig naturligt. En skillnad mellan minkar och övriga husdjur inom lantbruket är att ett sådant utvecklingsarbete för minkar knappt påbörjats medan det för andra farmdjur pågått under en lång tid. Det betyder att utvecklingsarbetet för minkar måste bedrivas skyndsamt.

Det är viktigt att notera att ansvaret för att förbättra förhållandena för minkarna i dess helhet vilar på minknäringen. Vi utgår också från att det ligger i näringens intresse att se till att indikationerna om att djurskyddslagen inte är uppfylld upphör. Som framgått anser vi att näringen skall läggas ner om inte förbättringar sker. En nedläggning skulle medföra mycket stora ekonomiska konsekvenser för minknäringen. Av kapitel 9 följer också att om en sådan nedläggning tvingades fram på grund av att näringen inte förmår uppfylla den redan gällande djurskyddslagen skulle de drabbade inte vara berättigad till någon ersättning från statens sida.

Ett vidare problem är dock att det krävs ytterligare forskning om minkarnas beteende för att anvisa på vilket sätt förhållandena för minkarna skall förbättras. Minknäringen har funnits sedan 1930-talet, men någon svensk forskning om minkars beteende har inte bedrivits. Det är nu viktigt att svensk oberoende forskning om minkar kommer till stånd. Det är i och för sig möjligt att överföra exempelvis dansk forskning till svenska förhållandena, eftersom minknäringen i Sverige och Danmark bedrivs på ett mycket likartat sätt. Det finns dock vissa saker, exempelvis utfodringen, som skiljer sig. Utredningens slutsats är att en förutsättning för att minknäringen kan anpassas till djurskyddslagen är att ett sådant forskningsprojekt kommer till stånd. Finansieringen för ett sådant projekt måste därför snarast tryggas. Ytterst är detta statens ansvar, men vi förutsätter att finansiering kan ske genom att minkarnas forskningsbehov prioriteras framför andra behov av forskning om djur. SLU har utvecklat ett forskningsprojekt och angett att kostnaden skulle uppgå till knappt fyra miljoner kronor, jämför vidare [bilaga 6](#).

En vidare fråga är hur lång tid näringen skall få på sig att förbättra förhållandena för minkarna. Vi anser med hänsyn till att förändringen skall ske skyndsamt att en tidsperiod om fem år bör vara tillräckligt för att ge näringen tid att anpassa sig. Denna tid måste dock utsträckas något, eftersom forskning skall pågå samtidigt. SLU har bedömt att forskning skulle behöva pågå till år 2007. Vi anser sammantaget att indikationerna om att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld bör ha upphört till slutet av år 2010. Om så inte har skett bör minknäringen helt eller delvis läggas ner.

Detta betänkande har haft sin utgångspunkt i att minkarnas stereotypa beteendet indikerar att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld. De bakomliggande rapporterna har haft samma utgångspunkt. Den målsättning som vi anser att minknäringen skall ha uppfyllt till år 2010 är att det stereotypa beteendet skall ligga på en acceptabel

nivå. Som vi tidigare anfört, jämför 8.2.1, uppvisar i princip alla djurslag i fångenskap någon form av stereotyp beteende för att bemästra stress. Det är därför inte möjligt att kräva att det stereotypa beteendet helt skall upphöra utan en rimlig målsättning är att det stereotypa beteendet begränsas till en acceptabel nivå.

En framtida fråga kommer förstås att vara vad som utgör en acceptabel nivå. En vidare komplikation är också, på sätt som närmare framgår av bilaga 2, att SLU anfört att det är viktigt att studera djurens situation i fångenskap ur ett brett välfärds- och djurskyddsbegrepp och inte bara utgå från förekomsten av stereotypier.

Från utredningens sida är det inte möjligt att ytterligare beskriva vår målsättning för år 2010. Vi föreslår i stället att det skall ankomma på ett forum av experter att noga och kontinuerligt följa utvecklingen av minknäringen för tiden fram till och med år 2010. Det är särskilt viktigt att det under forskningsperioden förs en kontinuerlig dialog med företrädare för näringen och företrädare för forskningen.

Forumets uppgift skulle vara att säkerställa att nödvändiga förändringar kommer till stånd. Regeringen har redan bedömt att den nya djurskyddsmyndigheten bör knyta till sig ett djurskyddsråd med bred kompetens för grundliga bedömningar och diskussioner om djurskydd. Ledamöterna skulle ha bl.a. etisk och etologisk kompetens(prop. 2001/02:189, bet.2002/03:MJU5, rskr.2002/03:98). Utredningen föreslår att det ankommer på detta djurskyddsråd att framöver följa utvecklingen av minknäringen.

11 Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag

Utredningens förslag medför inga omedelbara ekonomiska konsekvenser för staten.

Vi har i kapitel 10 framfört att en förutsättning för att minknäringen kan anpassas till djurskyddslagen är att ett forskningsprojekt om minkar kommer till stånd. SLU har uppskattat att kostnaden för ett sådant projekt skulle uppgå till knappt fyra miljoner kronor. SLU har vidare ansett att ett sådant projekt skulle kunna finansieras genom att medel söks från berörda myndigheter, forskningsråd och fonder samt Stiftelsen Svensk Pälsdjursforskning och Sveriges Djurskyddsföreningars Riksförbund. Det skulle betyda att finansieringen skulle ske genom redan avsatta medel för forskning. Forskningsbehovet för minkar skulle behöva prioriteras framför annan forskning om djur.

Särskilt yttrande

av sakkunnige Roger Pettersson

Inledning

Jag vill inledningsvis framhålla att utredningens arbete bedrivits med stor lyhördhet och öppenhet. Såväl utredaren som utredningens sekreterare har med stort engagemang tagit emot de synpunkter som lämnats.

I många avseenden anser jag att utredningen innebär ett viktigt avstamp för att djurskyddsaspekterna på pälsdjursfarmning ska få genomslag. På många viktiga punkter delar jag trots detta inte de slutsatser som redovisas i utredningens betänkande.

I detta yttrande redovisar jag de avvikande ståndpunkter och slutsatser som jag har inom tre viktiga områden för utredningen. Avslutningsvis redovisar jag även några övergripande ståndpunkter inom djurpolitiken, som har bärighet på frågor som rör pälsdjursuppfödning och pälsdjursnäringens framtid, och som därmed också ryms inom utredningen.

Jag anser att pälsdjursnäringen i första hand bör avvecklas av etiska skäl. I mitt yttrande anger jag dock även synpunkter på en avveckling av pälsdjursnäringen av djurskyddsmässiga skäl och en anpassning av näringen till djurskyddslagens krav.

Minknäringens miljöeffekter

Jag delar inte uppfattningen att minknäringen ingår i ett kretslopp, som sammantaget kan anses ge positiva miljöeffekter. Miljömålskommittén slog i sitt betänkande "Framtidens miljö – allas vårt ansvar", SOU 2000:52, fast att ett kretslopp som är uthålligt ur miljösynpunkt bör vara giftfritt och resurssnålt. De miljöprövningar som gjorts, bl.a. av länsstyrelsen i Gotlands län, har visat att minknäringen inte lever upp till de krav som bör ställas på ett miljömässigt uthålligt kretslopp. Bland annat sker gödsellagringen

direkt på mark med vidhängande näringsläckage. Länsstyrelsen i Gotlands län kommenterar detta på följande vis i sitt miljöprövningsbeslut: ”Detta är enligt svenska förhållanden i så fall den enda djurhållningsform av större omfattning, som tillåts lagra gödsel direkt på mark, där näringsämnen och föroreningar i stor mängd med myndigheternas goda minne tillåts förorena mark och vattenområden helt obehindrat”.

Inom flera led av pälsproduktionen används idag miljöfarliga kemikalier. Minknäringen använder, även här enligt miljöprövningsbeslut vid länsstyrelsen i Gotland, bekämpningsmedel som det saknas data kring rörande effekterna i miljön. Även under beredningsfasen används en rad miljöfarliga kemikalier. Denna användning bör tas med i bedömningen av minknäringens miljöeffekter.

Utredningen framhåller att minknäringen tar hand om restprodukter från bland annat fiskeindustrin, kycklingindustrin och slaktindustrin. Detta är sant, men samtidigt finns det andra möjligheter för ”kvittblivning” av restprodukter från näringar som genererar organiskt avfall. Bland annat kan man förbränna djuravfall i pannor av s.k. fluidtyp och utvinna energi ur avfallet.

En annan aspekt som man bör lägga på minknäringen ur miljöperspektiv är dess påverkan på naturmiljön. De minkar som etablerat sig i Sverige härstammar från minkfarmerna, i första hand från minkar som släpptes ut under andra världskriget. Till detta skall dock läggas det faktum att minkar under lång tid årligen tagit sig ut från farmerna. Minken ingår inte naturligt i den svenska faunan och de minkar som kommer från farmerna orsakar stora problem i naturmiljön, inte minst för fågellivet. Flera av de farmer som finns i Sverige idag ligger i sådana skyddsvärda miljöer (bl.a. nära fågel-skyddsområden) att de troligtvis inte fått etableringstillstånd med dagens regler.

En möjlig anpassning av pälsdjursnäringen till djurskyddslagen

Utredningen har gjort en mycket ambitiös genomgång av den forskning som finns tillgänglig på området. I genomgången återfinns bland annat Sveriges Veterinärmedicinska Sällskapets, SVS, rapporter från 1990 och 1996. Redan 1990 slog SVS fast att det bör ankomma på pälsnäringen att före utgången av 1993 kunna redovisa forskningsresultat rörande minkens behov av alternativ relation till

vatten i närmiljön. I uppföljningen 1996 slog SVS vidare fast att en strävan i arbetet med att komma till rätta med stereotypiproblemen måste vara att minken ska kunna utöva så mycket som möjligt av sin beteendepertoar.

Djurens rätt har i en rad skrivelser under 90-talet, till ansvarigt verk, pekat på att de djurhållningssystem som används inom minknäringen inte är konstruerade på sådant sätt att de kan anses utgå från djurens behov. Tyvärr har denna kritik länge klingat ohörd, samtidigt som näringen själv inte tagit initiativ till utveckling av djurhållningen.

En fråga som vi ställt flera gånger är vem som ska ha ”the benefit of the doubt” när osäkerhet råder kring om vissa beteenden är biologiska behov eller ej. Med tanke på att djurskyddslagen ska skydda djuren, borde utgångspunkten vara att en försiktighet bör tillämpas där djuren hamnar i den tyngsta vågskålen. En annan princip som borde vara rådande är att djur har samma biologiska behov i fångenskap som i det fria, så länge som inget annat visats.

Utredningen belyser även Georgia Masons forskning. Masons forskning har publicerats i ”Nature”, den mest prestigefyllda tidskriften i världen på området. Enligt oberoende forskare, som t.ex. Per Jensen och Donald Broom, har Mason i sin forskning visat att minkar som har erfarenhet av att simma har ett behov av att få göra det. Frågan som kvarstår är alltså om detta gäller även för minkar som inte har erfarenheter av att simma. Försiktighetsprincipen borde ge svaret att det först måste visas att så inte är fallet innan man bör hålla minkar utan tillgång till vatten att simma i. Som jag uppfattat forskningsläget, efter att ha varit i kontakt med ledande forskare i bland annat Storbritannien, Holland och Sverige, så är de oberoende forskarna i stort sett eniga om att det endast är det avgörande beviset som saknas för att man ska ha visat att minkar har ett biologiskt behov av vatten att simma i.

Som redovisas i utredningen så har Italien fattat beslut om att minkar inte får hållas i fångenskap utan tillgång till simvatten från år 2008. Jag anser att beslutet är välgrundat, utifrån den rådande forskningen om minkarnas välfärd.

En möjlig avveckling av pälsdjursnäringen

a) Av djurskyddsmässiga skäl

Utredningen landar i slutsatsen att minknäringen inom en snar framtid skall ha förbättrat välfärden för minkarna. Om inte detta sker anser utredningen att minknäringen bör avvecklas av djurskyddsskäl. Utredningen för fram, att om indikationerna om att 4 § djurskyddslagen inte är uppfylld har upphört till slutet av år 2010, så bör minknäringen läggas ner helt eller delvis.

Mot bakgrund av att SVS redan 1990 angav att minkar i allt för hög utsträckning utförde stereotypier, och att djurhållningen sedan dess i stort sett varit oförändrad, anser jag att minknäringen inte tagit sitt ansvar och arbetat för utveckling. Att ytterligare medge tid för minknäringen att utveckla djurhållningen anser jag vara omotiverat.

Av djurskyddsmässiga skäl bör istället de föreskrifter för hållning av minkar, och som meddelats av Jordbruksverket, dras tillbaka och ersättas med ett förbud. Om minknäringen istället ska ges tid till att förbättra välfärden för minkarna måste den vara mycket kort, förslagsvis två år. Under den tiden ska näringen ha utvecklat nya system. Dessa ska prövas enligt reglerna för nyt teknikprövning. En sådan hantering av minknäringen vore analog med hur rävnäringen hanterats tidigare.

Jag anser dock inte att samhället ska lägga medel på forskning kring nya hållningssystem för minkar. Ett enigt djurskyddsråd vid Jordbruksverket angav i en skrivelse till verket den 14 september 1998 att "enligt djurskyddsrådets uppfattning bör eventuella forskningsmedel inte anvisas till att utveckla och förbättra metoder för hållande av räv. Sådan forskning bör således efter egna prioriteringar ankomma på näringens egen organisation". Jag anser att motsvarande bör gälla för minknäringen. De medel som samhället avsätter för djurskyddsforskning bör gå till mer angelägna projekt.

När det gäller hållning av chinchillor har Jordbruksverket tagit fram nya föreskrifter. Något datum för ikraftträdande finns ej. Nya system måste, med tanke på att det inte idag finns några utvecklade som uppfyller föreskriften, enligt min mening prövas som ny teknik. Mot bakgrund av att inte heller chinchillanäringen arbetat aktivt för att förbättra sin djurhållning anser jag att endast kort tid, förslagsvis två år, till en eventuell omställning till hållande i nya system kan ges. I sammanhanget bör nämnas att det var Djurens

rätt som under 90-talet slog larm till regering och verk om att chinchillanäringens djurhållning inte uppfyller djurskyddslagens krav.

b) Av andra skäl än djurskyddsmässiga

Vi står inför en stor utmaning, nämligen att utveckla vårt samhälle så att det blir hållbart ur djuretiskt perspektiv. Idag kräver vår livsföring att långt över 100 miljoner djur årligen får sätta livet till, i många fall under plågsamma former. Djur i fångenskap kan, utom då det gäller försöksdjuren, få användas för vilka triviala syften som helst. Inom försöksdjurspolitiken är dock inriktningen att användningen av djur ska begränsas. De djurförsöksetiska nämnderna ska avslå ansökningar om att få utföra djurförsök när användningen saknar allmänintresse. Detta ska ske oavsett om djuren ska komma att utsättas för lidande eller ej.

Jag anser att ett viktigt steg i byggandet av ett djuretiskt hållbart samhälle är att vi begränsar användningen av djur. Det är inte rimligt att djur ska få användas till vilka syften som helst. När det gäller pälsdjursuppfödning finns det idag en majoritet i samhället som vill se en avveckling. Det finns också en klar majoritet för detta i riksdagen, åtminstone om man ser till de löften som ställdes ut under förra valrörelsen och på beslut fattade under partikongresser etc. Det finns också en mycket stor aversion bland konsumenterna i Sverige för djurpälprodukter. Det visar sig inte minst av att allt fler butikskedjor vägrar att befatta sig med varor som innehåller djurpäl och att de djurpälisar som produceras i svenska farmer i stort sett helt och hållet går på export.

Att utveckla ett djuretiskt hållbart samhälle är enligt min mening ett angeläget allmänt intresse. Jag anser vidare att det finns möjligheter för politikerna att fatta beslut om en avveckling av pälsdjurnäringen som ett led i detta samhällsbyggande. Grundlagen ger politikerna möjlighet att från fall till fall pröva eventuella inskränkningar av den befintliga näringsfriheten och egendomsskyddet.

Ett förbud mot pälsdjursfarmning har redan av etiska skäl ("public morality") införts i Storbritannien. Beslutet kan anses vara tvingande i den mening att det inte medger möjlighet för någon att starta upp farmer. I Storbritannien har man således gjort bedömningen att ett förbud mot pälsfarmning är förenligt med Europarådskonventionen, såvida man ger ekonomisk kompensation för inskränkningen.

Jag delar den uppfattningen. Jag anser dock att den ekonomiska kompensation som bör utgå till farmarna i Sverige bör vara avsevärd lägre än de siffror som utredningen anger. Bakgrunden till detta är att vad som ska kompenseras är inte farmer som utvecklats i enlighet med djurskyddslagen. Vad som ska kompenseras är farmer som man redan 1990 (SVS utredning) pekade på innebar att minkarna utförde för hög grad stereotypier.

Övergripande djurpolitiska ståndpunkter

Djurskyddslagen ställer tydliga krav på den som äger djur. Inom vissa områden, t.ex. verksamhet som innebär att någon föder upp pälsdjur yrkesmässigt eller i större omfattning, är verksamheten dessutom tillståndspliktig. Bakgrunden till detta återfinns i propositionen om Djurskyddslag m.m. (1987/88:93). Departementschefen anför att hållning av pälsdjur ställer krav både på goda insikter om uppfödningen och på personliga och materiella kvalifikationer hos djuruppfödarna.

Jag anser givetvis att ovanstående krav är bra, men de är inte tillräckliga. Detta kan exemplifieras av att pälsdjursnäringen på ett möte på Jordbruksverket så sent som den 24 januari 2002 angav att ”minkarna inte utförde några stereotypier i burarna utan att de motionerade”. Uttalandet vittnar om att tillståndskraven generellt bör kompletteras med tydligare krav på kunskap om djurs beteende och behov. Den centrala djurskyddsmyndigheten bör ges i uppdrag att utarbeta detaljbestämmelser kring detta.

Redan 1989 föreslog Allan Johansson, tidigare generaldirektör för Lantbruksstyrelsen, att djurskyddsorganisationerna skulle ges möjlighet att till regeringen överklaga styrelsens beslut om föreskrifter. Jag anser att det faktum att Jordbruksverket inte tillräckligt har drivit på för utveckling av detaljregler för minkhållningen återaktualiserar Johanssons förslag. Om det skulle visa sig att den nya djurskyddsmyndigheten inte heller tillräckligt driver på för utveckling av detaljföreskrifter anser jag att en möjlighet för djurskyddsorganisationer att överklaga myndighetens djurskyddsföreskrifter ska införas. Redan nu bör dock regeringen ge den nya djurskyddsmyndigheten, som ska inrättas den 1 januari 2004, i uppdrag att årligen återrapportera arbetet med att uppdatera föreskrifter utifrån aspekten att de ska möjliggöra uppfyllande av djurskyddslagen samt bygga på erfarenheter och vetenskapliga rön.

Utredningen har inte berört de avlivningsmetoder som används inom pälsnäringen. Minkar avlivs med koldioxid. I det underlag som togs fram inför Storbritanniens beslut om att förbjuda pälsdjursfarming anges att det åtminstone kan ta upp till 19 sekunder innan minkar dör med en sådan avlivningsmetod. Man pekar bland annat på att minken, som är ett semiakvatiskt djur, kan hålla andan under mycket lång tid. Man pekar vidare på att avlivning av koldioxid riskerar orsaka stor stress hos minkarna. Motsvarande har konstaterats inom andra områden där minkar utnyttjas. EU:s expertgrupp skriver t.ex. följande i sin rapport om avlivning av försöksdjur: "CO₂ should not be used in diving animals such as mink because of their ability to hold their breath." Enligt min mening är det oacceptabelt att minknäringen i Sverige tillåts fortsätta avliva minkar på det sätt som sker idag. Frågor som rör avlivning av djur ska ges en enhetlig behandling enligt den rådande djurpolitiken. Eftersom så inte tycks vara fallet, måste politiken på området skärpas ytterligare.

Kommittédirektiv

Pälsdjursnäringen i Sverige

Dir.
2002:61

Beslut vid regeringssammanträde den 2 maj 2002.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare tillkallas för att utreda två olika handlingsvägar när det gäller pälsdjursnäringen i Sverige. Utredaren skall dels redogöra för konsekvenserna av att, med utgångspunkt i Statens jordbruksverks rapport, förändra pälsdjurshållningen så att djurskyddslagen tillfullo är uppfylld, dels belysa konsekvenserna av en avveckling av andra än rent djurskyddsmässiga skäl. I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga omfattningen och lokaliseringen av uppfödning av djur för produktion av päls och analysera hur en avveckling av hållande av djur för produktion av päls skulle kunna genomföras.

Bakgrund

Bestämmelser om hållande av djur för produktion av päls Enligt djurskyddslagen (1988:534) skall djur behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Vidare skall enligt 4 § djurskyddslagen bl.a. djur som föds upp för produktion av päls hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt. Hållande av djur för produktion av päls är reglerat även i djurskyddsförordningen (1988:539) och i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1993:129) om djurhållning inom lantbruket m.m.

Sedan den 1 januari 1996 finns bl.a. krav på att rävars behov av att vara tillsammans med andra rävar, röra sig, gräva och ägna sig åt annan sysselsättning skall tillgodoses. Detta är exempel på funktionskrav, dvs. grundläggande krav som måste vara uppfyllda för att djurhållningen skall vara tillåten. Kraven har lett till att farmning av

rävar i praktiken har upphört eftersom tekniska lösningar inte har utformats i enlighet med kraven.

Jordbruksverkets rapport om minkhållning

I december 1999 gav regeringen Jordbruksverket ett uppdrag om hållande av mink för pälsproduktion. Enligt beslutet skulle verket utvärdera tillgängliga resultat av forskning om minkar, se över befintligt regelverk och om möjligt föreslå förbättringar i minkhållningen. I rapporten, som lämnades till regeringen den 9 april 2002, konstaterar Jordbruksverket att det finns betydande djurskyddsproblem inom minkhållningen och att 4 § djurskyddslagen inte kan anses vara uppfylld fullt ut.

Verket anser därför att traditionella bursystem bör avvecklas. I syfte att förbättra minkarnas situation föreslår verket en rad åtgärder. Bland annat föreslås att minkfodret skall ha grövre struktur och ges i fri tillgång året om, att valpkullarna inte bör delas före 8 veckors ålder och att minken skall ges möjlighet till vistelse med artfränder i större miljöberikade utrymmen. Verket påpekar dock att det med nuvarande kunskap inte är möjligt att bedöma om dessa åtgärder leder till tillräckliga förbättringar i djurhållningen så att kraven i 4 § djurskyddslagen uppfylls. För nya system, med stora tekniska förändringar, gäller att dessa måste provas som s.k. ny teknik och godkännas från djurskydds- och djurhälsosynpunkt. Vidare bedömer verket, med hänsyn till den kunskap som finns i dag, att system som tillgodoser minkars behov av bad- och simvatten bör utvecklas. Verket konstaterar också att mer forskning krävs om minkens grundläggande behov.

Europeiska kommissionens vetenskapliga kommitté för djurs hälsa och välfärd lämnade i december 2001 en rapport om pälsdjur. Med rapporten som underlag har kommissionen nu möjlighet att utarbeta förslag till gemensamma bestämmelser om hållande av pälsdjur. Rapporten har även utgjort ett viktigt underlag för Jordbruksverkets rapport.

Aktuell debatt om pälsdjur

Hållande av djur för produktion av päls är en näring som under senare tid allt mer ifrågasatts. Kritiken har delvis varit inriktad på djurskyddsmässiga aspekter av uppfödningen. Bland annat har burar-

nas beskaffenhet och storlek kritiserats, men diskussionen har även i hög grad rört det berättigade i att föda upp djur enbart i syfte att tillvarata deras päls.

Även i andra länder har motsvarande diskussioner förts och detta har lett till att det i Storbritannien och Nederländerna har beslutats eller föreslagits förbud mot hållande av djur för produktion av päls. Enligt regeringens mening är det viktigt att ta till vara erfarenheterna från dessa länder.

Denna etiska diskussion har i Sverige resulterat i att den socialdemokratiska partikongressen i november 2001 ställde sig bakom en motion om att pälsdjursuppfödningen successivt skall avvecklas.

Motståndet mot pälsdjursnäringen har således sin grund dels i värnandet om djuren, dels i synsättet att det av olika skäl inte är acceptabelt att använda djur för att enbart ta till vara deras päls. I den allmänna debatten framförs dock ofta argument som blandar båda dessa synsätt.

Pälsdjursnäringen

Hållandet av djur för produktion av päls är en näringsverksamhet bland andra inom lantbruket. En påtvingad avveckling av denna djurhållning skulle därför i praktiken innebära ett näringsförbud. Begränsningar i rätten att bedriva näring eller utöva yrke får enligt 2 kap. 20 § regeringsformen införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att gynna vissa personer eller företag.

Det finns för närvarande omkring 170 minkfarmar och 17 chinchillafarmar i landet. Enligt uppgift hålls även kanin och iller för produktion av päls. Förutom farmarna finns en omfattande verksamhet för tillverkning av pälsdjursfoder. Pälsdjursnäringen är lokaliserad till vissa delar av landet varför konsekvenserna av en avveckling skulle bli särskilt kännbara där. Vidare är pälsdjursfarmar ofta familjeföretag där flera generationer är sysselsatta. Detta medför att vissa familjer skulle drabbas särskilt hårt av en avveckling.

Företrädare för pälsdjursnäringen i Sverige har i samband med uppvaktning av jordbruksministern i april 2002 framfört att en avveckling av pälsdjursnäringen i Sverige bl.a. kan få till följd att pälsdjur kommer att födas upp i andra länder med sämre kontroll och utan den djuromsorg som finns i Sverige. Näringen föreslog i stället att Sverige skall avvakta kommande gemensamma bestäm-

melser inom EU, att ett vetenskapligt råd tillsätts och att ett samrådsorgan bestående av tillsynsmyndigheter och näringsens företrädare bildas. Näringsen framförde även att det finns behov av ytterligare forskning inom området och att den, genom en särskild forskningsstiftelse, är beredd att bidra med ytterligare medel för detta ändamål. Vid uppvaktningen överlämnades även material om svensk och europeisk pälsdjursnäring och en bedömning av konsekvenserna av ett förbud mot svensk pälsdjursnäring.

Utredningsuppdraget

Regeringen anser mot denna bakgrund att det är angeläget att pälsdjursnäringen och tillhörande verksamheter kartläggs noggrant. I kartläggningen skall samtliga djurslag som hålls för produktion av päls ingå. Det är viktigt att utreda vilka ekonomiska konsekvenser en avveckling skulle få. Det är även viktigt att en bedömning görs av vilka åtgärder som, med dagens kunskap, krävs för att pälsdjurs-hållningen skall anses uppfylla djurskyddslagens krav. De sysselsattas arbetssituation som den ser ut i dag och hur den skulle påverkas av en avveckling bör även belysas. Utredningen skall inbegripa de regionala och samhällsekonomiska konsekvenser som skulle komma att uppstå vid en avveckling. Utredningen skall innefatta en analys grundad på förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor. Dessutom bör såväl positiva som negativa miljöeffekter av hållande av djur för produktion av päls beaktas.

Utredaren skall utreda två olika handlingsvägar. Han eller hon skall dels redogöra för konsekvenserna av att, med utgångspunkt i Jordbruksverkets rapport, förändra pälsdjurs-hållningen så att djurskyddslagen tillfullo är uppfylld, dels belysa konsekvenserna av en avveckling av andra än rent djurskyddsmässiga skäl.

Utredaren skall

- kartlägga omfattning och lokalisering för varje djurslag av uppfödning för produktion av päls,
- utreda vilka ekonomiska och andra konsekvenser Jordbruksverkets förslag om förbättringsåtgärder skulle få för näringsen,

- analysera om en påtvingad avveckling av pälsdjursproduktionen är förenlig med 2 kap. 20 § regeringsformen,
- utreda de ekonomiska konsekvenser en avveckling av pälsdjursproduktionen skulle få, på regional nivå såväl som samhällsekonomiskt,
- analysera de sysselsattas nuvarande arbetssituation såväl som konsekvenserna för dem av en avveckling,
- göra en analys grundad på förordning (1998:1820) om särskild konsekvensanalys av reglers effekter för små företags villkor,
- analysera hur djurhållning för produktion av päls skulle kunna avvecklas samt utreda eventuell kompensation för näringen såsom övergångstider, ekonomisk kompensation etc.,
- beakta såväl positiva som negativa miljöeffekter av djurhållning för pälsproduktion och
- lämna förslag till de åtgärder, i förekommande fall med förslag till författningsändringar, som kan föranledas av utredarens överväganden.

Utredningsarbetet

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter och organisationer samt inhämta erfarenheter från andra länder, särskilt Storbritannien och Nederländerna. Samtliga förslag skall kostnadsberäknas och förslag till finansiering skall redovisas.

Utredaren skall, när det gäller redovisning av förslagets konsekvenser för små företag, samråda med Näringslivets nämnd för regelgranskning. I den mån förslag om ekonomisk kompensation lämnas skall EG:s regler om statliga stöd beaktas.

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 juni 2003.

(Jordbruksdepartementet)

Djurs välfärd

Av Lena Lidfors
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa,
Sveriges lantbruksuniversitet

Det är viktigt att studera djurens situation i fångenskap ur ett brett välfärds och djurskyddsbegrepp, och inte bara utgå från förekomsten av stereotypier. Målet med all djurhållning bör vara att uppnå en så hög välfärd för djuren som är möjlig. Ofta begränsas detta dock till de förutsättningar som gäller för en viss produktionsform, t.ex. mjölkproduktion hos kor, tillväxt hos grisar och pälskvalitet hos mink. Det har under många år diskuterats hur man ska definiera djurens välfärd, och forskarna är fortfarande inte helt överens (se *Animal Welfare* av Appleby & Hughs, 1997). De teorier som diskuteras idag bland välfärdsforskarna presenteras här mycket kort med några kommentarer om deras fördelar och nackdelar.

Preferensteorierna, som företräds av bland annat Peter Sandö (1996), menar att välfärden är kopplat till att få sina behov, önskningar eller preferenser uppfyllda. Detta kan undersökas med hjälp av preferenstester där djuren får välja mellan två eller flera stimuli i miljön, eller med operanta tester där djuren får utföra ett arbete för att få tillgång till olika resurser i miljön. Denna metod har bland annat använts för att testa om minkar har något behov av vatten (Cooper och Mason, 2000). Problemet är att djuren först måste ges tillgång till en resurs, t.ex. vatten, varefter man tar bort det ifrån dem för att de ska vara beredda att jobba för den. Den största invändningen mot preferensteorierna är att djuren troligen inte vet vad som är bäst för dem på lång sikt. De väljer bara vad de föredrar för stunden. När det gäller vatten till minkar bör man ställa sig frågan om tillgången till vatten är viktig på lång sikt, dvs. ur hela minkens livsperspektiv. Här har forskningen ännu inte gett något entydigt svar. Det kan även finnas andra beräkningar i minkens miljö som de kan tänkas visa preferens för, men som ännu inte har testats.

Hedonism handlar främst om känslor och mentala tillstånd som har betydelse för djuret. Enligt den hedonistiska inställningen består välfärd av den livslånga närvaron av positiva mentala tillstånd och av frånvaron av obehagliga mentala tillstånd (Appleby & Sandö, 2002). Ju fler behagliga känslor och ju färre obehagliga känslor desto bättre (Jensen & Sandö 1997). Flera forskare anser att känslor är det som spelar störst roll för djuren (Dawkins, 1990; Duncan, 1996).

En kombination av de två ovan nämnda teorierna är preferenshedonism, som antar enbart vad djuret föredrar under nuvarande sinnestillstånd (Parfit, 1984). Den utgår från att djur inte tycks ha långtidspreferenser eller preferenser tillbaka i tiden. Det är svårt att mäta djurs känslor, men om man antar att djur föredrar situationer som är kopplade till behagliga känslor och undviker situationer som ger upphov till negativa känslor kan man indirekt bedöma känslor genom att mäta djurens preferenser.

Perfektionism är en ytterligare teori som menar att för att ett djur ska ha ett gott liv måste man förstå vissa genetiskt baserade artspecifika potentialer. Djurets natur måste ges möjlighet att uttryckas för att djuret ska kunna leva ett gott liv (Rollin, 1989). Djurets beteende förväntas vara lämpligt för dess telos – den unika, evolutionärt bestämda, genetiskt kodade, av miljön skapade uppsättningarna av behov och intressen som karaktäriserar djuret i fråga (Rollin, 1989). Den huvudsakliga invändningen till denna teori är att i naturen utför djuren beteenden som inte verkar tillför något till deras välfärd att få utföra beteendena, t.ex. springa för att undvika ett rovdjur. Däremot kan det vara viktigt för djuren att ha möjlighet att använda sina mekanismer för adaptation om omständigheterna så kräver (Fraser med flera, 1997), t.ex. kunna visa relevant flyktrelaterat beteende om ett rovdjur skulle dyka upp. För att kunna utvärdera djurvälfärd utifrån teorin om perfektionism måste man ha kunskaper om hur djuret skulle bete sig i en naturlig miljö. Detta kan göras i en semi-naturlig miljö eller i en miljö som är tillräckligt komplex och berikad.

Stresshanterings (eng. coping) teorin menar att ”Välfärden hos en individ är dess tillstånd vad gäller dess försök att hantera sin miljö” (Broom, 1986; Broom, 1996). Djurens försök att hantera sin miljö och resultatet vid ett misslyckande att hantera miljön kan mätas genom variabler som mortalitet, nivån på hälsoproblem, reproduktiv framgång (antal avkommor), graden av skador, binjureaktivitet, m.m. (Fraser & Broom, 1990). Ju bättre djuret är på att anpassa sig genom att använda sina fysiologiska mekanismer utan

att dessa mekanismer utmanas utanför sina förmågor desto bättre välfärd. Ett av problemen med denna teori är att djur kan få sina biologiska funktioner förändrade utan att djuret upplever något negativt mentalt tillstånd, t.ex. en kastrerad hankatt.

Ett annat sätt att se på välfärden är de fem friheterna (Webster med flera, 1986):

- Frihet från hunger och törst
- Frihet från fysiskt obehag och smärta
- Frihet från skador och sjukdom
- Frihet från rädsla och oro
- Frihet att utföra grundläggande beteendemönster

Simonsen (1996) anser att djurvelfärd består av djurets positiva och negativa erfarenheter. Viktiga negativa erfarenheter är smärta och frustration, och viktiga positiva erfarenheter uttrycks i lek (social, rörelse och annan lek), utförande av appetitiva beteenden (förberedelserna för att utföra själva konsumtionshandlingen, t.ex. söka föda, vatten, lämplig plats att bygga bo på eller ligga på, osv) och konsumtionshandlingar (t.ex. att äta, dricka, bygga bo, lägga sig). Bedömning av djurvelfärd måste baseras på vetenskaplig kunskap och praktisk erfarenhet kopplat till beteende, hälsa och fysiologi (Simonsen, 1996). Detta sammanfattar de olika synsätten på djurs välfärd som idag ofta ställs mot varandra, och som var för sig bidrar till en bättre överblick över djurvelfärden.

Bilaga till Pälsdjursnäringens utredningen Jo 2002:04

Av Föreningen Svensk Chinchilla

Stockholm 4/9 2003

Föreningen Svensk Chinchilla ingick tyvärr inte i den ursprungliga grupp som kallades att bistå utredaren. När detta påpekats för utredaren inbjöds föreningen dock att närvara med en representant från och med sammanträde nr 2 vilket vi uppskattat. Det mesta av arbetet med bakgrundsbeskrivningen av djurslagen var då tyvärr redan avslutat i arbetsgruppen. Arbetet har dock bedrivits i positiv och konstruktiv anda.

Utredningsarbetet har fokuserats på mink, vilket sannolikt har sin bakgrund i att minknäringen är påtagligt större än chinchillanäringen. Föreningen Svensk Chinchilla önskar med denna inlägga påtala faktorer som påverkar kunskapen och djurhållningen inom chinchillanäringen i Sverige.

I EU:s vetenskapliga rapport påtalas bristen på vetenskapliga studier när det gäller chinchillans beteende. Det står bl.a. i 6.2.7 chinchilla ”scientific work related to domestication level and its relation to animal welfare in chinchillas is not available”.

Vi motsätter oss därför utredningens slutsats att de nya reglerna från SJV (Jordbruksverket), bl.a. att djuren ska hållas i större grupper av vuxna avelsdjur, bygger på vetenskaplig kunskap och inte strider mot 4 § i djurskyddslagen. Det sägs i EU:s vetenskapliga rapport, 7.61 Housing and Environment, att ”Breeding females are housed individually and are aggressive to each other”. Detta överensstämmer med erfarenheter hos chinchillauppfödare.

Enligt 7 § i djurskyddsförordningen ska nya tekniska system och ny teknisk utrustning för djurhållning ha godkänts från djurhälso- och djurskyddssynpunkt innan de får användas. Frågor om godkännande av ny teknik prövas av SJV. Vi ställer oss undrande till hur SJV:s nya föreskrifter för hållande av chinchilla tillkommit

eftersom sådana djurhållningssystem och burhöjder som föreskrifterna anvisar inte provats eller utvärderats inom chinchillauppfödning, såvitt föreningen känner till. Uppgifter om chinchillans beteende som redovisas i EU:s rapport bygger bl.a. enligt uppgift på en studie av 11 chinchillor i ett dygn (Kesten, 1996).

Eftersom man kan söka medel för DJURSKYDDSBEFRÄMJANDE ÅTGÄRDER från SJV föreslår vi att SLU tillsammans med oss inom näringen söker medel för att forska på hur det nya regelverket påverkar chinchillan, innan regelverket ska träda ikraft. Detta borde även göras för att uppfylla Jordbruksverkets krav på prövning av ny teknik.

Vad vi vet så har det förekommit väldigt lite forskning om chinchillan i världen, i Norden har vi förlitat oss på Jörgen Nordholm som arbetat under 10 år på halvtid som konsulent på Århus landbruksrådgivningscenter i Danmark. Jörgen Nordholm har studerat chinchillan och bedrivit praktisk rådgivning om chinchilla till danska uppfödare. Han är en av de få i världen som har kunskapsbasen att ge sådana råd. Föreningen Svensk Chinchilla önskar även samarbete med SLU och SJV för att på ett mer vetenskapligt sätt utvärdera Jörgen Nordhoms rekommendationer.

Vi vill även bilägga Jörgen Nordholms rekommendationer för chinchillaavel till utredningen.

Utlåtande vidrörande chinchilla-inhusning

Av Jörgen Nordholm

Många förnuftiga tankar har tänkts och beskrivits och en sammanställning av vetande, tänkande och synpunkter bör kunna ge mycket värdefulla framgångar i chinchillaskötseln som lever upp till konventionens rekommendationer om bra miljö och livsbetingelser för chinchillan.

Generella synpunkter:

- Chinchillan är ett semisocialt djur vilket innebär att den, som vuxen, har behov för att vara i kommunikationskontakt med andra likartade djur, men samtidigt ett starkt krav på integritet. Behovet för fysisk kontakt till andra individer i gruppen är begränsad.
- Som bytesdjur har den starkt behov för trygghet, hur tryggheten skapas är tydligen mindre väsentligt.

Särskilda synpunkter på förslaget:

Kap1

7 § Många hänsyn skall tagas i beaktande vid val av uppfödningssystem. Det utbredda polygamsystemet har tagit hänsyn till att chinchillan är ett semisocialt djur (se under generella synpunkter).

Härigenom kan hanen komma runt till olika honor, han kan utestängas om han är oönskad, och honan kan inte fritt passera till andra. För att klara detta är honan försedd med en krage.

Systemet är väl avprovat genom många år och har visat sig kunna uppfylla många av chinchillans rasspecifika behov.

Innan ett sådant välavprovat system omöjliggörs, bör andra system utvärderas ur djurskyddssynpunkt.

8 § I Europarådskonventionen framhålls det att förbud mot framvisning gäller om det är till skada för djuret. Detta bör tagas med, så man inte förhindrar allmänhetens möjlighet för att studera chinchilla och de villkor varunder de hålls.

Kap 4

2 § Ungarna skall avvänjas vid den ålder som är bäst för hona och ungar, normalt 6–9 veckors ålder.

6 § I Europakonventionens rekommendationer anges att chinchillaungar skall inhysas kullvis (syskon) från avvänjning och till köns-mognad (I realiteten upp till 3–5 månaders ålder).

Vuxna djurs behov för närkontakt uppfylls dels genom hannens besök hos de olika honorna, dels genom att grannhonor kan se varandra genom trådväggarna.

Kap 5

11 § Enligt Europarådets rekommendationer skall chinchillan hållas på ett väl dränerat golv som skall vara stelt, jämnt och stabilt i förhållande till djurets vikt. Perforerade golv är tillåtna och skall vara anpassade till den enskilda djurarten. Traditionellt hålls chinchillan på nätgolv vilket i praktisk farmmiljö såväl som i Europakonventionen har visat sig leva upp till kravet om att vara väl dränerat och i stånd till att förhindra ansamling av gödsel och urin. Andra former för dränerade golv kan också tänkas, men positiva erfarenheter härmed är sparsamma.

Det finns inget belägg för att Europarådets rekommendationer om att 25 % av golvytan skall vara solitt när man har burstorlekar på över 0,2 m². Rekommendationen i % av bottenytan härstammar antagligen från tidigare tiders små burar. Behovet för areal av solitt golv/tillflyktsyta kan iakttagas vara ca 144 cm² per djur. När ytan bliver väsentligt större stiger risken för tillsmutsning av såväl ytan som djuret. Lämpligt material för denna ytan har visat sig vara trä.

Europarådskonventionen använder inte begreppet bolåda i appendix E punkt 7 men nämner endast fast botten på en del av bottenarealen.

13 § Utformningen av 13 § beror antagligen på ett missförstånd i översättningen eller bara en lite kraftig sammanskrivning av hur man kan tillgodose chinchillans behov.

Som utgångspunkt måste man nog skilja mellan djur i öppna otilltäckta system – förekommer sällan i Sverige och förvaringsutrymmen som är placerade i en yttre skyddande stallbyggnad, som normalt i Norden.

I det traditionella nordiska stallsystemet är burens väggar och tak, kombinerat med den tidigare omtalade tillflyktskytan, det som skall ge djuret den nödvändiga trygghet mot främmande människor och djur samt artfränder.

”Tillflyktskyta, exempelvis i form av bolåda” ville vara ett bättre sätt att beskriva hur man uppfyller djurets behov.

Arealbehovet för en sådan tillflyktskyta, för att undgå konkurrens och stridigheter, är minst 144 cm² per djur när deras gemensamma förvaringsutrymme är utformat efter polygamsystemet, eller i enhetsburar för kullsyskon fram till könsmognad. En tillflyktsareal på minst 144 cm²/djur, som här beskrivits, lever upp till kraven att kunna utnyttjas av alla djur samtidigt, utan att det uppstår konkurrens eller aggressivitet, medger god hygien och tillåter alla djur att intaga en naturlig viloställning.

Med hänsyn till begreppet bomaterial skall man nog ha i tankarna att chinchillan som regel inte bygger bo (föder fullborna ungar) men sätter pris på en torr yta.

15 § Att chinchillor skall ha daglig tillgång till sandbad med ren finkornig sand, behöver inte ifrågasättas, men var kravet i förslaget till föreskriften för ett minimum på 12 timmar kommer ifrån står hän i det ovissa. Europarådsrekommendationen nämner dagligt sandbad, men inte någon tidsgräns. Studerar man chinchillor vill man se att ett sandbad som oftast varar under 20 minuter per dygn. Har chinchillan tillgång till sandbadet i längre tid (timmar) ökar risken för att sanden blir tillsmutsad och därmed inte ger den pälsrengöring som var avsikten.

16 § Enligt Europarådskonventionen (Appendix E 4) skall chinchillor ha tillgång till hyllor i burarna efter avvänjningen. Ett sådant undantag från kravet bör göras för honor med ungar också i de svenska föreskrifterna då det annars finns risk för ökad skadefrekvens hos små ungar.

18 § Måttföreskrifterna i Europarådskonventionen verkar inte färdigbearbetade liksom det nog inte heller finns några speciella orsaker till att man har valt just dessa mått.

Vid fastläggande av kraven bör man se på hur chinchillan beter sig, och de praktiska erfarenheter som finns med chinchillor under stallförhållande.

Den vuxna chinchillahonan uppskattar att kunna sitta på sin egen "plats" utan att bli störd av andra honor, men i ett avstånd såväl fysiskt, akustiskt som visuellt så att de kan hålla kontakt och kommunicera, härunder varna och bli varnad, men utan att vara i fysisk kontakt med den risken som det innebär. Dock uppskattar hon normalt besök av hannen, men jagar bort honom om han blir för närgående i längre tid. Genom hannens besök hos flera honor och den visuella kontakten bevaras grupp känslan.

Ser man på erfarenheter med olika burstorlekar, så kan man konstatera att i tidigare tiders burar på under 30*30 cm var djuren ofta mycket lugna, gränsande till det apatiska.

En ökad burstorlek härifrån var därför nödvändigt och till gagn för chinchillorna.

Upp till ungefär 45*45 cm bottenmått per djur kan endast positiva iakttagelser göras.

När bottenmättet överstiger ca 50*60 cm per vuxet djur börjar man kunna iakttaga vissa negativa effekter. Avståndet mellan djuren ökar till ett nivå där en viss otrygghet kan förnimmas i vilosituationen, burarna är inte längre självrengörande, som tecken på att djuret inte färdas lika mycket överallt och det börjar bli svårare att få tag på djuren utan att störa och oroa för mycket. Det är också framhävt i Europarådsrekommendationen artikel 3 punkt 3 och artikel 19 punkt ett att djuren skall hanteras från tidig ålder och så vida det är möjligt fångas och hanteras utan att det skapas onödiga störningar. Detta förutsätter faktisk att burarna inte blir för stora.

Man bör väl också beakta arbetsmiljöhänsyn, vilket talar för att burarna inte skall vara större än till den gränsen där djuren vill få det betraktligt bättre.

Vad höjden angår kan det vara svårt att påvisa förbättrade livsytringar hos chinchillorna när höjden stiger till över ca 45 cm. Vid höjder i försöksburar på ca en meter har det varit rapporterad ökad skadefrekvens, speciellt hos små ungar. Även infångningen kan bli mera stressande liksom chinchillorna vid denna höjden får behov för att skyla sig, exempelvis i form av en hylla den kan sitta under.

Slutligen bör man taga i beaktning att chinchillan färdas inte bara på bottenytan men också klättrar, springer och hoppar på väggarna upp till ca 40 cm höjd när de är av material som understödjer detta, exempelvis trådväv.

Som konklusion på ovanstående kan kraven till förvaringsutrymmets mått utformas enligt följande och med nyckelord som närhet, kommunikation, integritet och lättskötthet:

	Bottenmått minst:	Höjd minst
Avelsdjur i polygam eller ensamma	45 cm * 45 cm	40 cm
Hona med ungar	45 cm * 45 cm	40 cm
Ungdjur efter avvänjning	40 cm * 40 cm	37 cm

Rörelseareal inklusive färdbara väggar upp till 45 cm höjd och hyllor:

Vuxna	0,5 m ²
Ungdjur	0,3 m ²

Hanar i polygamsystem, som kan besöka flera honor bör ha tillgång till egen foderplats, vattenkälla och viloplats med fast sittyta på minst 144 cm².

6 Kap. Stallklimat

Hög luftfuktighet, höga temperaturer och hög halt av ammoniak ökar risken för svamp- och lunginfektioner, liksom risken för ökad ungdödlighet stiger.

1 § I avelsstallen bör temperaturen, om inte särskilda lådor med mildare klimat förefinns, ligga mellan 16 och 24 grader Celsius.

I andra stallar, där endast avvänjda djur uppehåller sig kan temperaturen gå ner till 10 grader Celsius. Dock under fryspunkten om särskilda lådor med mildare klimat förefinns och vattenförsörjningen kan säkras.

3 § Även om inte Europarådsrekommendationen direkt anger en övre gräns för luftfuktigheten, kan det nog vara förnuftigt att ange att ”i värmeisolerade stallar får den relativa luftfuktigheten bara

undantagsvis överstiga 80 %. Som riktlinje bör den inte överstiga 65 %”.

Denna genomgång har utarbetats av agronom Jörgen Nordholm, som har arbetat med chinchilla dels som konsulent och dels på forskningsnivå sedan 1979. Härav flest publicerade resultat i perioden 1989 till 2000.

03-08-22

LÄNSSTYRELSEN BLEKINGE LÄN

Pälsdjursnäringen i Blekinge län

Länstyrelsen gör följande bedömning av de regionalekonomiska effekterna av pälsdjursnäringen i Blekinge län.

Bakgrund

Pälsdjursnäringen har i Sverige en tyngdpunkt i Blekinge län, där näringen sedan 1930-talet byggts ut till en omfattande verksamhet. Näringen är koncentrerad till Listerlandet i Sölvesborgs kommun. Av landets hela pälsdjursproduktion är 35 % lokaliserad dit.

Lokaliseringen har ett starkt historiskt samband med den omfattande fiskerinäringen på Listerlandet. Under branschens uppbygg-nadsår kom en stor del av arbetskraften från personer som hade del-tidsarbete inom fisket och vars utkomstmöjligheter hade begränsats genom en vikande lönsamhet i fiskerinäringen. Därtill kom att avfall från fiskerinäringen utgjorde en basråvara i foderproduktionen inom pälsdjurshanteringen. Näringslivet i den aktuella bygden har präglats av de areella näringarna under hela 1900-talet. Ostruktureringen av näringslivet i mitten av seklet innebar visserligen en ökad efter-frågan på arbetskraft till den växande tillverkningsindustrin (bl.a. bilkomponenttillverkning), men för många framstod den då ex-panderande pälsdjurnäringen som ett attraktivt näringsfång, länge präglat av pionjäranda, fritt företagande och utvecklingsmöjligheter. Yrket lärdes i den egna verksamheten. Det förutsatte ingen avan-cerad grundutbildning. I många fall gick yrket i arv till nästa generation. Branschen var och är i långa stycken enkönad, med undantag för några få kvinnliga aktörer.

I dag finns ca 60 pälsdjursfarmer kvar, som tillsammans produce-rar ca 450 000 minkskinn till ett värde av uppskattningsvis 140 mkr. Antalet förvärvsarbetande uppgår totalt i branschen till mot-

svarande 180 heltidsarbetande. Antalet pälsdjuruppfödare som är registrerade som förvärvsarbetande i Sölvesborgs kommun var år 2001 totalt 85 personer, varav 16 kvinnor. Till detta skall läggas den sysselsättningseffekt som består i att personer på deltid arbetar inom näringen utan att vara registrerade som förvärvsarbetande. Därtill kommer fodertillverkning och förädlingsverksamhet i direkt anslutning till hanteringen som sysselsätter ca 20 personer. Den direkta sysselsättningseffekten i länet är således ca 100 arbetstillfällen. Ekonomiskt finns därutöver en sysselsättningseffekt på ytterligare 100 personer.

Vad saken gäller

Pälsdjursnäringens utredningen har hos länsstyrelsen efterfrågat en analys av de regionalekonomiska effekterna för länets del av en eventuell avveckling av pälsdjursnäringen. Analysen, som avgränsas geografiskt till Sölvesborgs kommun, tar sikte på att uppskatta de direkta och indirekta samhällsekonomiska effekterna, dels i form av sysselsättning, dels i övriga ekonomiska effekter. Därvid bedöms möjligheterna till alternativ verksamhet, behov av åtgärder från det allmänna för att underlätta omställning, finansiering av omställningskostnaderna samt bedömda ekonomiska effekter.

Stödområde

Blekinge län har sedan början av 1980-talet genomgått en omfattande förändring inom näringslivet. Det starka beroendet av tillverkningsindustrin har successivt avtagit genom en omställning mot ökad tjänsteproduktion. Samtidigt har beroendet av ett fåtal arbetsställen minskat till förmån för ett ökat antal små och medelstora företag. Denna omställning pågår och kan antas fortsätta under de närmaste fem åren.

De samhälleliga insatserna för att balansera effekterna av denna omställning har fram till 1995 bestått i omfattande statliga arbetsmarknads- och regionalpolitiska åtgärder. Efter EU-medlemskapet har strukturfondsinsatser av stor omfattning satts in. Dessa åtgärder pågår fram till 2006, då bedömningen är att utvecklingen i huvudsak skall kunna ske utan dessa särskilda medel.

Pälsdjursnäringen i Sölvesborgs kommun liksom övriga näringar ingår i stödområde och är därmed aktuella i de program som reglerar strukturfondsmedlen. För jordbruk och fiske finns dock särskilda regler inom ramen för den gemensamma fiske- och jordbrukspolitiken inom EU.

Arbetsmarknaden i augusti 2003

Sölvesborgs kommun ingår i en lokala arbetsmarknadsregion som omfattar kommunerna i nordöstra Skåne inkl. Kristianstad.

Arbetsmarknadsläget i Blekinge innebär att det i augusti 2003 finns 12 949 personer som är arbetslösa eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det motsvarar 13,9 % av arbetskraften. Motsvarande värde för riket var 10,6 %. I västra Blekinge, dit den nu aktuella näringen hör, är värdet 13,7 %. Antalet öppet arbetslösa i västra Blekinge är 2 064 personer.

Effekter på sysselsättningen

Länsstyrelsen gör bedömningen att en avveckling av pälsdjursnäringen i Sölvesborgs kommun direkt ger ett ökat antal arbetsökande med 100 personer. Av dessa är fyra personer 65 år och däröver. Kvar står 96 personer av vilka endast ett fåtal är möjliga för omedelbar placering i arbete. Avvecklingen kan därmed antas innebära en ökning av arbetslösheten med 90 personer. Anledningen till det ringa antalet som kan övergå i annan verksamhet är att utbildningsnivån bland de arbetssökande bedöms vara låg. Benägenheten att flytta bedöms också vara låg med hänsyn till att flertalet är socialt bundna till orten.

Effekterna på sysselsättningen för de personer som på deltid medverkar i produktionen inom näringen är mera svårbedömbare. För flertalet kan antas att de inte står till arbetsmarknadens förfogande. Ett ökat utbud av arbetskraft på ca 20 personer bedöms vara realistiskt. Även för denna grupp kan stora svårigheter föreligga för alternativ sysselsättning, varför antalet arbetslösa bedöms öka med 20 personer.

Totalt ger detta, allt annat lika, en effekt på arbetsmarknaden med 110 arbetssökande.

Åtgärder för omställning

Det är länsstyrelsens uppfattning att ett så stort antal arbetslösa beroende på en av samhället vidtagen åtgärd bör föranleda en extraordinär insats. En särskild arbetsgrupp med deltagande av länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och kommunen samt näringen bör tillsättas. Det bör bli gruppens uppgift att närmare analysera och föreslå omställningsåtgärder.

De åtgärder som torde komma ifråga handlar om stimulans till kompetens- och utvecklingsinsatser för arbetslösa och egenföretagare. Traditionella arbetsmarknadsprogram i kombination med stöd från Europeiska Sociala fonden bör användas.

Vissa utvecklingsprojekt bör kunna startas med stöd från bl.a. det pågående Mål 2-programmet om dessa aktualiseras före 2006.

Rådgivningsinsatser för personer som tidigare varit företagare och som vill gå vidare med annan inriktning bör stimuleras med deltagande av ALMI:s resurser.

Finansiering av omställningskostnaderna

Kostnaderna för omställningen är svåra att beräkna. Överslagsmässigt gör länsstyrelsen följande bedömning.

Kostnaden för 110 arbetslösa beräknas till 80 % av den beräknade lönesumman. Det ger en alternativkostnad på ca 24,3 mkr. Om samtliga är arbetslösa under ett år är kostnaden för staten därmed 24,3 mkr.

Om en del av de arbetslösa går över i starta eget-åtgärder kvarstår kostnaden under sex månader för denna aktivitet.

Om ett projekt kan riggas med medfinansiering från Sociala fonden reduceras statens kostnader för den delen av omställningen med hälften.

I utvecklingsprojekt där medfinansiering från Mål 2 Södra är möjlig kan viss subvention komma ifråga. Storleken kan endast beräknas när konkret ansökan föreligger. Projekt inom detta program förutsätter en offentlig medfinansiering på 60 % av den totala offentliga finansieringen. Medel för medfinansiering tas normalt från anslaget för allmänna regionalpolitiska åtgärder samt från kommunala medel.

Ekonomiska effekter

De ekonomiska effekterna drabbar primärt den friställda arbetskraften, vars köpkraft minskar. Detta innebär i sin tur att den beskattningsbara inkomsten minskar samt att köpkraften riktad mot den lokala marknaden minskar.

En effekt som kan beräknas är den som uppkommer genom minskad skattekraft. Här måste då nämnas att balanserande effekter finns inbyggda i skatteutjämningsystemet. Allt annat lika kan dock antas att en minskad kommunal beskattning beräknad med skattesatsen 32,66 öre per skattekrona och ett minskat skatteunderlag med 6,1 mkr (skillnaden mellan beräknad lönekostnad och beräknad arbetslöshetsersättning) ger ett primärt skattebortfall för kommunen med 2,0 mkr per år.

En ännu mera svårbedömd effekt är den som hänför sig till minskad efterfrågan av varor och tjänster vid en eventuell avveckling. Det gäller dels effekten hänförlig till bortfall av köpkraft riktad mot varu- och tjänsteproduktion på den lokala marknaden, dels effekten av minskad köpkraft hos friställd personal. Av den i kapitel 9.4.3 redovisade företagsekonomiska kalkylen framgår att produktionskostnaden för en medelfarm är 154 kr/djur. Med ca 450 000 djur ger detta en produktionskostnad på totalt ca 70 mkr i form av driftskostnader (el, bensin, gas, sågspån, reparationer). Då en avveckling innebär att hela denna efterfrågan upphör blir bruttoeffekten lika med det beräknade beloppet. Nettoeffekten blir självklart lägre genom ett ändrat konsumtionsmönster.

Sammanfattande bedömning

Det finns en betydande osäkerhet i de antaganden som ligger till grund för i beräkningarna. Länsstyrelsen finner ändå grund för bedömningen att en avveckling av pälsdjursnäringen innebär mycket allvarliga problem för enskilda och företagare och betydande krav på ekonomiska insatser från det allmänna samt en ytterligare försvagning av den kommunala ekonomin i Sölvesborgs kommun.

Från de utgångspunkter som myndigheten har att företräda avstyrker därför länsstyrelsen bestämt förslag om sådana åtgärder som innebär att verksamheten inom länets pälsdjursnäring inte kan bedrivas.

Ingegerd Wärnersson

Peter Wald

Forskningsprogram

Effekter av miljöberikning på minkars beteende

Av Lena Lidfors och Mari Trogen
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa,
Sveriges Lantbruksuniversitet

Bakgrund

I juni 1999 utkom Europarådets förordning för hållande av pälsdjur och i december samma år fick Jordbruksverket i uppdrag att utvärdera tillgängliga forskningsresultat och se över regelverken angående minkar samt föreslå eventuella förbättringar. I december 2001 utkom också Europeiska kommissionens vetenskapliga kommitté för djurs hälsa och välfärd med en rapport om välfärden hos pälsdjur. Denna har använts som underlag för Jordbruksverkets rapport (april 2002) där det anges att farmad mink i många undersökningar uppvisar en hög grad av stereotypier och onormala beteenden. Detta skulle indikera att §4 i djurskyddslagen inte är uppfylld vad avser djurmiljön och minkens möjligheter att bete sig naturligt. Regeringen beslutade i maj 2002 att tillsätta en pälsdjursnäringsutredning (Jo 2002:04) för att utreda två handlingsvägar: A) redogöra för konsekvenserna att, med Jordbruksverkets rapport som utgångspunkt, förändra pälsdjurshållningen så att djurskyddslagens krav helt uppfylls, och B) belysa konsekvenserna av en avveckling av pälsdjursnäringen.

Jordbruksverket har i sin rapport föreslagit förbättringsåtgärder som i huvudsak kunde vara möjliga att genomföra inom ett bur-system. Man framhåller bland annat att minkar skulle ha behov av större burar med mer komplex inredning, berikning av burmiljön, gruppållning och vatten för simning. För att man med säkerhet ska kunna dra slutsatsen att förbättringsåtgärderna i tillräcklig grad ökar minkarnas välfärd krävs dock mer forskning och förtydligande gällande minkarnas grundläggande behov. Svensk forskning på mink har tidigare handlat främst om hälsa, utfodring och pälskvalitet. Beteendestudier har främst utförts i Danmark och Finland och svenska beteendeforskare har inte deltagit i de nordiska projekten om pälsdjurens beteende som pågått i många år. Det kan även vara svårt att direkt applicera utländsk forskning på svenska förhållan-

den på grund av skillnader i produktionsförhållanden som exempelvis klimat, foder och skötselrutiner. I utländska studier står olika resultat mot varandra och framförallt de långsiktiga effekterna på minkens beteende av berikning av burmiljön verkar inte ha undersökts närmare i kommersiella besättningar. Det finns inte mycket forskning på den farmade minkens beteende under mycket berikade förhållanden och hur minken påverkas fysiologiskt av berikning är endast undersökt i ett fåtal fall.

Tidigare forskning

Vild mink

Minken har ett solitärt levnadssätt och har oftast ett långsträckt revir vid vatten, kring 2,5 km långt (Birks & Linn, 1982). Hur stort reviret är beror på populationstrycket i området och minkens status (Gerell, 1972). Lyan är en viktig tillflyktsort för minken under dagen och det är framförallt områdena närmast lyorna som används (?200 m), i upp till 30% av den totala aktiva tiden (Gerell, 1972). Minkar gräver inte egna lyor utan tar över befintliga hålor i marken eller i stenkummel och kan ta över andra djurs övergivna lyor. Minken har flera lyor som de växlar mellan under dagen (Birks & Linn, 1982). Vid jakt rör sig minken fram och tillbaka på en begränsad del av reviret (?300 m) för att senare flytta sig till en annan del och upprepa samma pendlande rörelse där (Gerell, 1972). På detta sätt rör sig minken igenom hela sitt vistelseområde. Detta tjänar både som en ökning av jakteffektiviteten och som revirbevakning (Gerell, 1972). Under vintern har minkar visats vara mindre aktiva än under sommaren. De vistas i lyan mer under vintern, använder färre lyor och rör sig kortare sträckor (Birks & Linn, 1982). Minkar kan vara både dag-, natt- och skymningsaktiva. Hanar tycks oftare vara skymnings- och nattaktiva, medan honor är mer aktiva på dagarna, speciellt då de har valpar (Dunstone, 1993).

Minken jagar både på land och i vatten beroende på tillgång på byte. Vanliga jaktbyten är sork och andra smågnagare, fåglar, kanin, fisk och skaldjur av olika slag (Dunstone, 1993; Gerell, 1972). På land jagar den genom att smyga sig på bytet, klamra sig fast med framtassarna och bita det i nacken. En mink är inte byggd för att springa snabbt och undviker också öppna och oskyddade ytor. Den

jagar därför inte genom att förfölja bytet. Den kan dock klättra (Dunstone, 1993). I vatten söker den byte genom att spana ner i vattnet och därefter dyka och fånga det. Om de missar bytet tar de sig hellre upp på land och spanar på nytt än försöker förfölja bytet under vatten (Dunstone, 1993). Luktsinnet talar om för minken att det finns ett byte i närheten men själva jakten utlöses av bytets flyktbeteende. Orörliga föremål uppfattas därför inte som bytesobjekt. Minken samlar gärna förråd om tillfälle ges och fortsätter att jaga efter att ha fångat sitt första byte, ända tills jaktutbytet inte står i förhållande till ansträngningen (Gerell, 1972). Jakten utförs mellan 5 till 20% av dygnet, medan övrig tid tillbringas i lyan, till synes inaktiv (Birks & Linn, 1982).

Domesticering och rädsla

Minkar har farmats sedan slutet av 1800-talet, men pälsarna som då producerades kunde inte konkurrera i kvalitet med vildfångad mink (Shackleford, 1984). I Nordamerikas kalla klimat användes minkpäls under 1800-talet som foder i kläder då det var både tunt och varmt, men pälsen blev senare mer accepterad med högre pris som följd och var i slutet av 1800-talet ett tecken på socialt välstånd. Man använde sig då endast av päls från viltfångad mink. Då priserna för rävpäls ökade dramatiskt kring sekelskiftet, började man föda upp många olika arter av pälsdjur. Av dessa var minken den enda där uppfödningen fortgick under 1900-talet, trots att många misstag gjordes på grund av okunskap om minkens levnadssätt (Hunter & Lemieux, 1996). Minkarnas som användes var av olika underarter och fångades i närheten av varje minkfarm. Tre olika typer av farmning tillämpades: extensiv – där minkarna gick i hägn som liknade deras naturliga habitat, kolonimetoden – där minkarna gick i stora grupper i hus och bursystem liknande dagens (Dunstone, 1993). Pälsarna från farmad mink var av mycket dålig kvalitet jämfört med de från viltfångade minkarna och i praktiken osäljbara (Hunter & Lemieux, 1996). Det ursprungliga målet med farmningen var att åstadkomma päls som motsvarade den från de viltfångade minkarna. Genom inaveln bland de farmade minkarna började dock färgmutationer dyka upp (Dunstone, 1993). Kring 1929 började farmerna byta ut sina avelsdjur mot minkar av högre kvalitet och färgmutationer började tas tillvara, därmed blev pälsarna mer användbara för pälsindustrin (Hunter & Lemieux, 1996). Till Sverige importerades

de första minkarna i slutet av 30-talet (www.spr.nu, 2003-04-16), men de kan ha importerat redan 1928 (Eva Aldén, personlig kommunikation). Idag finns det ca 170 pälsdjursfarmer i Sverige (www.spr.nu, 2003-04-16). Inhysningen av mink i dagens bursystem skiljer sig markant från vilda minkars levnadsvillkor exempelvis gällande valparnas avvänjning, närheten till andra djur eller minkar och de avstånd som minken rör sig över (Nimon & Broom, 1999).

Den viktigaste effekten av domesticering kan sägas vara en minskad emotionell reaktivitet och minskad rädsla för miljöförändringar (rädslskapande stimuli) (Price, 2002). Så gott som alla domesticerade arter har adapterats på detta sätt genom att de lever i en biologiskt "säker" miljö utan rovdjur, med begränsad möjlighet till rörelse, med nära kontakt eller åsyn av främmande och domnanta djur och människor utan möjlighet att hålla avstånd till dessa. Därutöver sällas ofta svårhanterliga djur bort (Price, 2002). Farmad mink visar numera mycket mindre rädsla och aggressivitet mot människor och andra djur än under 40-talet. Reaktionen på en störning är numera snarare nyfikenhet än att dra sig tillbaka in i lyan (Schackelford, 1984). Selektion av minkar för pälskvalitet skedde tidigt, men samtidigt också en selektion mot avvikande beteende. Även selektion för goda reproduktiva egenskaper kan indirekt ha ändrat djurens beteendemönster (Hansen, 1996). Djur som visar mindre reaktioner på rädsleframkallade stimuli visar i fångenskap mindre stress, större reproduktiv framgång och större produktivitet och är lättare att hantera (Price, 2002). Minskningen av rädsla beror till en del på habituering då djuren dagligen ser människor utan att det leder till negativa konsekvenser för dem. Då burmiljön är fattig på stimuli kan detta också öka det undersökande beteendet hos ett opportunistiskt djur som mink (Hansen, 1996). Enligt en undersökning av Blidsöe (1990a) var andelen djur som visade ett nyfiket beteende större efter en helg, än före då djuren tillvants vid åsynen av människor.

Då minkproduktion ofta är storskalig och djuren hanteras relativt sällan är djurens medfödda egenskaper gällande temperament och anpassningsförmåga mycket viktiga faktorer för deras välfärd (Malmkvist & Hansen, 2001). Avelsurvalet i Danmark görs till en del baserat på djurens beteende. Om djuren skriker mycket, är oroliga eller aggressiva går de inte vidare i avel (Möller, 1992; Hansen & Möller, 2001). Detta kan ha ökat antalet nyfikna djur och minskat antalet oroliga. Detsamma gäller för Sverige, där minkägare inte avlar på hanar eller honor som visar rädsla, skriker,

är aggressiva eller pälsbiter. Den huvudsakliga selektionen sker på pälskvalitet, kroppsstorlek och kullstorlek (Hansen & Möller, 2001; Lagerkvist, 1993). Enligt (Olausson, 1978) är egenskaper som bör beaktas i avelsurvalet på mink reproduktionsförmåga, kroppsstorlek, pälskvalitet, pälsfärg och sjukdomsresistens.

Ett test för att bedöma temperamentet har utvecklats av Hansen (1996) där minkens reaktion på en tungspatel i trä som av en person sticks in i buren graderas enligt skalan: rädd-undersökande-aggressiv-ingen reaktion/flera olika beteenden. Minken reagerar mot personen och riktar reaktionen mot tungspateln. Ingen skillnad fanns i testresultat före eller efter utfodring, eller om minken hade tillgång till lya eller ej men skillnaderna var stora mellan olika farmers djurgrupper (Hansen, 1996). Efter sex generationers selektion på mink som visade rädsla mot människa i detta test visade 90% av avkomman rädsla vid åsynen av människa jämfört med 30% innan selektion. Honor var mer rädda än hanar. Mindre uttalad effekt hade dock selektion för undersökande nyfiket beteende (Hansen, 1996). Det verkar alltså vara möjligt att ändra minkars temperament genom selektion enligt detta test (Hansen, 1996; Hansen & Möller, 2001). Detta test tycks inte användas i Sverige. Genom ett "kors-adopterings experiment" där valpar från en orädd linje (selektade enligt ovanstående test) flyttades till rädda mödrar kunde visas att den biologiska bakgrunden hade en stor påverkan på minkens reaktionssätt då dessa valpar inte blev räddare än de valpar som var kvar hos en orädd moder (Malmkvist & Hansen, 2001). Hos minkhanar som selekterats för rädsla inför människor (djurmateriäl från Hansen, 1996) har kroppstemperaturen (SIH) visats öka vid infångning och hantering, medan minkar som avlats för självsäkerhet hade en lägre kroppstemperatur (Korhonen med flera, 2000). Temperaturökningen skedde snabbt hos alla minkar. För de rädda minkarna fortsatte temperaturen uppåt vid återinfångning medan den sjönk för de självsäkra. Denna studie visar dock inte om skillnader i normal kroppstemperatur mellan de två linjerna finns när de inte utsätts för någon störning. För detta ändamål skulle ett implantat med sändare behöva användas (Korhonen med flera, 2000).

Precis som hos andra domesticerade däggdjursarter är hjärnan hos farmad mink mindre och har andra proportioner än hos vild mink av jämförbar storlek och ålder (Kruska, 1996). De delar av hjärnan som minskat i storlek är involverade i styrning av motorn, luktsinnet, vakenhet, motivation, aggression och aktivitet.

Troligtvis har, under domesticeringen av minkarna, de djur selekterats som varit minst rörliga och aktiva och därför bäst adapterade för burmiljön (Kruska, 1996). I en undersökning av Hansen (1993) tillbringade minkarna 56–75% av tiden i lyan och 5–11% inaktiva utanför lyan. Liknande siffror har presenterats av Bildsöe med flera (1990a) där minkarna var 72% av tiden i lyan och 9% av tiden inaktiva utanför lyan. Hansen med flera (1994) fann att minken vistades 61% av tiden i lyan. Dessa siffror överensstämmer med andelen tid som vild mink vistas i lyan (Birks & Linn, 1982).

Stereotypier

Stereotypier är, liksom omriktade beteenden och apati en typ av onormala beteenden som visar sig i konfliktsituationer och de kan ofta observeras hos husdjur i intensiva produktionssystem (Ödberg, 1987). Stereotypier kan utvecklas under sex olika förhållanden: social isolering, när djuret hindras från att röra sig, i en stimulusfattig och karg miljö (utträkning), i en ny miljö, vid frustration och konflikt och när nyckelstimuli saknas (Fraser, 1985). Stereotypier är upprepade och statiska rörelsemönster utan något uppenbart mål som under vissa förhållanden utförs av djur i fångenskap. De har länge ansetts vara ett tecken på låg välfärd och visar sig ofta i miljöer som är sub-optimala för djuren (Mason, 1991a; Wiepkema med flera, 1987b). God välfärd klassificeras enligt Broom (1991) som att djuret har effektiv kontroll över de miljöfaktorer den påverkas av och kan hantera den stress som den utsätts för i sin miljö. Olika individer inom en djurart hanterar stress på olika sätt och ofta utför inte alla individer i en grupp stereotypier. Även de övriga kan dock ha låg välfärd, men istället uppvisa andra mindre synliga symptom. Ett exempel är gödkalvar, där de kalvar som utförde få eller inga stereotypier fick mer magsår än dem som utförde mycket stereotypier (Wiepkema med flera, 1987a). Enligt Hansen (1993) finns en genetisk effekt på frekvensen stereotypier hos mink. Han fann en positiv korrelation mellan frekvensen stereotypier hos mödrar som visade mycket respektive lite stereotypier och medelfrekvensen stereotypier hos deras kullar.

Stereotypier kan utvecklas som en följd av att djuret är frustrerat då den hindras utföra ett beteende som den är motiverad för (exempelvis äta då hungrig eller fly om skrämmd) eller då djuret inte kan kontrollera eller förutsäga vad som kommer att hända (Mason,

1991a). En annan utlösande faktor är då djurets miljö är fattig på stimuli (Wiepkema med flera, 1987b). Stereotypier kan även efter lång tids upprepning bli fristående från den situation som först utlöste beteendet, och kan därefter uppvisas utanför sitt sammanhang om djuret utsätts för en stressande situation eller stimulansfattig miljö (Mason, 1993). Klassificering och bedömning av stereotypier kan variera mycket mellan olika undersökningstillfällen (Mason, 1991a). Variationen i stereotypa beteenden tycks också vara stor, även hos en och samma individ och stereotypierna är ofta komplexa och svåra att beskriva (Hansen, 1993; Mason, 1993). På grund av denna heterogenitet inom ett och samma inhysnings-system bör man enligt Mason (1993) klassificera stereotypierna genom detaljerade beskrivningar. En noggrann analys av det onaturliga beteendemönstret kan ibland visa vad i djurmiljön som är otillfredsställande (Ödberg, 1987).

Många olika stereotypier hos mink har iakttagits (de Jonge et al, 1986; Bildsøe et al, 1990a & b; Hansen, 1993), t. ex. olika cirklande eller nickande huvudrörelser, klättring på burnätet i olika mönster, gå in och ut i lyan upprepade gånger eller ett ständigt upprepat födosöksbeteende i taket på buren (där maten placeras). Minkar observeras ofta springa/vandra fram och tillbaka i burarna ("pendling"), något som kan ses som enbart en rörelseaktivitet (de Jonge med flera, 1986) eller som en stereotypi (Hansen, 1993 & 1994; Mason, 1993). Enligt Bildsøe med flera (1990a) är det tveksamt om alla observationer av "pendling" kan klassificeras som stereotypi, då burarnas form inte tillåter något annat rörelsemönster om minken vill röra sig. Detta är viktigt då "pendling" ofta anges utgöra en stor del av de observerade beteendena (Bildsøe med flera, 1990a & 1990b, de Jonge med flera, 1986, Hansen, 1993 & 1994). Enligt de Jonge med flera (1986) utför nästan inga minkar mer än en typ av stereotypi. Detta motsägs av Mason (1993) och Hansen (1993) som fann att individuella minkar hade flera olika typer av stereotypi. Det blir i framtida studier mycket viktigt att skilja på vad som är normal aktivitet och stereotypa beteenden hos mink, eftersom det är ett djur som normalt vandrar långa sträckor.

Enligt en undersökning av minkfarmer i Holland utförde 70 % av minkarna stereotypier i genomsnitt 15% av sin vakna tid, medan 30 % inte utförde några stereotypier. Stereotypierna förekom framförallt kring utfodringsstiderna. Stereotypa födosöksbeteenden utfördes även efter utfodring. Andelen tid som minkarna utövade stereotypier var mycket varierande medan funktionella beteenden

utövades ungefär lika lång tid av alla minkar (de Jonge med flera, 1986). Även Bildsöe med flera (1990a & b) anser att den tid minkar utför stereotypier kan uppskattas till 15-16% av den totala aktiva tiden och även här främst under timmarna före utfodring. Enligt en undersökning av farmer i Storbritannien och Holland (Mason, 1993) utförde de flesta minkar stereotypier och då under timmarna före utfodring, men även i andra sammanhang som vid störning av människor, vid inhysning med annan mink av motsatt kön, vid aggressivt beteende mot en granne eller vid störning av valparna (honor). Mer stationära stereotypier som olika huvudrörelser och resningar mot burväggarna förekom mest efter utfodring. Dessa beteenden skulle härstamma från minkens försök att leta efter en väg ut ur buren. Rörliga (longitudinella) stereotypier där minken vandrar fram och tillbaka eller går in i och ut ur lyan skulle härstamma från födosöksbeteenden och utfördes mest innan utfodring. Hos de individer som visade mest stereotypier förekom beteendet även efter utfodring. Även i en studie av Vinke med flera (2002) ökade stereotypiförekomsten gradvis när utfodringen närmade sig. Enligt Mason (1993) förekommer stereotypier i högre grad hos äldre djur (över 6 månader gamla) än hos valpar. Beteendena har då etablerats och har liten variation. De förekommer dessutom i fler än ett sammanhang. Individer som uppvisar mest stereotypa beteenden har de minst varierade stereotypierna. Enligt Bildsöe med flera (1990 a) visade honor fler stereotypier än hanar. Tidig avvänjning i kombination med ensamhållning och små burar har ansetts som en orsak till uppkomsten av stereotypier (Jeppesen et al, 2000). I Sverige hålls valpar och honor i grupp fram till pälningen i november-december, och endast de avelsdjur som sparas efter pälningen hålls ensamma.

Minkar är vanligen aktiva 17-20% av dygnet (Bildsöe med flera, 1990 a & b; de Jonge med flera, 1986; Hansen & Jeppesen, 2001). En positiv korrelation mellan generell aktivitetsnivå och andel stereotypier har visats av Bildsöe med flera (1990a & 1991) och Hansen & Jeppesen (2001). Ingen av artiklarna hänvisar dock till att minkar skulle påverka varandra till att utlösa stereotyp beteende. Minkar som har observerats under mars till och med början av maj (Bildsöe med flera, 1990a) visade lägre andel stereotypier veckan efter flyttning från parningsavdelningen och veckan efter valpning (honor). Dock var minskningen av övergående art. Djuren var mest aktiva timmarna före och efter utfodringen mitt på dagen trots att de hade så gott som fri tillgång på foder och ätandet var

utspritt över dagen. Tillförsel på färsk mat gav ändå upphov till hög aktivitet och stereotypierna ökade under timmarna före utfodringen, men minskade abrupt därefter. Normal aktivitet däremot ökade inte så mycket före utfodring och minskade heller inte så tydligt efteråt. I en annan undersökning gällande honor (Bildsöe, 1990b) förekom aktiviteten och stereotypierna framförallt under natten, oberoende av utfodringstiden på eftermiddagen. Detta förklaras med att dagtemperaturen under den tid i juli då undersökningen genomfördes var hög och djuren därför var inaktiva. Även den omflyttning av djuren som skedde inför videofilmningen av dem sänkte frekvensen stereotypier. En gradvis ökning av andelen stereotypier kunde observeras under perioden juli till november. Liknande resultat har visats av Hansen et al (1994) där minkvalpar var mest aktiva mellan 04.00 och 10.00, trots att denna undersökning utfördes under september till oktober då temperaturen var låg. Även här fick minkarna så gott som fri tillgång på foder. Här kunde ingen ökning av stereotypifrekvensen ses före utfodrings-tiden mitt på dagen, däremot ökade den allmänna aktiviteten. En orsak till att djuren var som mest aktiva under morgontimmarna anges vara att det blir ljust då eller att personalen kom kl. 08.00 varje morgon. Stereotypier förekommer generellt sett mindre under sommaren (Bildsöe med flera, 1990b; Vinke med flera, 2002). Enligt de Jonge et al (1986) varierar inte andelen stereotypier med årstiden om "pendling" inte medräknas. Detta beteende utförs mest under januari-mars och om det medräknas i andelen stereotypier skulle frekvensen stereotypier enligt denna undersökning vara högst denna period.

Pälsbitning

Ett annat onormalt beteende som förekommer hos mink är att bita bort päls på sig själv, speciellt kring svansen. Minkar kan också bita varandra i pälsen som ett normalt beteende i samband med lek, aggression eller parningsbeteende (Mason, 1994; Hansen et al, 1998). Att minken biter bort sin egen päls förekommer inte hos vild mink (Dunstone, 1993). Tendensen för pälsbitning är åtminstone delvis genetiskt påverkad, då mink som selekterats för detta beteende oftare bet på sin egen päls än mink som inte selekterats för detta (Hansen 1998). Förekomsten kan variera mycket, men ligger ofta kring 10% (Mason, 1994; Möller, 1991 & 1992). Andelen pälsbitna

djur varierar mycket mellan olika farmer (Möller, 1992; Vinke med flera, 2002). På farmer i Danmark har visats att andelen pälsbitning hos hanar beror på vilken fodercentral man använder men också vilket år man studerat. Hos honor fanns dock inte samma skillnad mellan åren. Pälsbitning förekom inom alla färger men scanblack var den typ som var mest utsatt. Vanligen förekommer pälsbitning i september och oktober och framförallt tiden innan pälsning (Möller, 1992). Honor verkade ha mer pälsbitningsskador än hanar, och djur som hållits parvis hade mer skador än ensamma djur (Möller, 1991). I genomsnitt hade honor 4 procentenheter mer pälsbitningsskador vid pälsningen än hanar (Möller, 1992). Längden på det kala partiet på svanstippen vid svansbitning har visats vara positivt korrelerad med andelen stereotypier. Ingen klar effekt på förekomsten av svansbitning genom modifikationer såsom större bur, berikningsföremål, hyllor eller cylindrar har kunnat visas (Vinke med flera, 2002). Pälsbitningens omfattning kan variera från några enstaka hår till många hår, och en gradering av pälsbitningens omfattning är därför viktig att göra vid studier (Eva Aldén, personlig kommunikation).

Tidigt avvanda (7 veckor) minkvalpar uppvisade oftare pälsbitning än sent avvanda (11 veckor) (Mason, 1994). De tidigt avvanda valparna tuggade också mera på inredning i buren än sent avvanda och dessa skillnader kvarstod även senare (vid 11 månaders ålder). Beteendet verkade minska om valparna fick vara kvar i familjegruppen tills de var 11 veckor gamla, vilket skulle kunna öka djurens välfärd (Mason, 1994). Detta kräver dock att eventuella stressbeteenden eller sjukdom hos honan kontrolleras samt slagsmål inom kullen. Eventuellt krävs också större burar för att kunna avvänja valparna vid senare ålder. Tuggföremål till valparna som de kan rikta sitt intresse mot kan eventuellt minska risken för framtida pälsbitning (Mason, 1994). Enligt en annan undersökning fanns inga skillnader i frekvensen pälsbitning vare sig valparna placerades ensamma, i par eller i familjegrupp (Hansen med flera, 1998). Dock var andelen svansbitna valpar i gruppen som avvants vid 6 veckor högre efter fällningen i oktober än hos dem som hållits i familjegrupp. Faktorer som kan påverka förekomsten av pälsbitning är understimulering och brist på social kontakt då frekvensen pälsbitning hos honan kan öka när valparna avvänjs och hos de ung-minkarna som behålls efter pälsningen i december (Hansen med flera, 1998). Däremot finns inget klart samband mellan förekomst av pälsbitning under uppväxten och efter 10 månaders ålder (Mason,

1994). Hur avvänjning går till kan påverka utvecklingen av pälsbitning (Eva Aldén, personlig kommunikation). Valparna kan få bristande matlust efter avvänjningen. Bytet av sommarpäls till vinterpäls, som sker under augusti-september är fysiologiskt stressande för de unga minkarna, och kan vara kopplat till pälsbitning (Eva Aldén, personlig kommunikation).

Berikningar

En orsak till stereotyper hos mink är att de hålls i en stimulusfattig miljö. Olika berikningsalternativ kan provas för att minska frekvensen stereotyper. Om stereotypierna pågått länge kan de dock vara svåra att bryta med hjälp av berikning (Mason, 1991b). En vanlig metod för att lösa välfärdsproblem hos djur är att försöka anpassa inhysningsmiljön till deras beteendebehov. När det gäller mink har inhysningen varit relativt oförändrad sedan man började hålla dem och de mest grundläggande behoven tillfredsställs (Malmkvist & Hansen, 2001). Att ta reda på vad som är ett essentiellt beteendebehov är inte någon enkel fråga eftersom vissa beteenden inte i sig själv är nödvändiga för ett djur utan en artspecifik anpassning till dess levnadsmiljö. Farmuppfödda minkar kan ha andra behov än vilda minkar då de hela tiden levt i denna miljö och inte känner till någon annan (Vinke, 2001). Att minkar är nyfikna och opportunistiska djur tyder på att berikningar skulle kunna öka välbefinnandet hos dem (Nimon & Broom, 1999). Berikningar som provats är bland annat cylindrar, plattform/hylla och olika leksaker. Effekten av sådana berikningar är inte klar (Vinke med flera, 2002). Tiden som minken vistas kring en berikning är inte nödvändigtvis samma sak som tiden som berikningen används. Kostnaden (det arbete en mink måste utföra) för att nå berikningen kan ändra preferenserna och ju högre kostnaden är, desto längre tid interagerar minken med berikningen. Vid låga kostnader finns risken att tiden i närheten av resursen övervärderar den reella användningen av den (Cooper & Mason, 2000).

Under sin passiva tid tycks minkhonor gärna vistas på en hylla eller i ett rör. I burar som var försedda med hylla valde minken att vistas på hyllan 15% av den passiva tiden och 15% av den aktiva tiden. Lyan användes 77% av den passiva tiden och 4,7% låg minken ute på burnätet. Rör användes i mindre utsträckning än hylla och i burar med både hylla och rör valdes hyllan oftare. Ingen skillnad i

användandet av hyllan fanns om minkarna hölls i standard- eller större burar (Hansen med flera, 1994). Enligt en konsumentvärderingsstudie satte minkar litet värde på en cylinder/tunnel eller leksaker (Mason med flera, 2001). Minkhonor som hade tillgång till en ståltrådcylinder använde den regelbundet de första tre veckorna och de verkade användas som en tillflyktsort från valparna. Då valparna tre veckor senare var tillräckligt stora för att nå honan i cylindern minskade användandet. Andelen stereotypier var lägre för de honor som hade tillgång till en cylinder under denna period (Hansen, 1990). Cylindrar och hylla utvärderades endast för honor. Att under en månad ge minkarna en boll som bitleksak visade sig inte minska andelen pälsbitning och inte heller ändra minkarnas kortisolnivå eller nivån av eosinofila leukocyter. Minkar med tillgång till boll var mer aktiva men visade också mer stereotypier. Svårigheten är att en boll endast kan användas av en mink i taget och i detta fall inhystes minkarna i par vilket kan ha givit upphov till social stress och därmed ökat aktiviteten. Hur bollen inverkar på beteendet och andra faktorer på lång sikt har inte undersökts (Jeppesen & Falkenberg, 1990). Minken kan tröttna på leksaker ganska snabbt, och det är därför viktigt att utvärdera de långsiktiga effekterna av berikningsföremål.

Vild mink har oftast sina revir i anslutning till vatten och en del av födosöket görs också i vatten (Dunstone, 1993). Därför kan man tänka sig att en möjlighet till simning och bad skulle kunna öka välfärden och minska andelen stereotypier. Frågan är också om badmöjlighet är ett beteendebehov för mink (Mason med flera, 2001; Hansen & Jeppesen, 2001). Ett flertal undersökningar har gjorts beträffande detta. I en studie av (Hansen & Jeppesen, 2000a) hölls minkar hela livet i två olika burmodeller – små (3 x standardmått) och stora (3 x rävbursmått), med eller utan badmöjlighet. Minkarna kunde simma i bassängen (vattendjup 15 cm) och vattnet byttes en gång per vecka. Burarna var även försedda med en tunnel genom den mittersta buren där badmöjligheten fanns. Om passagen till olika resurser blockerades så att minkarna genom krafande kunde nå dessa och om krafandet för att nå olika resurser tolkades som indikation för ett beteendebehov, var minkarna beredda att jobba mindre för vattentillgång än för tillgång på lya, och lika mycket för badmöjlighet som för tom bur.

Enligt en studie med samma upplägg som ovan (Hansen & Jeppesen, 2001b) fanns inga skillnader i andel stereotypier mellan de minkar som hade tillgång till vatten och de som inte hade det.

Lägst aktivitetsnivå hade minkarna i de stora burarna utan badmöjlighet och dessa hade också minst stereotypier. Andelen stereotypier var generellt sett i nivå med vad som framkommit tidigare (13,5% av aktiv tid). Aktiviteten ökade i burar med badvatten i mittenburen, vilket kan tolkas som att djuren upplevde frustration då maten var svårare att nå. Detta tyder på att vattnet upplevdes som ett hinder. Om djuren efter 24 timmars svält var tvungna att passera en vattenfylld bassäng för att nå mat, stannade de längre i buren där maten fanns och följaktligen blev frekvensen besök lägre (Hansen & Jeppesen, 2000b). Ingen skillnad erhöles när det gäller antal levande- och dödfödda eller avvanda valpar hos minkhonor med och utan tillgång till vatten (Hansen & Jeppesen, 2000b). En riskfaktor när det gäller reproduktionen är dock att valpar kan drunkna i badbassängen (Skovgaard med flera, 1997). Det var stor individuell variation på hur mycket och hur länge badmöjligheten användes av minkar och ingen klar tendens för att detta berodde på lufttemperaturen eller minkarnas allmänna aktivitetsnivå (Hansen & Jeppesen, 2000b). Minkar som inte tidigare vants vid vatten reagerade olika när de gavs tillgång till badmöjlighet, vilket tyder på att simning inte är ett medfött behov (Hansen & Jeppesen, 2001b).

Frågan är hur mycket vatten som fanns kvar i burarna efter några dagar då mängden vatten från början var relativt liten. Det tycks också vara ett väldigt litet vattendjup och även om minken kan simma är ändå steget långt från 15 cm till ett vattendrag. Innan en mink väljer att simma, doppar den huvudet i vattnet och kikar ner i det för att upptäcka eventuella byten (Dunstone, 1993), men i en bassäng av ovanstående typ finns aldrig något byte och detta minskar kanske minkens motivation att simma avsevärt.

Ett sätt att värdera berikningens värde för djuret är att undersöka vilken berikning djuret väljer att arbeta mest för. Minkar som sedan tidigare lärt känna de olika berikningstyperna som ska testas har visats vara beredda att arbeta mest (öppna dörr med högre vikt) för att få tillgång till nytt berikningsföremål, badmöjlighet eller bur med hö, medan de arbetade minst för ståltrådscylinder och tom bur. Tillgång till utkiksplattform och tuggbara leksaker placerade sig däremellan. Ett berikningsföremål verkade dock endast stimulera minken att undersöka eller använda det kort tid (Cooper & Mason, 2000). I denna studie testades dock flera olika resurser samtidigt vilket kan ge ett annat resultat än om resurserna testas ett och ett under produktionsförhållanden (Vinke, 2001).

Om ett djur inte kan tillfredsställa ett beteendebestånd kan detta ge utslag i ökad stress. Att mäta kortisolnivån kan visa om djuret upplever stress i en viss situation. Då minkar under 24 timmar hindrades från att nå mat, badvatten, bur med hö eller tom bur som de sedan tidigare vant sig vid, steg kortisolnivån med ca 50 % över det normala för mat och med ca 33 % över normalnivå när minkarna hindrades från tillgång till badvatten. Det blev ingen skillnad i kortisolnivå då minkens tillgång på de andra resurserna blockerades (Mason med flera, 2001).

Ökad burstorlek och gruppållning

Vild mink har ett solitärt levnadssätt och undviker närkontakt med andra minkar (Dunstone, 1993). Farmad mink verkar ha större flexibilitet i det sociala beteendet än vild mink, kanske beroende på tillräcklig mängd föda och tidigare selektion av lugnare djur (Hansen et al, 1994). Det vanligaste är att valparna avvänjs vid ca 6-7 veckors ålder och att kullarna delas vid ca 7-9 veckors ålder. Olika farmer har olika strategi för hur uppdelningen sker men vanligt är att en hon- och en hanvalp ur samma kull eller en gammal hona och en hanvalp inhyses tillsammans (Möller, 1992). Ett problem med att studera stereotypiförekomst i olika burstorlekar är att vissa beteenden kan se mer stereotypa ut i en liten bur än en stor. Kanske behöver man ta mer hjälp av fysiologiska mått för att mäta välfärd hos mink i detta fall (Hansen & Jeppesen, 2001). Enligt en studie där minkar hölls i par i små (0,10 kvm), standard (0,27 kvm) och stora burar (1,05 kvm) kunde dock ingen skillnad ses på kortisolnivå eller leukocytantal (Hansen & Damgaard, 1991). Då minkvalpar från avvänjningen hölls i kullgrupper i stor inhägnad (8x5,5x2,5m) med jordgolv, badbassäng och naturlig vegetation samt klättermöjligheter och gömslen utvecklades inga stereotypier av pendlande typ, medan ensamållna minkar i standardburar utvecklade sådana. Dock är resultaten svåra att utvärdera då minkarna i inhägnaderna hölls i grupp och demman jämfördemed hölls ensamma (Erlebach, 1994 ref av Nimon & Broom, 1999).

Jeppesen et al (2000) har visat att stereotypier var vanligare i traditionella burar (0,27 kvm) än i ett system med tre standardburar, både då djuren hölls ensamma och i grupp. Hos minkar som avvants tidigt (5 veckor) var andelen stereotypa beteenden lägre om de inhystes ensamma i tre standardburar än ensamma i en standard-

bur. En större buryta (1,05 kvm) minskade dock i en tidigare undersökning inte andelen stereotypier hos minkhonor som hölls parvis. Burstorleken ändrade inte minkarnas beteende och en ökning av storleken verkade här inte ha någon betydelse för välfärden (Hansen et al, 1994). Vid ökning av burytan till tre gånger standardstorleken var andelen stereotypier högre än om burstorleken ökades till storleken av tre räbburar (2,34 kvm). Detta skulle kunna tyda på att vid en större ökning av burstorleken kan andelen stereotypier minska (Hansen & Jeppesen, 2000a & 2001). Enligt Mason et al (2001) satte dock minken i en konsumentkravsstudie minst värde på att få tillgång till en tom bur, jämfört med andra resurser. Honor utförde större andel stereotypier än hanar trots att de är mindre och därmed borde uppleva burarna som något mindre hindrande. Kanske kan minkhonor som inhysts i par med en hane tidigare ha etablerat mer stereotypier då hanen kunnat dominera henne i konkurrens om föda (Mason, 1993). Det har dock visats att honan är tuffare än hanen i konkurrens om födan ända tills hanen växer om honan (Tausson, 1985). Att endast förstora burytan utan andra berikningsåtgärder tycks inte öka minkarnas välfärd, men effekten av berikningarna är inte tillräckligt undersökt (Nimon & Broom, 1999).

Enligt Jeppesen et al (2000) var frekvensen stereotypier högre hos djur som inhysts ensamma före 7 månaders ålder jämfört med dem som inhysts i par eller grupp före 7 månaders ålder. Ensamhållna djur var mer inaktiva än par- och gruppållna. Enligt en undersökning där minkar som hölls i par jämfördes med minkar som inhystes i familjegrupp (mor och valpar) fram till pälsning i december fanns ingen effekt på tillväxt, kroppsvikt eller pälslängd hos valparna, men pälskvaliteten sjönk framförallt på grund av bitmärken, vilket tyder på problem med aggression. Det var ingen skillnad i kortisolnivå eller binjurevikt (Mononen et al, 2000). Minkvalpar som inhystes ensamma ökade mindre i vikt fram till pälsning än valpar som hölls i par (Möller, 1991). Att hålla mink i system med lägre densitet verkar kunna öka deras välfärd. I bur-system med en tom bur emellan varje minkhona ökade både antal valpar och deras vikt och honornas aktivitet minskade då de vistades mer i lyan (Overgaard, 2000). Stereotypierna är starkt kopplade till utfodringen och därför är det tveksamt om problemet kan minskas genom att ändra burstorleken. Inte heller om minkarna inhyses i par/grupp eller ensamma verkar påverka uppkomsten av stereotypier, då de ändå förekommer i alla inhysningsformer.

Orsakerna till uppkomsten kan däremot vara olika då gruppållna minkar kan uppvisa stereotypier på grund av ett behov att öka avståndet till varandra (de Jonge med flera, 1986). När traditionellt parållna minkar under fem månader jämfördes med minkar som inhystes i tre ihopkopplade standardburar eller i två burar ovanpå varandra fann Pedersen & Jeppesen (2002) att de två sistnämnda systemen minskade djurens välfärd eftersom de ledde till mer pälsbitning, högre dödlighet, lägre kroppsvikt och mer aggression.

Utfodring

Vid pälsningen (avlivning och tillvaratagande av pälsen) under november-december reduceras antalet minkar med 80-85% och ca hälften av avelsdjuren ersätts med ungdjur (Lagerkvist, 1993). Alla djur har utfodrats som om de skulle pälsas, d.v.s. ha så stor pälsyta som möjligt, och är därför feta (Möller, 1992). Efter pälsningen i november-december utfodras kvarvarande honor och hanar restriktivt så att de i februari väger 10-30% mindre. Viktminskningen sker både till följd av utfodringsstrategin, men också på grund av en ökad aktivitet under vintern. Även utan restriktiv utfodring sker en viktne­d­gång på 13-16% (Houbak & Möller, 2000; Möller, 1992). Hunger verkar vara en viktig del i utvecklandet av stereotypier. Andelen stereotypier ökade signifikant då djuren fick svälta under tre veckor genom att de endast gavs en tredjedel av sitt behov av föda (Bildsøe med flera, 1991). Även efter svältperioden då djuren hade återfått sin normala vikt var andelen stereotypier fortsatt hög medan aktivitetsnivån återgick till det normala. Detta kan tyda på att det stereotypa beteendet hade frikopplats från den ursprungliga situationen. Under en period av restriktiv utfodring ökade inte bara stereotypierna utan även aktiviteten både före och efter utfodringen, vilket ledde till ytterligare viktminskning (Houbak & Möller, 2000; Hansen et al, 1994). Stor viktsförlust under vintern är ett välfärdsproblem då det minskar djurens sjukdomsresistens, och ökar frekvensen aktivitet och stereotypier. Den ökade aktiviteten kommer också att accelerera viktminskningen. Det är viktigt att kontrollväga djuren under vintern och att göra regelbundna kontroller av honornas kroppskondition (Möller & Hansen, 2000). Att inte tillämpa restriktiv utfodring under vintern såsom traditionellt sker (Möller, 1992) är också ett alternativ som kan provas för att minska stereotypifrekvensen. Enligt Jonge med flera (1986)

kan fri tillgång på foder vara ett sätt att minska andelen stereotypier, då detta ger minken kontroll över utfodringssituationen. Enligt Mason (1993) är en förklaring till att så mycket av stereotypierna utförs före utfodring att de är ett uttryck för ett aptitbeteende som minkarna måste få utlopp för. Vilda rovdjur utför rörelseaktivitet innan de kan få tillgång till föda och motivationen att jaga kvarstår ofta även i fångenskap då födotillgången är säkrad. Att utfodra två gånger per dag och vid fasta tidpunkter kan vara ett sätt att minska frekvensen. Även att utfodra för hand istället för maskinellt skulle kunna sänka stressnivån inför utfodring. Dock kan stereotypierna utföras upp till 7 timmar före utfodringen.

Syfte

Syftet med detta projekt är att undersöka förekomsten av stereotypier hos svenska minkar och vilka effekter berikning av inhysningssystemen i Sverige får på beteende, hälsa och pälskvalitet.

Följande frågeställningar ska undersökas i fyra olika studier:

Studie 1:

- 1) Hur mycket stereotypier förekommer hos mink på svenska farmar under olika perioder på året?

Studie 2:

- 2) Vilka beteenden och preferenser uppvisar farmad mink som placeras i mycket berikad miljö?

Studie 3:

- 3) Vilken typ av berikning leder till lägst förekomst av stereotypier?
- 4) Kan stereotypier på lång sikt sänkas med hjälp av berikning av burar?
- 5) Hur påverkas hälsa och pälskvaliteten av berikningarna?

Studie 4:

- 6) Hur påverkas minkens kroppstemperatur, hjärtfrekvens, kortisol, oxytocin och immunförsvar av olika berikningar?

Material och metodik

Mer experimentella studier görs på gårdar utanför Skara medan kartläggning av stereotypiers förekomst på svenska farmar görs på ett större antal gårdar runtom i Sverige. Alla studier utförs på befintliga minkfarmer och under normala produktionsförhållanden. Alla försöksplaner diskuteras med en statistiker innan försöken startar och i samband med analys av insamlat material.

Studie 1

En ambulerande undersökning utförs på 5-10 svenska minkfarmer runtom i Sverige under de förhållanden som normalt råder på dessa farmar. Observationerna utförs vid tre tillfällen på varje farm: en på hösten (oktober-november), en på vintern (januari-februari) och en på sommaren (juni-juli). Både hanar och honor studeras. På varje farm görs ett slumpmässigt urval av skugghus varefter 100 minkar observeras. Minkarna observeras i standardburar (80x30x45 cm). Minkarna observeras genom 0-1 registrering där varje bur observeras under 30 sekunder varefter observatören registrerar nästa bur osv. Observationerna startar 4 timmar före eftermiddagsutfodringen och pågår tills alla minkar fått foder och börjat äta. Varje minkfarm observeras två dagar per årstid. Minkarna observeras (med kikare) från skugghuset mittemot så att observatören inte uppmärksammas så mycket av minkarna (Mason, 1993). Observationer görs av om minkarna är utanför lyan eller inte och i de fall de är utanför lyan: om de utför stereotyp beteende eller pälsbitning. Detaljerad beskrivning av stereotypa beteendena görs i de fall de förekommer.

En enkät utformas som sänds för påseende till minkuppfödare i förväg och som ska ge svar på hur skötseln av minkarna går till på just den farmen. Denna enkät går muntligen igenom vid besöket. Frågor om minktyper som föds upp, antal djur, kullstorlek, pälskvalitet och dödlighet, selektionskriterier, eventuella ändringar och nyinvesteringar i farmen, ägarens erfarenhet av mink, personalmängd och aktivitet i farmen, vilket foderkök som används, utfodrings-tider och utfodringsmetod, hanteringsmetod, eventuell sjukdomsförekomst, eventuella självupplevda problem av pälsbitning eller stereotypier, speciella problem, om man provat någon berikning och erfarenheter av detta. Samma enkät skickas även till samtliga

aktiva minkfarmer i Sverige, ca 170 stycken. Farmarna fyller själva i enkäten och skickar tillbaka den. Två påminnelser görs innan det inkomna materialet analyseras. Alternativt görs en telefonintervju två veckor efter utskick av enkäten för att öka sannolikheten att få svar. Inga påminnelsebrev skickas då ut. Alla som svarat på enkäten får en trisslott och en skriftlig sammanställning som tack för medverkan.

Studie 2

Studien utförs på en minkfarm utanför Skara och pågår från juli (avvänjning) till november (pälsning). Försöken utförs i stora burar (10 kvm) som uppförs inom en befintlig minkfarm. Burarna utformas med hälften nätgolv och hälften fast golv för att kunna utvärdera vistelsetid på de två olika golvtyperna. En del av buren täcks över för att se om minken föredrar denna yta mer än öppen yta. Halva den fasta golvytan är alltså övertäckt och halva nättak. Burarna förses med olika berikningar såsom hyllor, tunnlar, utkiksplattform, badmöjlighet, hängande kedja eller rep, lös halm samt pressad halmboll. Föda ska erbjudas i en form där minken får arbeta för den – gömd i något föremål eller svårare att få in i buren. Ev. kan en pressad halmkloss sättas fast på burtaket med någon pressanordning så att minken kan dra ner lite halm i taget. En lya ska finnas av standardstorlek samt fri vattentillgång genom nippel i burväggen. I buren ska finnas möjlighet att gömma sig under eller bakom föremål som stenar, grenar och dylikt under förflyttning i buren. Möjlighet ska finnas att förflytta sig antingen genom att gå över en öppen yta eller runt denna. Som kontroll används traditionella minkburar (80x30x45) försedda med lya, vattennippel samt tillgång på föda på nättaket. I varje bur placeras efter avvänjning vid 8 veckors ålder 2 minkar (en hona och en hane) företrädesvis ur samma kull. Minkar av två olika färgtyper används – en som anses lugnare och en som anses aktivare, men de blandas inte i samma bur. Totalt observeras 40 burar, 20 berikade och 20 kontroller varav hälften med lugn minktyp och hälften med aktiv minktyp. Minkarna ges den föda som gården köper in eller gör själv.

Beteenden registreras genom direktobservationer och videofilmning. Direktobservationer görs från två timmar före utfodring och tills utfodringen avslutats morgon och kväll. Alla observationer utförs av samma observatör som sitter på en stol framför ett antal

minkburar. 0-1 registrering av minkarnas beteende görs under en-minuters perioder varefter observatören observerar nästa bur. Maximalt 10 burar följs under ett observationspass som pågår 2 timmar. Varje bur observeras två gånger per månad inom samma vecka så att både förmiddags- och eftermiddagsutfodringen täcks in. Minst 2 videokameror samt en infraröd lampa för nattfilmning placeras strax utanför varje minkbur. Videofilmning görs med en time-lapse bandspelare under 3 x 48 timmar per bur under juli, september och oktober. Efter avslutad filmning flyttas all utrustning till nästa bur. Eventuellt används en time-lapse bandspelare som kan ta emot signaler från upp till 20 kameror samtidigt. Vid direktobservationer registreras följande beteenden: placering i buren, interaktion med berikningar, interaktion med övrig inredning, stereotypier, pälsbitning, sociala interaktioner, ligger, står, går, äter, dricker, nyfiket tittande, doftmarkering. Vid avkodning av videofilmerna registreras minkarnas generella beteende och var i buren de befinner sig. Följande beteenden registreras utifrån videofilmerna: ligger, står, går, äter, dricker, putsning, interaktion med berikningar. Följande placering i buren registreras: vistas i lya, på hylla, i rör. Detaljerade definitioner av beteenden och placering i buren görs efter inledande pilotstudier. Sjukdomsförekomst, skador och dödlighet noteras. Efter pälsningen registreras ev. pälsbitningsskador.

Studie 3

Tre farmer som företrädesvis finns nära Skara engageras i försöken. Berikningar som ska utvärderas är: dubbelbur, hylla, plattform i form av nätbur ovanpå buren, stålträdrör, halmboll av pressad halm, halmförråd på burtaket och bad. Det blir totalt sju berikningsformer som är praktiskt tillämpbara i befintliga bursystem. Minkarna inhyses i standardburar (80x30x45 cm) med 2 minkar i varje. Totalt 8 burar per berikning samt kontroller innebär 64 burar och därmed 128 minkar per farm. Berikning ges i varannan bur för att undvika påverkan av grannburen. Under vintern testas även utökad mindre koncentrerad utfodring utöver berikningarna. Denna utfodring ges till hälften av de berikade och hälften av kontrollerna, och ska ha samma energimängd som det vanliga fodret men utgöra en större portion genom utspädning. Uträkningen av foderblandningen görs i samarbete med Eva Aldén på SVA. Ingen mink får mer än en berikning och får behålla samma berikning från avväj-

ningen i juli till och med vintern före parning (mars). Berikningarna utvärderas från juli-november (parvis hållna minkar, hane och hona) och från november-mars (ensamhållna minkar). Detta innebär att ingen av de 128 testminkarna på varje farm får pälsas på hösten, men däremot ska pälskvaliten bedömas som vanligt. Pälskvaliteten och eventuella skador bedöms på normalt sätt av varje farmare vid pälsningstid och registreras på en datafil samtidigt. Även eventuell sjukdomsförekomst, skador och dödlighet registreras.

Beteenden registreras genom direktobservationer och videofilmning. Direktobservationer görs före utfodringen morgon och kväll av samma observatör som sitter på en stol framför ett antal minkburar. 0-1 registrering av minkarnas beteende görs under en-minuters perioder varefter observatören observerar nästa bur. Maximalt 13 burar följs under ett observationspass som pågår 2 timmar på förmiddagen och 2 timmar på eftermiddagen. Alla burar ska hinna observeras inom max. 5 dagar för att alla tre farmer ska hinna besökas under samma månad. Minst 2 videokameror samt en infraröd lampa för nattfilmning placeras strax utanför varje minkbur. Videofilmning görs med en time-lapse bandspelare under 3 x 24 (alt. 48) timmar under juli, september, oktober-november, januari, mars och maj. Efter avslutad filmning flyttas all utrustning till nästa bur. Eventuellt används en time-lapse bandspelare som kan ta emot signaler från upp till 20 kameror samtidigt. Vid direktobservationer registreras följande beteenden: placering i buren, interaktion med berikningar, interaktion med övrig inredning, stereotypier, pälsbitning, sociala interaktioner, ligger, står, går, äter, dricker, nyfiket tittande, doftmarkering. Vid avkodning av videofilmerna registreras minkarnas generella beteende och var i buren de befinner sig. Följande beteenden registreras utifrån videofilmerna: ligger, står, går, äter, dricker, putsning, interaktion med berikningar. Följande placering i buren registreras: vistas i lya, på hylla, i rör. Detaljerade definitioner av beteenden och placering i buren görs efter inledande pilotstudier.

Studie 4

På en minkfarm förses minkar med en typ av mikrochip sub cutant som identifierar dem samt registrerar kroppstemperatur. Detta möjliggör en studie av stressinducerad hypertermi (SIH) mellan minkar i berikade och icke-berikade burar. Mikrochipmärkningen

kan också utvärderas i sig då detta kan bli ett bra instrument för uppfödarna att följa sina djur och lättare använda datorn som bokföringsverktyg. Mikrochip kan vara en stor hjälp vid exempelvis utsläpp av minkar då man därmed kan sätta rätt mink tillbaka i rätt bur vid infångning. Man kan även ta reda på vilken farm överkörda minkar kommit från.

Studien utförs under september-november på ensamhållna hanar och gallhonor (de som inte fått valpar). I studien ingår 40 ensamhållna minkar, 20 honor och 20 hanar, som hålls i standardburar (80x30x45). De ges samma berikningar som i studie 4, men berikningarna flyttas mellan burarna enligt ett randomiserat mönster. Varje berikning finns placerad i en bur under två veckor. Beteende, kroppstemperatur och hjärtfrekvens registreras dygn 1, 3, 7 och 10 med berikningen. En utveckling av lämplig metodik för att mäta minkens hjärtfrekvens måste göras innan studien kan starta.

Eftersom minkarnas burar har nätgolv som lätt släpper igenom faeces och urin och minkarna dessutom oftast avger exkrementer vid bortsidan av burens är det förhållandevis lätt att samla upp dessa i glasbehållare under nätgolvet. Buren anpassas då så att den fungerar som en metabolismbur. En separering av urin från faeces måste ske direkt vid uppsamlingen. Ur faeces kan kortisol, immunoglobuliner och ev. oxytocin analyseras för ytterligare kartläggning av stressnivån hos minkar i berikade resp. oberikade burar.

Denna studie måste noggrant diskuteras med fysiologer för att kunna göra tillförlitliga registreringar och få hjälp med analyser.

Personalbehov

En doktorand eller post-doctjänst på 4 år (100 %) sökes. Handedning och hjälp med registreringar i projektet behövs med motsvarande 40% tjänst under de 4 åren. Extra hjälp med byggande av burar, uppsättning av video och ev. observationer köps in per timme. Skötsel av minkar som hålls i berikade större burar köps in av minkfarmaren.

Tidsplan

Projektet startar i januari 2004 och pågår till slutet av 2007. Enkäten i studie 1 skickas ut till samtliga minkfarmare under våren 2004. Studie 2 planeras under våren 2004 och registreringar pågår från juli till november 2004. Planering av observationerna i studie 1 sker under våren för att starta i november 2004 och pågå till juli 2005. Studie 3 planeras sommaren 2005 och registreringar sker hösten 2005 och pågår till våren 2006. Studie 4 utförs under hösten 2006 med ev. uppföljning våren 2007. Varje studie bearbetas och skrivs ihop för att publiceras i internationell tidsskrift samt populärvetenskapligt efter hand som den är klar. Om en doktorand utför projektet sammanställs en doktorsavhandling som ska kunna försvaras i slutet av 2007.

Samarbete och kontakter

Under planeringen av studierna kommer kontakter att tas med Leif Lau Jeppesen och Vivi Pedersen i Köpenhamn (Danmark), Steffen Hansen och Jens Malmqvist på Foulum (Danmark), Morten Bakken i Norge och motsvarande etolog i Finland. Lena Lidfors kommer att delta på NJF:s pälsdjursmöte i Lillehammer den 8-10 oktober och där diskutera framtida studier och ev. samarbeten.

Budget

Kostnader i SEK uppdelat på försöksår:	2004	2005	2006	2007
Doktorandtjänst (100%)	485 000	485 000	510 000	517 000
Handledning, docent (30%)	251 000	251 000	258 000	266 000
Registrering, tekniker (20%)	95 000	95 000	98 000	101 000
Lokalkostnad	24 000	24 000	24 000	24 000
Resor till minkgårdar	25 000	25 000	25 000	5 000
Intrångsersättning	20 000	30 000	20 000	10 000
Berikningar och ombyggnationer	30 000	20 000	20 000	0
Enkätstudieomkostnader	15 000	0	0	15 000
Mikrochip och avläsare	0	0	10 000	5 000
Hjärtfrekvensmätare	0	0	10 000	0
Fysiologiska analyser	0	0	10 000	40 000
Statistisk konsultation	5 000	5 000	5 000	5 000
Konferens och kurser	0	10 000	20 000	20 000
Totalt	950 000	945 000	1 010 000	1 008 000

Lönerna inkluderar sociala avgifter och semesterersättning samt overhead på lönekostnadsdelen. Intrångsersättning betalas till minkfarmarna för att täcka ev. förluster orsakade av försöken och extra arbetstid som går åt för farmarna. Kostnaderna för fysiologiska analyser och mätning av kroppstemperatur och hjärtfrekvens är ännu osäkra. Om man istället för att anställa en doktorand anställer en post doc. på 100 % blir lönekostnaderna större (587 000 år 2004 och 2005, 605 000 år 2006 och 623 000 år 2007). Den totala kostnaden skulle då bli 431 800 SEK

Totalt söks för fyra års studier 3 913 000 SEK. Pengarna söks från Jordbruksdepartementet, Stiftelsen Sveriges Pälldjursföreningar (SPP), Sveriges Djurskyddsföreningars Riksförbund, Stiftelsen Lantbruksforskning, med flera.

Referenser

- Bildsöe, M., Heller, K.E. & Jeppesen, L.L. 1990a. Stereotypies in adult ranch mink. *Scientifur* 14 (3): 169-177
- Bildsöe, M., Heller, K.E. & Jeppesen, L.L. 1990b. Stereotypies in female ranch mink; seasonal and diurnal variations. *Scientifur* 14 (4): 243-247
- Bildsöe, M., Heller, K.E. & Jeppesen, L.L. 1991. Effects of immobility stress and food restriction on stereotypies in low and high stereotyping female ranch mink. *Behavioural Processes* 25: 179-189
- Birks, J.D.S. & Linn, I.J. 1982. Studies of home ranges of the feral mink. *Symp Zool Soc Lond* 49: 231 –257
- Broom, D.M. 1991. Assessing welfare and suffering. *Behavioural Processes*, 25: 117-123
- Cooper, J & Mason, G.J. 2000. Increasing costs of access to resources cause re-scheduling of behaviour in American mink (*Mustela vison*): Implications for the assessment of behavioural priorities. *Applied Animal Behaviour Science*: 66 (1/2) 135-151
- Dunstone, N. 1993. *The Mink*. T & A D Poyser Ltd: London
- Erlebach, S. 1994. Effects of environment on the behaviour of mink. *Applied Animal Behaviour Science* 40:77 (Abstract)
- Gerell, R. 1972. *Mink – en artmonografi*. Bonniers: Stockholm
- Hansen, C.P.B. 1993. Stereotypies in ranch mink: the effect of genes, litter size and neighbours. *Behavioural Processes* 29: 165-178
- Hansen, C.P.B & Jeppesen, L.L. 2000a. Short term behavioural consequences of denied access to environmental facilities in mink. *Agricultural and food science in Finland* Vol. 9: 149-155
- Hansen, C.P.B & Jeppesen, L.L. 2000b. Effects of blocking farm mink's feed access with open water. *Agricultural and food science in Finland* Vol. 9: 157-167
- Hansen, C.P.B & Jeppesen, L.L. 2001a. Swimming activity of farm mink (*Mustela vison*) and its relation to stereotypies. *Acta Agric scand, Sect A, Anim Sci.* (51) 71-76
- Hansen, C.P.B & Jeppesen, L.L. 2001b. Use of water for swimming and its relationship to temperature and other factors in farm mink (*Mustela vison*). *Acta Agric scand, Sect A, Anim Sci.* (51) 89-93

- Hansen, S.W. 1990. Activity pattern of lactating mink and the effect of water trays or wire netting cylinder in mink cages. *Scientifur* 14(3) 187-193
- Hansen, S.W. & Damgaard, B. Effect of environmental stress and immobilization on stress physiological variables in farmed mink. *Behavioural Processes* 25: 191-204
- Hansen, S.W., Hansen, B.K. & Berg, P. 1994. The effect of cage environment and ad libitum feeding on the circadian rhythm, behaviour and feed intake of farm mink. *Acta Agric scand, Sect A, Anim Sci.* (44) 120-127
- Hansen, S.W. 1996. Selection for behavioural traits in farm mink. *Applied Animal Behaviour Science* 49: 137-148
- Hansen, S.W., Houbak, B. & Malmkvist, J. 1998. Development and possible causes of fur damage in farm mink – significance of social environment. *Acta Agric scand, Sect A, Anim Sci.* (48) 58-64
- Hansen, S.W & Möller, S.H. 2001. The application of a temperament test to on-farm selection of mink. *Acta Agric scand, Sect A, Anim Sci. Suppl* (30) 93-98
- Houbak, B & Möller, S.H. 2000. Activity and stereotypic behaviour in mink dams fed ad libitum or restricted during the winter. *Scientifur* 24 (4) 146-150
- Jeppesen, L.L & Falkenberg, H. Effects of play balls on peltbiting, behaviour and level of stress in ranch mink. *Scientifur* 14 (3) 179-186
- Jeppesen, L.L, Heller, K.E. & Dalsgaard, T. 2000. Effects of early weaning and housing conditions on the development of stereotypies in farmed mink. *Applied Animal Behaviour Science* 68 (1) May: 85-92
- Korhonen, H., Hansen, S.W., Malmkvist, J. & Houbak, B. 2000. Effect of capture, immobilization and handling on rectal temperatures of confident and fearful male mink. *Journal of Animal Breed. Genet.* 117: 337-345
- Kruska, D. 1996. The effect of domestication on brain size and composition in the mink (*Mustela vison*). *J. Zool* : 239: 645-661
- Lagerkvist, G. 1993. Selection for litter size, body weight and pelt quality in mink (*Mustela vison*). Sveriges Lantbruksuniversitet: Uppsala
- Malmkvist, J. & Hansen, S.W. 2001. The welfare of farmed mink (*Mustela vison*) in relation to behavioural selection: A review. *Animal Welfare* 10: 41-52

- Mason, G.J. 1991a. Stereotypies: A critical review. *Animal Behaviour* (41) 1015-1037
- Mason, G.J. 1991b. Stereotypies and suffering. *Behavioural Processes* (25) 103-115
- Mason, G.J. 1993. Age and context affect the stereotypies of caged mink. *Behaviour* 127 (3-4) 191-229
- Mason, G.J. 1994. Tail-biting in mink (*Mustela vison*) is influenced by the age at removal from the mother. *Animal Welfare* (3) 305-311
- Mason, G.J., Cooper, J & Clarebrough, C. 2001. Frustrations of fur-farmed mink. *Nature* Vol. 410, March: 35-36
- Mononen, J, Kasanen, S, Harjunpää, S, Harri, M, Pyykönen, T & Ahola, T. 2000. A family housing experiment in mink. *Scientifur* 24 (4) 114-117
- Möller, S. 1991. Weight gain and hair chewing in mink kits placed singly or in pairs from September. *Scientifur* 15(1) 21-27
- Möller, S.H. 1992. Produktionssystemer og produktionsstyring på danske minkfarme. Beretning fra Statens Husdyrbrugsforsøg (National Institute of Animal Science): Foulum: Danmark
- Möller, S. H. & Hansen, S.W. 2000. Information value and applicability of mink welfare indicators for on farm assessment. *Scientifur* 24(4) 121-125
- Nimon, A.J & Broom, D.M. 1999. The welfare of farmed mink (*Mustela vison*) in relation to housing and management: A review. *Animal Welfare* (8) 205-228
- Pedersen, V & Jeppesen, N.K. 2002. Group housing, behaviour and production performance in farmed mink (*Mustela vison*). Proc. of the 14th Nordic Symposium of the ISAE, 17-19 January. Ed: Krohn, C.C & Ladewig, J. Tune Landboskole: Denmark
- Price, E.O. 2002. *Animal Domestication and Behavior*. CABI Publishing: New York.
- Rendle Bowness, E. 1996. An historical perspective on the North American mink industry. In: *Mink....biology, health and disease*. Ed: Hunter, D.B & Lemieux, N. Graphic and Print Services: Ontario, Canada.
- Shackleford, R.M. 1984. American mink. In: *Evolution of domesticated animals*. Ed: Mason, I.L. Longman: London
- Skovgaard, K., Jeppesen, L.L & Hansen, C.P.B. 1997. Would you like a swim, Madam Mink. *Scientifur* 21 (4) 247-251
- Olausson, A. 1979. Avel och fortplantning. *Minkboken*. Sveriges Pälstdjursuppfödarens Riksförbund: Stockholm.

- Overgaard, L. 2000. Effect of an empty cage between female ranch mink (*Mustela vison*) in the reproduction period. *Scientifur* 24(4): 45-49
- Sambras, H.H. 1985. Sterotypes. In: *Ethology of farm animals. A comprehensive study of the behavioural features of the common farm animals*. Ed: Fraser, A.F. Elsevier. Amsterdam
- Vinke, C.M., Eenkhorn, N.C., Netto, W.J., Fermont, P.C.J. & Spruijt, B.M. 2002. Sterotypic behaviour and tail biting in farmed mink (*Mustela vison*) in a new housing system. *Animal Welfare* (11) 231-245
- Vinke, C.M. & Spruijt, B.M. 2001. Swimming water for farmed mink: essential or not? Proc. of the 35th International Congress of the ISAE. August 4-9. Ed: Garner, J.P, Mench, J.A & Heekin, S.P. Univ. of California, Davis.
- Wiepkema, P.R., Hellemond, K.K., Roessingh, P & Romberg, H. 1987a. Behaviour and abomasal damage in individual veal calves. *Applied Animal Behavioural Science* v. 18(3/4) 257-268
- Wiepkema, P.R. 1987b. Behavioural aspects of stress. In: *Biology of stress in farm animals: An integrative approach*. Ed: Wiepkema, P.R & van Adrichem, P.W.M. for the Commission of the European Communities. Martinus Nijhoff: Dordrecht
- Ödberg, F.O. 1987. Behavioural responses to stress in farm animals. In: *Biology of stress in farm animals: An integrative approach*. Ed: Wiepkema, P.R & van Adrichem, P.W.M. for the Commission of the European Communities. Martinus Nijhoff: Dordrecht

Internet

www.spr.nu Sveriges Pälldjursuppfödarens Riksförbund 2003-05-07